

IZVEŠTJE

RAZISKOVALNE POSTAJE
ZRC SAZU V NOVI GORICI

14 • 2017

VSEBINA

Uvodnik	1
Članki	
Neva Makuc <i>O raziskovanju časti v historični perspektivi</i>	3
Petra Kolenc <i>Štefan Kociančič (1818–1883) in njegova prva navodila za urejanje knjižnic na Slovenskem</i>	7
Alenka Di Battista <i>Zanimanje Štefana Kociančiča za goriško umetnost in umetnostne spomenike</i>	15
Branko Marušič <i>Štefan Kociančič in Baudouin de Courtenay</i>	25
Špela Ledinek Lozej <i>»Od Slemena do Krna je več planin, katere razne imena imajo, in v katerih se dober sir in skuta, po raznosti bolj ali manj tolste paše, in obilnosti kozjega in ovčjega mleka narejata.« Tolminske planine sredi 19. stoletja v zapisu Tomaža Rutarja</i>	28
Petra Testen, Tadej Koren <i>Kobarid – Caporetto; ime kraja, ki je postal sinonim za katastrofalen poraz</i>	33
Danila Zuljan Kumar <i>Sodobna kultura in umetnost kot dejavnik krepitev pripadnosti manjšinski skupnosti – primer treh sodobnih festivalov</i>	37
Jasna Fakin Bajec <i>Evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega tudi na Goriško in Kras</i>	43
<i>Pomen mednarodnega projekta AlpFoodway za lokalne skupnosti na Goriškem (Jasna Fakin Bajec)</i>	51
<i>Model vključevanja skupnosti v upravljanje zelenih površin v mestih; predstavitev delnih rezultatov projekta UGB (Petra Kolenc)</i>	53
Poročila	
<i>Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2016 do 30. 11. 2017</i>	54

Fotografiji na naslovnici: Štefan Kociančič (vir: NUK), pogled na stavbo, kjer deluje Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici (Delpinova 12) (foto: Alenka Di Battista).

© 2017, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Uredila: Petra Kolenc

Uredniški odbor: dr. Jasna Fakin Bajec, dr. Špela Ledinek Lozej, dr. Neva Makuc, prof. dr. Branko Marušič, doc. dr. Danila Zuljan Kumar

Jezikovni pregled: Danila Zuljan Kumar

Oblikovna zasnova: Milojka Žalik Huzjan

Prelom: Darko Turk - Grafikart d.n.o.

Izdajatelj: Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica

Založnik: Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Naslov uredništva:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica,
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica
Tel.: 05 335 73 26

Naročila:

Založba ZRC, ZRC SAZU, Novi trg 2,
p. p. 306, 1001 Ljubljana

Uvodnik

Štirinajst rednih številke neke publikacije govori o tem, da se je razvila v resno (znanstveno) revijo. Nprekinjena in bogata tradicija *Izvestja* je živ dokaz zavezanosti pomembnemu cilju, namreč vzdrževati živo znanstveno dejavnost tudi zunaj samega središča države, ki sicer nujno privlači znanstvenike zaradi koncentracije raziskovalnih institucij in kapacitet.

Toda prav vsebina vsakega zvezka *Izvestja* je zgovoren dokaz, da znanost na neki način *ne pozna središč* – da se centralizaciji v resnici upira. Skoraj bi lahko predrugačili latinski rek *ubi bene, ibi patria* – »domovina je tam, kjer (nam) je dobro« – in dejali, da si znanost svojo domovino vedno najde ali celo ustvari sama; da si orodja za obdelavo svojega okolja skuje sama in da je tako v resnici eden ključnih dejavnikov amelioracije tega (v resnici pa vsakega!) okolja.

Tokratna številka *Izvestja* bo, kakor vse doslej, to trditev podčrtala z izdatnimi argumenti v obliki zanimivih in tehtnih znanstvenih člankov, ki pomembno dokazujejo, kako snov za resno znanstveno delovanje *vsakokrat* že je v nekem prostoru in da je to snov morda najbolje, če že ne prav nujno, kultivirati prav tam, kjer je nanjo naletela. Na Goriškem so to tokrat teme, ki se razpenjajo med kulturno in politično zgodovino: prispevki odpirajo perspektivo na kulturno delovanje posameznikov v tem okolju, na njihovo sedanje vključevanje v mednarodni kulturni prostor – in na zgodovinske fenomene, ki (spet kakor vsakokrat) ustvarjajo pri sodobnikih povsem napačen vtis, da jih je v trenutku njihovega minevanja pograbil »neustavljiv in večno mimobežen tok časa, ki vse potopi v brezno teme« (Ana Komnena). Naslavljanje teh tem v resnici ni njihovo oživljanje, tudi ne odpihovanje prahu z na videz tujih in čudnih predmetov: ne, gre za zastavljanje vprašanj preteklosti, ki nekega prostora nikoli ni zapustila in ki čaka, da ji bo nekdo zastavil vsakokrat nova, vsakokrat pomembna vprašanja.

Izr. prof. dr. Gregor Pobežin,
predstojnik Inštituta za kulturno zgodovino ZRC SAZU

Voščilo

Štirinajsto *Izvestje*, ki nosi letnico 2017 in ki ga že od leta 2004 pripravljamo sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici, se spominja dvestote obletnice rojstva vipavskega rojaka, duhovnika, poliglota, semeniškega profesorja Štefana Kociančiča (1818–1883), ki jo bomo obeležili v letu 2018. Kociančič je večino svojega življenja posvetil raziskovanju goriške preteklosti in za seboj pustil nekatera temeljna, še danes nepresežena dela, ki ostajajo pomemben vir za raziskovanje goriške preteklosti. Štirje objavljeni prispevki dokazujejo polihistorični značaj Kociančičevega delovanja na Goriškem, kjer je z gledno uredil knjižnico goriškega bogoslovnega semenišča in napisal prva pravila o urejanju knjižnic na Slovenskem (prispevek Petre Kolenc), se zanimal za umetnost in zgodovinske spomenike Goriške (prispevek Alenke Di Battista), spodbujal stanovske kolege k raziskovanju (prispevek Špele Ledinek Lozej) ter spremljal tudi druga sočasna raziskovalna prizadevanja (prispevek Branka Marušiča).

Prispevek Neve Makuc prinaša pregled raziskovanja časti v historični perspektivi. Članek Tadeja Korena in Petre Testen nas opominja na stoto obletnico bitke pri Kobaridu in konca soške fronte, ki smo se ju spominjali v minulem letu; hkrati pa se bomo v prihajajočem letu poklonili stoti obletnici konca prve svetovne vojne.

Razmišljanja o treh sodobnih festivalih v Benečiji in Posočju (prispevek Danile Zuljan Kumar) ter o pomenu evropske kulturne poti svetega Martina Tourskega (prispevek Jasne Fakin Bajec) zaokrožujejo vsebino letošnjega *Izvestja*, ki ga zaključuje Poročilo o delu Raziskovalne postaje ZRC SAZU pri skupni nalogi Zahodna narodnostna meja v luči sprememb časa.

Vsem, ki boste že štirinajsto leto segli po našem *Izvestju*,
želimo srečno novo leto 2018!

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici

V Novi Gorici, 19. decembra 2017

Članki

O RAZISKOVANJU ČASTI V HISTORIČNI PERSPEKTIVI

NEVA MAKUC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa
neva.makuc@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek podaja zgolj kratko predstavitev raziskovalnega dela, ki se je v 20. in 21. stoletju osredotočalo na koncept časti oziroma na kulturo časti. Čast je zaznamovala tudi delovanje in čustvanje evropskega prebivalstva preteklih stoletjih, vendar različna obdobja, območja, družbene plasti prebivalstva ipd. na različne načine. Dosedanje raziskave različnih skupnosti in različnih obdobjih nakazujejo potrebo po nadaljnih, najbolje interdisciplinarno zastavljenih raziskavah zgodovine časti.

Ključne besede: čast, kultura časti, plemstvo, Sredozemlje

V zadnjih desetletjih je bilo objavljenih več študij, osredotočenih na čast oziroma kulturo časti. Že v prejšnjem stoletju je bila tema deležna precejšnje pozornosti zlasti antropologov. Vedno bolj pa se zanjo zanimajo tudi psihologija, ekonomija, zgodovina in druge vede. Gre za aktualno tematiko, ki jo zelo dobro v naš čas poglobljajočih se konfliktov umeščajo uvodne besede avtorjev članka *The Evolutionary Basis of Honor Cultures*, objavljenega leta 2016 v znanstveni reviji *Psychological Sciences*, in sicer »Around the globe, people fight for their honor, even if it means sacrificing their lives« (Po svetu se ljudje borijo za svojo čast, pa čeprav za to žrtvujejo svoje življenje) (Nowak et al. 2016: 12).

Zgoraj omenjeni članek se navezuje na koncept različnih kulturnih prototipov, na evropskih tleh naj bi se namreč srečevala kulturna prototipa časti in dostojanstva. V kulturah časti naj bi bila vrednost posameznika odvisna od vrednotenja drugih, od ugleda, ki naj bi ga posameznik užival znotraj neke skupnosti. V tem okviru naj bi se razvijale nestabilne družbene hierarhije, saj naj bi kulturi časti botrovali gospodarska negotovost in manj zanesljiv sodni sistem (Aslani et al. 2016: 1178–1201). Za kulturo časti naj bi bili med drugim značilni tudi relativno skromni resursi, ki

so bili na razpolago v neki skupnosti (Sommers 2009: 38–39). Tovrstnega koncepta se poslužuje v različnih vedah, saj je lahko uporaben pri razumevanju miselnih vzorcev, pogajalskih strategij ipd., pa tudi trenj in nesoglasij, ki se pojavljajo med skupnostmi, ki naj bi pripadale različnim kulturnim prototipom. Kljub potencialno uporabni vrednosti tovrstnega koncepta za razumevanje delovanja določenih posameznikov ali skupin pa se lahko postavi vprašanje, ali pri tem ne nekoliko preveč ukalupimo dejansko izredno kompleksne družbene stvarnosti. Naj si bo tako ali drugače, jasno je, da čast še vedno predstavlja perečo raziskovalno tematiko.

Zanimanje zgodovinske stroke za to temo izhaja iz razvijanja koncepta časti v antropologiji, zlasti na primeru preučevanja sredozemskih družb v 20. stoletju. Kulturna antropologija ima dolgo tradicijo raziskovanja časti v okviru antropologije Sredozemlja, za kar je bilo ključnega pomena raziskovalno delo anglo-ameriških antropologov, ki so se v petdesetih letih 20. stoletja usmerili na preučevanje kmečkih skupnosti tega prostora. Njihove raziskave so se osredotočale na čast, sramoto, gostoljubje, družinsko življenje in druge prvine, ki naj bi bile skupne sredozemskim skupnostim. V osemdesetih in devetdesetih letih

je antropološke raziskave sredozemskega prostora zajela kriza, ki je sovpadala s povečanim zanimanjem za raziskovanje Evrope in Bližnjega vzhoda. Ideja Sredozemlja je bila podvržena kritikam, saj naj bi predstavljala preveč nejasen in preobširen pojem. Tudi koncept časti kot eden izmed prvih, ki naj bi izražale kulturno enotnost Sredozemlja, je bil deležen kritik (Albera 2006: 109–133; Horden, Purcell 2000: 485–523; Rodriguez Mosquera 2002: 16–36; Cohen 1992: 598).¹

V zadnjih letih pa raziskave Sredozemlja vnovič pridobivajo pomen, a z drugačnim epistemološkim pristopom. Pri tem ključno vlogo igra interdisciplinarnost (pomen pridobiva tudi pritegnitev zgodovinskih raziskav) in razširitev perspektiv z upoštevanjem raziskav, ki niso napisane v angleškem jeziku in so zato ostale deloma spregledane. Dionigi Albera predlaga, da se Sredozemlje obravnava kot kontekst (ne predmet preučevanja), natančneje kot splet zgodovinsko konstruiranih razlik (Albera 2006: 119–126). Sredozemlje naj bi delovalo kot obsežno območje povezanih »mikroekologij« (Horden, Purcell 2002: 502–507). Glede nesoglasij raziskovalcev v zvezi s kriteriji, ki naj bi razmejevali sredozemski prostor, zgodovinar Salvatore Bono izpostavlja, da gre za geografski prostor in skupek območij, ki obkrožajo morje in ki imajo pod njegovim vplivom skupne značilnosti. Potrebno bi bilo prepoznati »enotnost« sredozemskega sveta, utemeljene na očitnih razlikah v geografskih, etničnih, demografskih, družbeno-gospodarskih razmerah ter različnosti kultur in tradicij. Te različnosti pa naj bi vodile k enotnemu zgodovinskemu procesu (Bono 2005: 417; Bono 2016: 119–132).

Enega od pomembnih konceptov v raziskavah Sredozemlja predstavlja torej čast. Zgodovinarja Peregrine Horden in Nicholas Purcell opozarjata na spreminjajočo se rabo termina čast v tem prostoru. Čast naj bi v različnih skupnostih imela različne vsebine. Poleg tega se lahko njen pomen spreminja celo v kratkih časovnih obdobjih. Čast naj bi bila zelo lokalna po vsebini in hkrati univerzalna po pomenu (Horden, Purcell 2002: 502–507).

Pri rabi koncepta časti v zgodovinskih raziska-

vah je potrebna previdnost. Izogibati se je namreč potrebno posploševanjem, ki se tako rada prikrajdejo v obravnavo tovrstnih tematik. Horden in Purcell, na primer, opozarjata na študije, ki prikazujejo sredozemsko Evropo pred 19. stoletjem kot statični ostanek prejšnjih obdobj (Horden, Purcell 2000: 514). Pri raziskovalnem delu je potrebno ne le upoštevati različna obdobja in območja, ampak izhajati iz točno določene družbene situacije, torej tudi iz okolja, bodisi ruralnega bodisi mestnega, spolne pripadnosti subjektov in podobnega. Potrebno je tudi ločevati med častjo, ugledom in spoštovanjem (Cohen 1992: 598–600).

Pri praksah, povezanih s častjo, gre za vrednotenje človeka v skladu z ugledom, ki ga je ta imel v družbi. Tudi v preteklosti v t. i. kulturah časti vrednost posameznika ni bila povezana z njegovimi vrednotami, ampak s spoštovanjem, ki mu ga je dodelila družba. Ta ugled pa je bil v vsakodnevnem življenju nenehno ogrožen. Moškim je bilo dodeljeno, da branijo čast sebe, svoje družine, posesti itd. Elisabeth S. Cohen v svoji raziskavi o medosebnih sporih, ki so se odvijali v novoveškem Rimu, izpostavlja, da je bilo potrebno na dejanja, ki bi lahko okrnili čast, odgovoriti s protinapadom. Neka oseba je lahko na neko trditev ali napad druge osebe smiselno odgovorila na vrsto načinov, ki so bili kulturno-pogojeni. Oblike, s katerimi ljudje ubesedujejo svoja čustva in jih prenašajo v svoje delovanje, so izhajale iz določene kulture, pri čemer je ta razumljena kot skupek iz zgodovine prenesenih vrednot, navad in predpostavk. Verjetni odzivi naj bi bili odvisni od vrste izziva, od pripadnosti določenemu družbenemu sloju, poklicnega dela ter spolne pripadnosti (Cohen 1992: 597–617).

Čast je zaznamovala tudi delovanje in čustvanje evropskega prebivalstva preteklih stoletij, vendar različna obdobja, območja, družbene plasti prebivalstva ipd. na različne načine. V zadnjem času je na voljo več študij, ki problem časti v preteklih stoletjih preučujejo na različnih evropskih območjih, pokazalo na njeno dejansko raznoliko podobo, ki ni bila vezana le na višje sloje in na moško prebivalstvo. V preteklosti se je pri obravnavi pomena časti v novoveških evropskih družbah pozornost usmerjala predvsem na po-

¹ Izčrpen pregled tovrstnih raziskav v: Albera 2006: 109–133 in Horden, Purcell 2000.

men ženske spolne čistosti ter na to, da naj bi čast oziroma njena ubranitev spodbujala nasilno vedenje moških (Pollock 2007: 3–8).

Linda A. Pollock pa je na primeru preučevanja življenja angleškega plemstva v obdobju med letoma 1570 in 1700 pokazala, da je nasilje lahko predstavljalo zgolj en vidik kulture časti. Če pustimo ob strani diskusije o razlikah med angleškim plemstvom in njihovimi stanovskimi kolegi na evropski celini, velja izpostaviti, da se v omenjeni študiji izpostavlja dejanski prispevek žensk h kulturi časti, vloga kolektivne, družinske časti ter ne nazadnje pomen samoobvladovanja in sprave. Čast je nudila vedenjske vzorce in zagotavljala povezavo z drugimi. Na ta način je kultura časti večinoma prispevala k družbeni koheziji. L. A. Pollock je pokazala, da je bila čast del vsakodnevnih odnosov in stikov, zaradi česar je mogoče prikazati časti razumeti le v njihovi povezavi z vsakodnevnim življenjem obravnavanega plemstva. L. A. Pollock pri evropskem plemstvu ugotavlja obstoj različnih predstav časti. Nasilje je bilo sestavni del novoveške kulture časti, a je predstavljalo zgolj eno od značilnosti, ki so jo brzdale druge, ki so bile prav tako del določene kulture časti (Pollock 2007: 3–29).

Obstaja več primerov, ki ponazarjajo, kako so povsod po Evropi v poznem srednjem in novem veku tudi mnogi pripadniki nižjih slojev ljubosumno branili svojo čast. Posebej dobro pa je ta dokumentirana v sredozemskem prostoru preteklih obdobj pri širših slojih prebivalstva (Hoden, Purcell 2000: 485–523). Na primeru preučevanja rimskega podzemlja 16. stoletja je, denimo, Thomas V. Cohen izpostavil, kako je čast vsebovala vidike kodeksa, kvalitete in nematerialne udobnosti, a je bila lahko razumljena tudi kot retorični proces, kot ena izmed več možnih strategij, ki so zagotavljale veljavo v nemirnem, nevarnem svetu. Ko so se tako plemiči kot tatovi ali revni vojaki sklicevali na čast, so poudarili verodostojnost svojih obljub, grožnj ali izpovedi, kar je imelo velik pomen za uravnoteženje osebnih odnosov (Cohen 1998: 975–998). Podobno oziroma celo stalno sklicevanje na čast pa je zaslediti v sodnih procesih, ki so se odvijali v Piemontu v 17. in 18. stoletju, in sicer zlasti med služabniki in obrtniki (Horden, Purcell 2000:

520). Raziskovanje tematike časti v zgodovinskih raziskavah torej ne gre zamejiti le na višje sloje prebivalstva niti na sredozemski prostor ali njemu bližnja območja.

V okviru slovenskega zgodovinopisja je nastalo že več prispevkov o časti. S tem vprašanjem so se na primer ukvarjale Darja Mihelič, Eva Holz, Marija Žvanut, Marta Verginella in Dragica Čeč. Novembra 1999 je bila v Kopru v sodelovanju koprškega Znanstvenoraziskovalnega središča, Zgodovinskega društva za južno Primorsko, Pokrajinskega muzeja Koper, Oddelka za zgodovino Univerze Ca' Foscari v Benetkah in Oddelka za pravne študije Univerze v Vidmu organizirana mednarodna znanstvena konferenca »Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa (Sredozemlje, 12.–20. stoletje)« (Mlacovič 1999: 603–604). Zbornik razprav je izšel naslednjega leta v okviru revije *Acta Histriae* s tematsko številko, ki jo je uredil Darko Darovec. Prispevki pričajo o izredni raznolikosti preučevane tematike.

Čast je torej pereča raziskovalna tematika. Pri njenem raziskovanju je potrebno izhajati iz točno določenega kulturega miljeja, vsakdanjega življenja, družbenega sloja in drugih vidikov, ki so lahko vplivali na dejanski pomen in vlogo časti v tem prostoru in času. Čast je imela različne pomene in se je tudi izražala na različne načine. Kaže se torej potreba po nadaljnjih, najbolje interdisciplinarno zastavljenih raziskavah zgodovine časti.

VIRI IN LITERATURA:

- Albera, D. 2006: Anthropology of the Mediterranean: Between Crisis and Renewal. V: *History and Anthropology*, let. 17, št. 2, 109–133.
- Aslani, S. et al. 2016: Dignity, face and honor cultures: a study of negotiation strategy and outcomes in three cultures. V: *Journal of Organizational Behavior* let. 37, št. 8, 1178–1201.
- Bono S. 2005: Sulla storia della regione mediterranea. V: *Mediterranea – ricerche storiche* 2005, let. 2, št. 5, 409–418.
- Bono S. 2016: Mediterraneo, storie di una idea liquida. V: *Mediterranea – ricerche storiche* 2016, let. 13, št. 5, 119–132.

Cohen E. S. 1992: Honor and Gender in the Streets of Early Modern Rome. V: *The Journal of Interdisciplinary History* let. 22, št. 4, 597–617.

Cohen T. V. 1998: Three Forms of Jeopardy: Honor, Pain, and Truth-Telling in a Sixteenth-Century Italian Courtroom. V: *The Sixteenth Century Journal*, let. 29, št. 4, 975–998.

Horde P., Purcell N. 2000: *The Corrupting Sea. A study of Mediterranean history*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.

Mlacović D. 1999: Mednarodna znanstvena konferenca »Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa (Sredozemlje, 12.-20. stoletje)«. V: *Zgodovinski časopis*, let. 53, št. 4, 603–604.

Nowak A. et al. 2016: *The Evolutionary Basis of Honor Cultures*. *Psychological Sciences*, 27, št. 1, 12–24.

Pollock L. A. 2007: Honor, Gender, and Reconciliation in Elite Culture. V: *Journal of British Studies*, 2007, let. 46, št. 1, 3–29.

Sommers T. 2009: The two faces of revenge: moral responsibility and the culture of honor. V: *Biology and Philosophy*, 24, št. 1, 35–50.

ŠTEFAN KOCIANČIČ (1818–1883) IN NJEGOVA PRVA NAVODILA ZA UREJANJE KNJIŽNIC NA SLOVENSKEM¹

PETRA KOLENC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

petra.kolenc@zrc-sazu.si

Izvleček: Leta 1875 je v Gorici izšel priročnik *De Bibliothecis, preaprimis parochialibus rite ordinandis, dirigendis et conservandis brevis instruction*, ki ga je napisal tedanji semeniški profesor, duhovnik, jezikoslovec, zgodovinar, leksikograf, pesnik, publicist in bibliotekar Štefan Kociančič (1818–1883). Z njim so bila pravila za inventarizacijo, katalogizacijo in sestavo splošnih in posebnih seznamov za vodenje knjižničnih fondov tako bogatih knjižnic kot skromnih osebnih knjižnih zbirk začrtana mnogo prej, preden smo na Slovenskem dobili prva navodila (*Pruske instrukcije* iz leta 1899), ki so veljala za enega temeljnih predpisov za katalogizacijo.

Ključne besede: Štefan Kociančič, Gorica, Centralno bogoslovno semenišče, 19. stoletje, semeniška knjižnica, prva navodila, katalogizacija

Uvod

Goriška s hrambo eno najbogatejših meščanskih knjižnic – te so na pragu 19. stoletja zaznavali tudi slovenski meščani –, knjižnico dr. Henrika Tume,² ne predstavlja samo vpogleda v evropske knjigotržke tokove ob koncu 19. stoletja, ampak tudi zibelko prvih navodil o tem, kako »pravilno urediti, upravljati in ohranjati knjižnice« na Slovenskem. S slovenskim prevodom priročnika *Knjižnice, kratko navodilo o tem, kako pravilno urediti, upravljati in ohranjati knjižnice, predusem župnijske*,³ ki ga v originalu hrani Škrab-

čeva knjižnica na Kostanjevici, je bibliotekarska stroka bogatejša za prvi priročnik, ki ga je sicer v latinskem jeziku napisal goriški semeniški profesor Štefan Kociančič (1818–1883) leta 1875 v Gorici. In če bi se izrazili v publicističnem jeziku, bi lahko dejali, da gre za predhodnika navodil za (vzajemno) katalogizacijo oz. nekakšna navodila za »COBISS 19. stoletja«, saj so Kociančičeva navodila stremela k poenotenju zapisov.

Goriški genij Štefan Kociančič

Poliglota Štefana Kociančiča, rojenega v Vipavi na božič leta 1818, lahko z znanjem več kot dvajsetih jezikov opišemo tudi kot polihistorja, nekakšnega »homo universalisa«, ki je na svoji življenjski poti sprejel vlogo duhovnika, profesorja, jezikoslovca, zgodovinarja, leksikografa, pesnika, publicista ter bibliotekarja in zaradi vsega postal eden pomembnejših tvorcev kulturnega življenja na Goriškem sredi 19. stoletja.

Kociančič se spominja hiše z vrtom, poljem in vinogradi, kjer je odraščal, ter žalosti ob dejstvu, da so si celotno posest zaradi zadolženosti razdelili upniki. Družina se je zato razselila po

¹ Članek je povzet po spremni študiji *Štefan Kociančič (1818–1883) in njegov doprinos k bibliotekarski stroki*, objavljen ob prevodu Kociančičevega dela *De bibliothecis* (Kolenc 2015: 35–60).

² Javno dostopna v prostorih Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici skupaj z javno dostopnim katalogom <https://zimk.zrc-sazu.si/eknjiga/Tuma-katalog.pdf>.

³ Leta 2015 je v sodelovanju Raziskovalne postaje ZRC SAZU in Lavričeve knjižnice iz Ajdovščine izšel prevod dela *De Bibliothecis, preaprimis parochialibus rite ordinandis, dirigendis et conservandis brevis instructio* iz leta 1875, ki ga je iz latinščine prevedel Bogomir Trošt.

Goriški. Iz številnih Kociančičevih besedil je razvidno, da je imel nostalgичen odnos do časa, ki ga je preživel v Vipavi,⁴ še bolj pa se je ta odnos poglobil z njegovim prihodom v Gorico. Preteklost, na katero se je vedno znova oziral in jo primerjal s tedanjim časom, je tudi pozneje v življenju spremljala njegov sicer konservativni, vendar raziskovalni duh (Kolenc 2015: 37). Pomembnemu možu se je do sedaj s simpozijem *Stefano Kociancic: (1818–1883) un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*, organiziranim leta 1984, poklonila zgolj italijanska javnost. V omenjeno leto 1984⁵ sega izdaja ene najpomembnejših publikacij, ki je s pomočjo slovenskih in italijanskih raziskovalcev z različnih vidikov osvetlila življenje in delo Štefana Kociančiča: *Stefano Kociancic (1818–1883), un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Publikacijo je v italijanskem jeziku s slovenskimi izvlečki izdal Istituto di storia religiosa e sociale v Gorici. V njej lahko razberemo veličino delovanja Štefana Kociančiča kot cerkvene osebnosti (Kralj 1984: 21–30), hebreista (Tamani 1984: 31–35), bibliotekarja (Fabro 1984: 46–48), proučevalca Stare zaveze, zgodnje krščanske dobe, liturgije (Tavano 1984: 49–76), deželnega zgodovinarja (Tavano 1984: 77–88) in profesorja na bogoslovnem semenišču v Gorici. Iz bibliografije njegovih del, napisanih v latinščini (Tavano 1984: 103–107), hebrejščini (Marušič 1984a: 109) in slovenščini (Marušič 1984b: 111–130), pa je razbrati ploden publicistični opus semeniškega profesorja in soavtorca ter povezovalca »goriške mednarodne stvarnosti v duhu deželnega patriotizma«, kot je v eseju o pomenu Štefana Kociančiča za Slovence zapisal zgodovinar Branko Marušič (1984: 37–44).

Kociančič se je že v srednji šoli zanimal za eksotične jezike, ki jih je kot samouk spoznaval vse svoje življenje. Kot gimnazijec je velikokrat zašel k bratu, ki je bil vikar v Bukovem na Šentvriški planoti. Tam je med knjigami našel hebrejsko slovnico in se začel z vnemo učiti hebrejščine. Bil

je tudi velik ljubitelj »dramatične umetnosti«. V svojem stanovanju je osnoval domače gledališče, kjer je s sošolci prirejal, uprizarjal in režiral igre. V gimnazijskih letih je bil domači učitelj pri okrožnem glavarju baronu Gleispachu v Gorici. Prav pri njem je spoznal tedaj enega najpomembnejših kulturnih in narodnih buditeljev na Goriškem, Valentina Staniča.⁶ Ta ga je navdušil za slovenščino (Rijavec 1982: 82).

Študij je nadaljeval na goriškem semenišču, kjer je vzorno uredil knjižnico in pomnožil njeno zbirko na približno 16.000 zvezkov. Leta 1841 je bil posvečen v duhovnika, od leta 1842 do 1846 je služboval v Ločniku pri starem dekanu Josipu Stibelu, čigar *Pridige in druge slov. spise* je izdal po njegovi smrti leta 1853 v Gorici. V tistem času se je poglobljeje seznanil s furlansko kulturo in mentaliteto in jo kot prvi prek publicistike približal slovenskemu prostoru. Nato je spet prišel v Gorico, kamor so ga l. 1846 poklicali kot profesorja. Predaval je zgodovino semitskih jezikov in zgodovino Svetega pisma, ki ga je razlagal in prevajal po hebrejskem izvorniku. Kot profesor je med učenci užival velik ugled, njegova predavanja so bila zaradi zanimivega podajanja snovi dobro obiskana. Začel je plodno pot profesorja, predvsem pa učenjaka, ki je vse svoje sposobnosti posvečal starim orientalskim jezikom. Seveda pri tem ni zanemarjal drugih jezikov, potrebno je poudariti, da je poznal kar 31 jezikov, od tega 15 bolje, 16 slabše. Med vsemi mu je bila najljubša hebrejščina, v kateri je pisal tudi pesmi. Povsem domači so mu bili slovenščina, nemščina, italijanščina, francoščina, španščina, furlanščina, latinščina in grščina. Uspešen je bil pri razbiranju angleških, portugalskih, romunskih, turških, perzijskih, koptskih, arabskih in drugih tudi slovanskih tekstov, vključno s staro cerkveno slovanščino, ki jo je hotel vpeljati med študente v semenišču, posebej zaradi bogoslovcev iz Kvarnerja. Od slovanskih jezikov je poznal srbohrvaški, češki, lužiški, poljski, ruski in bolgarski jezik. Poskusil je tudi sanskrt, vendar se mu je ta izkazal za pretrd oreh. Skromen, a marljiv vipavski poliglot je za seboj

⁴ Vipava, ki je bila upravno na Kranjskem, je do 1830 pripadala goriški nadškofiji.

⁵ Istega leta je (v soizdajateljstvu z Goriškimi muzejem) izšel prevod bolgarskih narodnih pesmi, ki sta jih zbrala brata Miladinova, prevedel pa Štefan Kociančič leta 1861 že takoj po izidu izvornika v Zagrebu.

⁶ Valentin Stanič, slovenski rimskokatoliški duhovnik, alpinist, pesnik, pisatelj, prevajalec, učitelj, vzgojitelj in kulturni delavec, *12. februar 1774, Bodrež, †29. april 1847, Gorica. Več glej v Breclj 1973.

pustil obsežen, a še ne povsem obdelan opus. S številnimi knjigami, ki jih je napisal, prevajal ali nanje zgolj opozarjal, je skušal postaviti slovenski jezik v ospredje. Kociančič je veliko objavljal v slovenskih časopisih: *Novice*, *Zgodnja Danica*, *Slovenska Bčela*, *Šolski Prijatelj*, *Glas*, *Besednik*, *Večernice*, *Koledar družbe sv. Mohorja*, v zagrebškem *Arhivu za povestnico jugoslavensku* je objavljala odgovore »o starinah in zgodovinskih poročilih posameznih krajev in okrožij« (Rutar 1883: 332), si dopisoval s tedaj vidnimi jezikoslovci hebrejščine (Samuel David Luzzatto), italijanščine (Graziadio I. Ascoli), globlje stike pa je navezal s pomembnimi možmi tedanje dobe (G. Einspieler, A. M. Slomšek, J. Bleiweis), prek katerih je dobil vpogled v slovensko narodno prizadevanje. To ga je spodbudilo, da se je lotil tudi književnosti in zgodovinopisja. Napisal ali iz tujih jezikov je prevedel veliko šolskih, mladinskih in splošno vzgojnih knjig (*Abecednik za šole po mestih*, Trst 1846; *26 povesti za mlade*, Gorica 1847; *Sto povestic, berilo za otroke*, Trst 1852, itd.), komentiral, prevajal in pisal je o verski in nabožni tematiki. Na tem mestu lahko opozorimo na njegovo najobsežnejšo knjigo, in sicer na 1397 straneh napisano *Kristusovo življenje in smrt v premišljevanjih in molitvah* (Celovec, MD 1868, 1873), prirejeno po Gašperju Erhardu. Od mnogih zgodovinskih in biografskih spisov so pomembnejši: *Marija Cel nad Kanalom, kratak pregled božje poti* (1853), *Zgodovina goriškega Centralnega semenišča* (1868), *Zgodovina Goriške nadškofije* (1882). V *Foliumu goriške nadškofije* je objavil kratke zgodovine župnij Koprivnega (Capriva), Kanala, Romansa (Romans d'Isonzo), Šempasa, Šempetra, Fiumicella, Prvačine, Ločnika (Lucinico), Gradišča ob Soči (Gradisca d'Isonzo), Sv. Lucije (Most na Soči), Vileša (Villesse), Batuj, Ogleja (Aquilaia) in Ruta. Kot pisec farnih kronik v latinščini je deloval kot »pošten raziskovalec zahodnoslovenske krajevne preteklosti« (Marušič 2002: 131), čeprav ga kasnejši zgodovinarji (op. a. Grafenauer) uvrščajo med nekritične diletante, za katerimi so kasneje stopali izšolani zgodovinarji (Simon Rutar, France Kos). Kot biograf je raziskoval življenje goriškega misijonarja Janeza Krstnika Mesarja, pisal o Valentinu Staniču, dekanu Stibieli, pesniku Matevžu Hladniku, sodeloval tudi pri Slom-

De bibliothecis v Škrabčevi knjižnici na Kostanjevici (foto: P. Kolenc).

škovemu Djanju svetnikov božjih. Jezikoslovna vprašanja (*Rezijansko narečje, O začetku Slovanov, Našim puristom*) je obravnaval v številnih člankih. Najpomembnejše delo pa je njegova hebrejska slovnica z naslovom *Specimina lectionis scripturae hebraicae*, ki je prvič izšla v Gorici leta 1853 in v popravljeni različici sedem let kasneje. Številna Kociančičeva dela ostajajo žal še vedno zgolj v rokopisni obliki: Slovensko-nemški slovar, Turško-nemški slovar, Etiopsko-latinski slovar, Staroslovenska slovnica, itd. (Kolenc 2015: 37–40).

Večji del njegove zapuščine danes hrani Semeniška knjižnica v Gorici. S številnimi publikacijami, ki jih je napisal, prevedel ali nanje zgolj opozarjal, je skušal postaviti slovenščino ob bok jezikom, ki so tedaj odzvanjali po Goriški. Narodni preporod je spodbujal z javno rabo slovenščine. Nase je opozoril tudi kot bibliotekar semeniške knjižnice, v kateri je preživel številne proste ure svojega življenja vse do smrti, ko ga je dejansko sredi »spomina človeštva« 5. aprila 1883 doletela kap, umrl je štiri dni pozneje (Kolenc 2015: 55).

Slovenska identiteta in Centralno bogoslovno semenišče v Gorici

V 19. stoletju je pri vzpostavljanju slovenske identitete v Gorici imelo pomembno vlogo centralno bogoslovno semenišče. V njem so se izobraževali in bivali bodoči bogoslovci iz vseh škofij tedanje goriške metropolije.⁷ Čeprav semenišče ni podeljevalo akademskih naslovov, je bilo edina univerzitetna ustanova na Primorskem, ki je omogočila mladim duhovnikom, da niso odhajali v oddaljeni Gradec ali na Dunaj. Poudarimo lahko, da so bili v prvem obdobju skoraj vsi semeniški profesorji Slovenci. Bogoslovno semenišče je dobilo pomen, ko je bil po letu 1840 uveden tečaj slovenskega jezika za bogoslovce, kar je bil zagotovo rezultat prizadevanj duhovščine, ki je pravočasno zaznala pomen prisotnosti slovenskega jezika v goriški javnosti. Duša semeniške dejavnosti je v tistem času že postal vipavski rojak, profesor in duhovnik Štefan Kociančič, »mož neutrudnega študija, obsežnega znanja, poliglot, zgodovinar, biblični strokovnjak, pesnik, prevajalec, ljubitelj knjig, predvsem pa pobožen in kreposten mož [...] bolj odmaknjen javnosti kakor svetovljan« (Kralj 1984: 30).

O zgodovini semenišča so med letoma 1868 in 1869 izhajale zgodovinske črtice v publikaciji *Folium dioecesanum Tergesti*,⁸ v katerih je Štefan Kociančič opisal tudi delovanje semeniške knjižnice do leta 1868. Škofijsko semenišče je že od ustanovitve leta 1757, ko je delovalo kot duhovniški dom, imelo svojo knjižnico, katere prvotni fond je pripisati zaslugam grofa Karla Mihaela Attemsa, prvega goriškega knezoškofa in metropolita. Skupaj s semeniščem je bila knjižnica leta 1783 ukinjena, ko je Jožef II. v skladu s svojimi reformami v Gradcu ustanovil skupno semenišče za Primorsko, Štajersko, Kranjsko in Koroško. Tedaj je del knjig iz knjižnice duhovniškega doma končal v novem semenišču v Gradcu, del so jih prodali, preostale pa so namenili za odpadni papir (Fabbro 1984: 45). Z dekretom avstrijskega cesarja iz leta 1814 je bilo semenišče po obnovi ponov-

no odprto leta 1818. V novoodprtem semenišču je bilo uradnih predmetov le šest. Programe in knjige zanje je v skladu z napotki o izobraževanju duhovščine, ki jih je podal Jožef II., predpisala tedanja oblast. Vloga, ki jo je avstrijska oblast hotela dati novemu semenišču, je bila posebej pomembna, saj je moralo semenišče zbrati pod svoje okrilje zapuščino različnih zavodov, ki so bili v preteklosti nosilci verske izobrazbe na Goriškem. Pri tem so imeli najpomembnejšo vlogo jezuiti, ki so od leta 1615 do šolskih reform Marije Terezije bdeli nad srednješolsko in visokošolsko izobrazbo.

Semeniška knjižnica

Na začetku je bila uveljavitev dejavnosti semenišča kljub naporom oblasti za uspešno izpeljavo študijev počasna in težka. Poučevanje teologije se je začelo, ne da bi učitelji in gojenci semenišča imeli na razpolago organsko knjižnico, ki bi skrbela za ustrezno literaturo. Tega problema se je zavedalo tudi vodstvo semenišča, vendar je pri tej rešitvi največjo oviro pomenilo pomanjkanje sredstev za izgradnjo ustreznega knjižničnega fonda. Letna dotacija v višini 200 goldinarjev, ki jo je kasneje odobril škofijski urad, je omogočila reden dotok le najpomembnejših teoloških del (Podreka 1985: 19). Postopoma je knjižnica svoj fond oblikovala na podlagi številnih darov, ki so prihajali v semenišče.⁹ Ti so sestavljali najstarejše jedro knjižnice, imenovano *Specialni fond*.

Knjižnica ni imela stalnega bibliotekarja, delo v njej je prostovoljno opravljal eden od semeniških profesorjev, ki je poleg tega še predaval. Rektor je namreč menil, da stalni bibliotekar ni potreben, saj se knjižnica skoraj ne uporablja, razen v času, ko se prevzema in deli učbenike ob začetku oziroma koncu študijskega leta. Do leta 1824 je semeniški profesor Antonij Paetani skrbel za knjižnico in uredil knjige v štiri tematske sklope. Začel je tudi z izdelavo seznama knjig, ki pa ga ni dokončal. Med leti 1824 in 1828 je

⁷ Tržaško-kopske, poreško-puljske in krške škofije.

⁸ *Historia Seminarii centralis Goritiensis, V: Folium Dioecesanum Tergeste* 1868, 141–145, 163–168, 173–181, 189–195; 1869, 1–9, 17–22, 49–51, 56–59, 76–77, 85–89, 103–109, 139–142, 153–159.

⁹ Dar nadškofa Attemsa, škofa Inzaghija, knjige in rokopisi iz starih dominikanskih samostanov v Kopru in Poreču, zapuščina jezuita Giacoma Reyssa, matematika Gian Giuseppe Barzellanija, župnika Jožefa Grmeka in knjige iz goriške licejske knjižnice. Semeniški profesor Antonio Paetani je semenišču podaril zbirke kaldejskih in sirskih besedil in Talmudsko-rabinsko-kaldejski slovar (Fabbro 1985: 45).

profesor pastoralne teologije in prostovoljni bibliotekar Peter Filley izdelal abecedni katalog za celotni fond knjižnice, ki je tedaj vsebovala 3310 knjižnih del v 6360 zvezkih. Ni nam znano, ali je omenjeni bibliotekar poznal *Instrukcijo, prepisano za vse univerzitetne in licejske knjižnice*,¹⁰ enega od najstarejših državnih ukrepov na področju bibliotekarstva v Avstriji, ki ga je z dekretom št. 628 z dne 30. aprila 1778 prepisala dvorna študijska komisija in ki je obsegala obvezna navodila o razvrščanju knjig, o njihovi postavitvi in signiranju, o izdelavi knjižničnih katalogov ter o dostopnosti in uporabi knjižnice (Berčič 2007: 16) ter je bila obvezna za vse dotedanje in novoustanovljene univerzitetne knjižnice.

Čeprav so bile knjige zaradi prostorske stiske hranjene tudi v zabojih, je semeniška knjižnica nenehno rasla in do leta 1842 pridobila že več kot 10.000 zvezkov (Podreka 2000: 20–22). Za rast knjižnice so skrbeli tudi semeniščniki, ki so prav na pobudo Štefana Kociančiča zbirali denar in ga poslali skladu Matice Ilirske v Zagreb, s čemer je Semeniška knjižnica pridobila pravico do prejetja vseh knjig, ki jih je izdal ta sklad. Podobno pravico je knjižnica dobila tudi za knjige Družbe sv. Mohorja iz Celovca in ljubljanske Matice slovenske (Fabbro 1984: 47).

***De bibliothecis* – Kociančičeva nova navodila za bibliotekarje**

Leta 1851 je za semeniško knjižnico nastopilo novo obdobje. Kljub številnim obveznostim predstojnika katedre za sveto pismo in orientalske jezike je vodenje semeniške knjižnice prevzel Štefan Kociančič, ki se ji je posvetil z veliko mero strokovnosti. Kociančič se je zavedal pomena in vloge, ki jo mora imeti knjižnica, katere glavni smisel je, da skrbi za primerno in smiselno urejeno hrambo knjig ter jih v čim večjem številu ponudi svojim uporabnikom. Zato je bilo potrebno razvijati tedaj tako imenovano »knjižnično tehniko«, ki bi po Kociančičevem mnenju zaslužila naziv »bibliotekarska znanost« (Fabbro 1984: 46).

Vztrajno si je prizadeval za preureditev knjižnega fonda, ki je tedaj obsegal že 11.124 del v 17.020 zvezkih. Prav Kociančič je fond prvič strokovno razdelil na deset skupin oz. razredov¹¹ in uredil prvi listkovni katalog. Njemu gre pripisati vse zasluge, da se je knjižnična dejavnost razvijala tudi v strokovnem smislu. Leta 1875 je Kociančič v latinščini zapisal navodila za bibliotekarje *De bibliothecis praeprimis parochialibus rite ordinandis, dirigendis et conservandis brevis instructio* (1875)¹², ki jih je najprej objavil med letoma 1871 in 1875 kot krajše prispevke v *Folium dioecesanum Tergesti*¹³ in *Folium periodicum archidioeceseos Goritiensis*,¹⁴ leta 1875 pa je izdal celotno besedilo na dvainštiridesetih straneh (Kociančič 1875).¹⁵ Z omenjenim priročnikom je začrtal pravila za inventarizacijo, katalogizacijo in sestavo splošnih in posebnih seznamov vodenja knjižničnih fondov tako bogatih knjižnic kot tudi skromnih osebnih knjižnih zbirk.

S tem dejanjem je že v drugi polovici 19. stoletja v bibliotekarsko stroko vnesel katalogizacijska pravila, ki pa so se na Slovenskem, če izvzamemo (delno) upoštevanje *Avstrijske bibliotekarne instrukcije* iz leta 1778 ter kasnejših dopolnitev iz leta 1825 (*Nova splošna bibliotekarna instrukcija za univerzitetne, licejske in študijske knjižnice*, Berčič 2007: 20), sistematično razvila kasneje¹⁶ in prek drugih

¹⁰ *Instruktion vorgeschrieben für alle Universitäts- und Lycealbibliotheken* (prevod prepisa iz l. 1883, objavljen v priročniku F. Grassauerja: *Handbuch für Universitäts- und Studien-Bibliotheken (Instrukcija, ... 2007: 11–14)*.

¹¹ Fond knjig je razdelil v razrede, ki se nanašajo na (1) svetopisemski študij, (2) dela očetov in patristiko, (3) cerkveno zgodovino, (4) kanonsko in civilno pravo, (5) dogmatično teologijo, (6) moralno in duhovno teologijo, (7) pastoralno teologijo, homiletiko in liturgiko, (8) svetovno zgodovino in geografijo, (9) filozofijo in pomožne vede ter razred (10) klasičnih latinskih, italijanskih in nemških avtorjev ter drugo. Knjige so bile postavljene na policah po skupinah od A do L (Podreka 2000: 23).

¹² Kratka navodila o urejanju knjižnic, načinu razvrščanja, vodenju in hranjenju gradiva.

¹³ *De bibliothecis parochialibus*, V: *Folium Dioecesanum Tergeste* 1871, 6–9, 21–23, 42–44, 60–62, 112–114.

¹⁴ *De bibliothecis*, V: *Folium Periodicum Archidioeceseos Goritiensis* 1875, 36–40, 55–59, 77–79, 84–87.

¹⁵ Danes enega od izvodov brošure hrani Škrabčeva knjižnica Frančiškanskega samostana Kostonjeva pri Novi Gorici.

¹⁶ Seveda so se posebej v 18. stoletju znotraj samostanskih knjižnic intenzivno razvijali različni načini popisovanja knjižničnega fonda (Bahor, 2009).

virov (poleg iz nemškega prostora tudi kasnejši vpliv francoskih ter anglo-ameriških katalogizacijskih pravilnikov) vplivala na razvoj bibliotekarske stroke v naših deželah. Spomnimo, da so bile šele dvanajst let po Kociančičevih pravilih, leta 1899, napisane *Pruske instrukcije*,¹⁷ ki so veljale za enega temeljnih predpisov za katalogizacijo (uvedle so načelo vodilnega samostalnika – substantivum regens v stvarni značnici) in se sprva uveljavile v pruskih knjižnicah ter se kasneje razširile tudi v slovenske dežele avstro-ogrske monarhije. Pomemben je tudi kasnejši vpliv anglo-ameriških katalogizacijskih pravil (AACR). Šele po drugi svetovni vojni, v letu 1947 (nova izdaja 1967) Slovenci dobimo prvi katalogizacijski pravilnik *Abecedni imenski katalog*, ki zaključuje obdobje *Pruskih instrukcij*. Kasnejši jugoslovanski priročnik *Eve Verona* (PPIAK)¹⁸ s številnimi konkretnimi primeri pri reševanju vprašanje značnice pa postane na polju bibliotekarstva temelj in zgled tudi drugim državam pri razvoj bibliotekarske stroke.

Kociančičeva navodila v prvem delu prinašajo zgodovinski pregled knjižnic (od prvih egiptovskih do evropskih knjižnic sodobnega časa), v nadaljevanju pa se posveti bibliotekarski tehniki, ki bi jo sam rad preimenoval v bibliotekarsko znanost. Pretežno nemška bibliotekarska šola, iz katere je črpal znanje, je bila osnova njegovemu bibliotekarskemu priročniku, kjer je vedo razdelili na dva dela: del o primernem razvrščanju knjig ter o skrbnem upravljanju s knjižnico. Ukvarjal se je z prostorom hrambe, knjižnimi omarami in policami ter razvrstitvijo, ki naj bi ustrezala tudi čutu za lepoto. Posebej natančno je razčlenil sestavo inventarne knjige ter popisa knjižnične vsebine oz. kataloga knjižnice:

¹⁷ Instruktionen fuer die alphabetischen Kataloge der Preussischen Bibliotheken. Pred njimi so na razvoj katalogizacijski pravilnikov vplivali številni narodni predpisi, pravilniki, ki so se razvijali v večjih državnih knjižnicah (Navodila za centralni katalog francoskih podržavljenih knjižnic, 1791; Panizzijev pravilnik izpeljan iz izdave kataloga knjižnice britanskega muzeja, 1841; ameriški Jewettov pravilnik iz leta 1852, leta 1876 je izšel Cutterjev pravilnik, ki je tudi z opredelitvijo funkcij knjižničnega kataloga vplival tudi na kasnejša pariška načela sprejeta 1961 kot načela o funkciji in ustroju abecednega imenskega kataloga, o določanju avtorstva in oblike značnice (Petek 2011).

¹⁸ *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* je v dveh delih izšel med letoma 1983 in 1986.

»Kako bo torej treba sestaviti katalog knjig, da bo odgovarjal svojemu namenu? Stvar sploh ni tako težka, kot bi si kdo mislil. Vzemi list ali več listov papirja, kolikor pač meniš, da je potrebno, jih poveži, da nastane, kot navadno pravimo zvežčič, in nanj s svinčnikom zariši črte in oddeli stolpca: enega za tekočo številko knjig in enega za označevanje števila zvezkov. Nato si pripravi, če bi seveda želel abecedni vrstni red knjig, približno toliko listkov, povsem enakih, tj. vse iste velikosti, kolikor je del, ki jih je treba popisati. Ko si to predhodno pripravil, začni popis ali tako, da greš postopno od največjih knjig do najmanjših, ali obratno. In tako prvo knjigo, ki jo vzameš v roke, označi s številko 1 (kar je treba zaradi razlogov, ki bodo pojasnjeni pozneje, zaenkrat napraviti s svinčnikom) in v zvežčič, pripravljen prav za to, takoj vpiši pod številko 1 naslov dela, leto in kraj izdaje, obliko knjige, vezavo in število zvezkov, npr. takole:

1. *Biblia sacra vulgatae editionis, editio ordin. Bern. Galura facta. Oenip. 4.º (vel. Lex. 8.º) 1834-35, cor. (v. pell.) vol. 3.*
2. *Herders Conversations-Lexicon, Freiburg im Breisgau, 1854-57. 8.º hlbfrzbd. vol. 5 in tako naprej.*

Ko je to končano, naj se vsako v katalogu popisano delo, če kdo želi abecedni katalog, prepiše na posamične listke, ki se jih lahko, potem ko so vse knjige popisane, zlahka razvrsti po abecednem vrstnem redu. Tako sestavljeni katalog lahko služi za oštevilčeni seznam (*Nummern-Katalog ali Nummern-Repertorium*),¹ ki mu obenem lahko rečemo tudi *Inventar knjig*, saj iz njega že na prvi pogled lahko ugotovimo skupno število del in zvezkov. Če bi bilo treba pripisati tudi ceno knjig, dodamo katalogu še stolpec za »*florinte in solde*«.

Listke pa, ki smo jih uredili po abecednem redu, lahko imamo za abecedni katalog teh istih knjig, v katerem se, kadarkoli že bi dodali še druge knjige, nikoli ne more zmešati vrstni red; naslove novih knjig, ki jih na tak način vpišemo na listke, je treba samo ustaviti med druge listke tja, kamor določa abecedni vrstni red. Podobno tudi, če knjiga propade, če se zamenja z drugo ali se proda: tedaj je samo treba njen listek vzeti izmed preostalih in katalog ostane v preostalem delu neokrnjen in svojem vrstnem redu.« (Kociančič 2015: 16–17).

Slovensko bibliotekarstvo je z objavo Kociančičevih navodil *De bibliothecis*¹⁹ v slovenskem jeziku ustrezno ovrednotilo njegovo bibliotekarsko delo, kajti ni zanemarljivo, da se je pri pripravi katalogizacijskih pravil še posebej trudil, da bi vsakdo razumel in uresničeval njegov »model idealno urejene knjižnice«. Gre za nekakšnega samostojnega bibliotekarskega zanesenjaka in strokovnjaka samouka, ki s svojimi pravili, vsaj po dosedanjih raziskavah sodeč, ni uspel vplivati na širše tokove slovenske bibliotekarske stroke. Slednja je obrobje žal spregledala. Zato je bil z izdajo prevoda Kociančičevega priročnika *De bibliothecis* storjen velik prispevek, ki bo v zgodovinski pregled in razvoj katalogizacijskih pravilnikov na Slovenskem vnesel stroki do nedavnega nepoznano delo goriškega rojaka. Posebej so strokovne obravnave vredni številni Kociančičevi napotki, pri katerih se je spuščal tudi v najmanjše podrobnosti in v navodilih predlagal različne možnosti postavitve knjig glede na vsebino gradiva v knjižnici. Urejal in klasificiral je na tisoče knjig, ki jih je postavljal na lesene knjižne police, bil pa je pozoren tudi na estetski izgled postavljenih knjig. Štefan Kociančič se je pri pisanju bibliotekarskega priročnika naslanjal na nekatera že uveljavljena klasifikacijska merila²⁰ in strokovna bibliotekarska besedila. Poznal je številne nemške bibliotekarske priročnike: *Bildung des Bibliothekas* (1820) ter *Bibliothekstechnik* (1855), oba izšla v Leipzigu, ter priročnik *Theorie und Praxis der Bibliothekstechnik*, ki je leta 1863 izšel v Dresdnu (Kociančič 1875: 8–9). Naslanjal se je pretežno na nemško bibliotekarsko šolo.²¹ Obenem se je pri pisanju

navodil opiral predvsem na lastne izkušnje ter tako ustvaril pravila in ureditveni sistem vezan na glavne vsebinske usmeritve knjižničnega fonda semeniške knjižnice, ki pa je s svojim številnim specialnim fondom presegala okvire teoloških vsebin in postajala poleg študijske tudi znanstvena knjižnica.

VIRI IN LITERATURA:

- Bahor, S. 2009: *Skriti knjižni zakladi: pisna dediščina samostanskih in cerkvenih knjižnic v Sloveniji*. Ljubljana: NUK, Založba Tuma.
- Balič, J. 1887: Črtice iz Kociančičevega življenja. V: *Soča*, 30. 9. 1887, 1–2.
- Brata Miladinova: ljudske pesmi v slovenskem prevodu Štefana Kociančiča* (ur. in spremno besedo napisal Dragi Stefanija). (1984). Nova Gorica: Goriški muzej et al.
- Berčič, B. 2007: Avstrijska biblioteka instrukcija iz leta 1778 in ljubljanska licejska knjižnica. *Knjižnica*, letn. 51, 15–21.
- Brecelj, M. 1973: Zapisek o Staniču. V: M. Brecelj (ur.), *Valentin Stanič*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 161–170.
- Fabbro, E. 1984: L'opera del bibliotecario. V: *Stefano Kociančič (1818–1883) un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 45–48.
- Instrukcija, predpisana za vse univerzitetne in licejske knjižnice z dvornim dekretom 30. aprila 1778, št. 628. 2007. V: *Knjižnica*, letn. 51, 11–14.
- Kociančič, Š. 1853: Cerkevno slovstvo na Goriškem. V: *Zgodnja danica*, 17. II., 28.
- Kociančič, Š. 1875: De bibliothecis. V: *Folium periodicum archidioeceseos Goritiensis*, Goritiae: Typ. Mailing, 36–40, 55–59, 77–79, 84–87.
- Kociančič, Š. 1871: De bibliothecis parochialibus. *Folium Dioecesanum Tergesti*, Tergeste: Typ. Weis, 6–9, 21–23, 42–44, 60–62, 112–114.
- Kociančič, Š. 1875: *De bibliothecis praeprimis parochialibus rite ordinandis, dirigendis et conservandis: brevis instructio*. Goritiae: Mailing, 42 str.
- Kolenc, P. 2015: Štefan Kociančič (1818–1883) in njegov doprinos k bibliotekarstvu. V: P. Kolenc (ur.), *Štefan Kociančič, Knjižnice. Kratko navodilo*

¹⁹ Izdala jih je leta 2015 Lavričeva knjižnica Ajdovščina v sodelovanju z Raziskovalno postajo ZRC SAZU v Novi Gorici. Prevod iz latinščine je pripravil prof. Bogomir Trošt.

²⁰ Tu je mišljena t. i. Kasiodorjeva hierarhija znanosti na čelu z Biblijo, bibličnimi znanostmi in teologijo ter različno razporejenimi disciplinami triviuma (gramatika, dialektika oziroma filozofija in retorika) in quadriviuma (glasba, aritmetika, geometrija in astronomija) (Svoljšak 2005: 205).

²¹ Schrettinger, *Versuch eines vollständigen Lehrbuches der Bibliothekswissenschaft* priročnik je izšel v Munchnu leta 1829. Poznal je tudi druge avtorje, ki jih navaja tudi v navodilih: Molbech, Constantin, Schmid, Budik, Falkenstein, Wilken, Zoller, Petzholdt in posebej Seinzinger.

- o tem, kako pravilno urediti, upravljati in ohranjati knjižnice, predvsem župnijske. Ajdovščina, Nova Gorica: Lavričeva knjižnica, ZRC SAZU, Raziskovalna postaja, 35–61.
- Kralj, F. 1984: La personalità ecclesiastica. V: S. Tavano (ur.), *Stefano Kociančič (1818–1883) un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*, Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 21–30.
- Logar, J. 1970: *Uvod v bibliografijo*. Ljubljana: NUK.
- Marušič, B. 1979: Prvi slovenski goriški tednik Domovina. V: *Zbornik Goriške knjižnice Franceta Bevka: ob njeni tridesetletnici*. Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 117–128.
- Marušič, B. 1984: Bibliografia delle opere in Sloveno. V: S. Tavano (ur.), *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 112–130.
- Marušič, B. 1984a: *Bibliografia delle opere in ebraico*. V: S. Tavano (ur.), *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 109.
- Marušič, B. 1984b: *Il contributo alla cultura Slovena*. V: S. Tavano (ur.), *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 37–44.
- Marušič, B. 1985: Goriška Furlanija v delih Štefana Kociančiča. V: *Primorski čas pretekli*. Koper: Založba Lipa, 266–279.
- Marušič, B. 2001: *Skozi preteklost Goriške: ob tisočletnici prve omembe Gorice in Solkana ter ob tisočletnici zametka Goriške*. Nova Gorica: Mestna občina.
- Marušič, B. 2002: Štefan Kociančič. V: *Gorica in njena grofija*. Gorica: Goriška pokrajina, str. 130–131.
- Marušič, B. 2006: Štefan Kociančič (1818–1883) in njegov pomen za Slovence. V *Prispevki k Primorski biografiki*, 47–58.
- Petek, M. 1998: Nekaj pomembnejših pravilnikov za katalogizacijo. V: *Zbornik razprav: 10 let Oddelka za bibliotekarstvo*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 231–242.
- Petek, M. 2011: Knjiga kot predmet katalogizacije. *Knjižničarske novice* 21(6), 4–7.
- Podgornik, F. 1883: Štefan Kociančič II. *Ljubljanski zvon*, 398–401.
- Podreka, M. 2000: *Semeniška knjižnica v Gorici: diplomatska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
- Premk, F. 1997: Štefan Kociančič, pozabljeni slovenski genij? *Revija SRP: svoboda, resnica, pogum*, št. 96, 82–89.
- Rijavec, M. 1982: Kociančič Štefan. V: *Primorski slovenski biografski leksikon*, 8. sn., Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 82–84.
- Rutar, S. 1883: Štefan Kociančič I. V: *Ljubljanski zvon*, 331–335.
- Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. 1984. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa.
- Svoljšak, S. 2005: Pregled nekaterih historičnih sistemov organizacije znanja in klasifikacije: s posebnim poudarkom na vsebinskih ureditvah samostanskih knjižnic. V: *Knjižnica*, 49/1–2, 203–215.
- Tamani, G. 1984: *L'attività di semitista*, V: *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 31–35.
- Tavano, S. 1984: *Gli scrittori di Stefano Kociančič sulle antichità cristiane*, V: *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 49–76.
- Tavano, L. 1984: *Lo storico regionale*, V: *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 77–88.
- Tavano, S. 1984: *Bibliografia in latino*, V: *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 103–107.
- Tavano, L. 2002: Gorica, središče nove nadškofije. V: B. Marušič ... et al., *Gorizia 1001–2002: Slovenci v Gorici = Gli Sloveni di Gorizia*. Gorica: SLORI, 228–251.

ZANIMANJE ŠTEFANA KOCIANČIČA ZA GORIŠKO UMETNOST IN UMETNOSTNE SPOMENIKE

dr. ALENKA DI BATTISTA

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
alenska.di.battista@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek obravnava odgovore Štefana Kociančiča na vprašanja, ki jih je Društvo za jugoslavensku povjesnico i starine iz Zagreba postavilo članom in širši javnosti v prvi številki glasila *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* leta 1851. Posebna pozornost je namenjena tistim odgovorom, v katerih avtor predstavi umetnike in umetnostne spomenike na Goriškem. Članek želi ovrednotiti in kontekstualizirati Kociančičeve zapise v okviru sočasnih prizadevanj Ivana Kukuljevičeva za ohranjanje, varovanje in raziskovanje kulturne dediščine na Hrvaškem in za sestavo prvega biografskega leksikona jugoslovanskih umetnikov, imenovanega *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, med letoma 1858 in 1860. Prispevek postavi Kociančičeve odgovore tudi v kontekst tedanjih in kasnejših objavljenih umetnostnozgodovinskih publikacij na Goriškem in v širšem slovenskem prostoru ter ugotavlja vzroke za njihovo zapostavljenost.

Gljučne besede: Štefan Kociančič, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, goriški umetniki, goriški umetnostnozgodovinski spomeniki

Spisi Štefana Kociančiča doslej niso bili deležni posebne pozornosti umetnostnozgodovinske stroke, kljub temu da je goriški duhovnik prvi slovenski pisec o umetnosti Goriške nasploh. Izjemo predstavlja umetnostni zgodovinar Sergio Tavano, ki je opozoril na Kociančičevo zanimanje za raziskovanje in poznavanje ključnih umetnostnih spomenikov in osebnosti na Goriškem v zaključnem delu prispevka z naslovom *Gli scritti di Stefano Kociančič sulle antichità cristiane* (Tavano, S. 1984: 74).¹ Le-to sega v prvo obdobje njegove publicistične dejavnosti, ki se začne leta 1845 z izidom prve knjige v slovenskem jeziku *Vodnik*

pobožniga kristjana v Celovcu in se zaključi v sredini petdesetih let, ko se za dobro desetletje intenzivneje posveča prevajanju in preučevanju jezikov Bližnjega in Daljnega Vzhoda (Marušič 1984: 40). Tavano omenja zlasti odgovore, ki jih je Štefan Kociančič poslal Društvu za jugoslavensku povjesnico i starine iz Zagreba, sprva sicer delno objavljene v celovškem mesečniku *Slovenska bčela*, nato pa v celoti v društvenem glasilu *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* (Tavano, S. 1984: 74). Glasilo je neredno izhajalo med letoma 1850 in 1875 v Zagrebu, veljalo pa je za prvi znanstveni časopis na Hrvaškem. Njegov glavni urednik in pisec večine prispevkov je bil Ivan Kukuljevič Sakcinski (1816–1889), ena izmed ključnih osebnosti hrvaškega družbenopolitičnega in kulturnega življenja v 19. stoletju (Jurić, Vranešević 2011: 23). *Arkiv* je v prvi številki med drugim objavil vprašanja, namenjena »vsem prijateljem domačih starin in jugoslovanske zgodovine«, ki so sprožila val odgovorov in posledično spodbudila sistematično evidentiranje raznolikih oblik kulturne de-

¹ Članek je nastal ob priliki mednarodnega simpozija o Štefanu Kociančiču v Gorici leta 1984 in je nato izšel v publikaciji z naslovom *Stefano Kocinačič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Le-ta je del zbirke *Fonti e studi di storia sociale e religiosa*, ki jo izdaja Istituto di storia sociale e religiosa iz Gorice, in predstavlja edino večje raziskovalno delo s pomočjo katerega je bilo Kocinačičevo življenje in delo poglobljeno in celostno predstavljeno z različnih zornih kotov (Kolenc 2007: 260).

diščine na Hrvaškem in v širšem jugoslovanskem prostoru, saj je bil glavni namen društva ravno raziskovanje, zbiranje in varovanje vseh predmetov in virov iz preteklosti, ki naj bi služili kot podlaga in neizpodbitni dokazi za prikaz zgodovine lastnega naroda (Dodatak 1851: 237; Jurić, Vranešević 2011: 23–24). Z ozirom na heterogeno zbirateljsko dejavnost društva, ki je segala od zbiranja rokopisnega in tiskanega gradiva, preko široko pojmovane materialne kulturne dediščine, vse do ljudske kulture in slovstva, je skupno število šestindvajsetih vprašanj zajemalo različne vsebine: od arheoloških, (umetnostno)zgodovinskih in jezikoslovnih do etnoloških ter zbirateljskih (Mance 2012: 79–81). Umetnostnozgodovinskih vprašanj je bilo šest. Pod zaporedno številko dvanajst je društvo na primer želelo spoznati imena gradov, samostanov, cerkva in drugih znamenitih stavb ter kaj se je o njih pripovedovalo. Sledilo je vprašanje, preko katerega je organizacija izkazala zanimanje za obstoj slik tujih in domačih umetnikov v gradovih in cerkvah ter za portrete, historično slikarstvo in za upodobitve narodnih noš. Točka štirinajst se je nanašala na ohranjenost ilustriranih rokopisov in tiskanih publikacij, opremljenih z bakrorezi ali lesorezi. Z vprašanjem štiriindvajset je društvo pridobilo informacije o slavnih možeh, med katere so prištevali pisatelje, umetnike, vojake ipd., ki so se odlikovali v okrajih, iz katerih so izhajali sodelavci *Arkiva*. Sledilo je vprašanje o obstoju starih grobov oziroma nagrobnikov z okrasnimi napismi in grbi v zunanjščini in notranjščini cerkva, z vprašanjem šestindvajset pa je društvo poizvedovalo po zbiralcih starin in njihovi pripravljenosti do prodaje lastnih zbirk Narodnemu muzeju v Zagrebu. Pisni odgovori zunanjih sodelavcev in članov društva so bili objavljeni v vsaki kasnejši številki *Arkiva*. Napisani so bili lahko v kateremkoli jeziku, javno so bili predstavljeni tudi na »velikem društvenem zborovanju«, zahvala pošiljateljem odgovorov pa je bila navadno objavljena v dnevnem časopisju (Kukuljević 1851: 241–243).

Na osnovi delno ohranjene Kukuljevićeve korespondence in objav v reviji vemo, da je Kukuljević podobna vprašanja somišljenikom na Hrvaškem in v bližnjih deželah pošiljal tudi osebno ter jih prosil za odgovore in sodelovanje; tako pismo

je 7. maja leta 1851 prejel Štefan Kociančič. Njegovi odgovori na nekatera vprašanja, ki jih je 26. junija 1851 napisal v Gorici, pa so bili objavljeni naslednjega leta v *Arkivu*. Nanašali so se na vprašanje narodnostne meje na Goriškem, prinašali so seznam historičnih knjig o Furlaniji, nekatera imena slavnih goriških mož in umetnikov ter omembo narodnostnih razmer v Karniji (Marušič 1980: 258, Tasca 1996/1997, 90–94). Med goriškimi umetniki so bili naštet: *Filip Pik*,² ki je bil po njegovem mnenju povprečen slikar, kamnoseka *Valentin* in *Jozip Rabula* ter slavna slikarja *Jozip* in sin *August Tominc*, katerih dela (zlasti tista starejšega Jozipa) so krasila t. i. »veliko cerkev« in semeniško kapelo v Gorici.³ Glede podrobnejših informacij o njihovem delu ter o delu drugih goriških umetnikov Kociančič objubi, da jih bo posredoval v prihodnje. Pripravil naj bi mu jih »njegov zvesti sodelavec doktor Jakob Dellabona,⁴« ki je bil tedaj profesor pastoralne teologije na Goriškem semenišču in začasni profesor italijanščine na tamkajšnji gimnaziji (Kociančič 1852: 404–405).

Leta 1854 je v *Arkivu* ime Štefana Kociančiča navedeno v seznamu častnih članov zagrebškega društva z oznako »profesor v vlaški Gorici« (Popis 1854: 346). V zemljepisnem razdelku je bil objavljen njegov prispevek z naslovom *Zgodovinske drobtinice po Goriškem nabrane v letu 1853* in priloge, ki jih je napisal v sodelovanju

² Filip Pik (1806–1879) je bil učitelj risanja in slikar v Gorici. Za oltar frančiškanske cerkve v Gorici je naslikal Sv. Križ po vzoru Tominceve slike z isto motiviko v goriški pokopališki kapeli, na stropu prezbiterija cerkve v Sovodnjah pa Kristusa, blagoslavljaljočega kruh v Emavsu (spletni vir 1).

³ Z oznako »velika cerkev« ima Kociančič v mislih goriško stolnico.

⁴ Gre za Giovannija Giacoma Della Bona (1814–1885), ki je po dokončanem študiju bogoslovja v goriškem semenišču (1832–1836) nadaljeval šolanje na dunajskem zavodu Frintaneum (1837–1841) in obiskoval tečaje za gluhoneme. Po povratku domov je postal stolni vikar in profesor katehetike, pedagogike in metodike poučevanja gluhonemih v bogoslovnem semenišču (1841–42). Nekaj let je opravljal tudi funkcijo vodje goriškega Zavoda za gluhoneme in semeniškega spiritala (1843–46), nato pa je postal še redni profesor pastoralne teologije (1846–55). Slovel je kot izvrsten cerkveni govornik in razgledan šolnik. Nekaj let pred smrtjo je bil imenovan v tridentinskega knezoškofa (spletni vir 2; spletni vir 3).

s svetolucijskim župnikom Tomažem Rutarjem (Kociančič 1854a: 173–222, Kociančič 1854b: 230–238, Ruttar 1854: 223–230), v petem delu *Arkiva* pa so bili objavljeni obljubljeni odgovori na Kukuljevičeva vprašanja, ki so bili v primerjavi s prejšnjimi besedili mnogo bolj obsežni in izčrpni (Kociančič 1854c: 259–309). Iz umetnostnozgodovinskega stališča so najbolj zanimivi tisti odgovori, ki navajajo zgodovinske vire za nastanek Marijine cerkve z votivno Marijino podobo na glavnem oltarju in bližnjega frančiškanskega samostana na Sveti gori nad Gorico ter Marijine cerkve na otoku Barbana pri Gradežu (Kociančič 1854c: 269–272). Obe cerkvi sta bili sicer omenjeni že v *Zgodovinskih drobtinica* kot priljubljena romarska kraja, z nastankom katerih so neposredno vezane številne pripovedke, v *Odgovorih* pa je Kociančič zlasti pri opisu Svete gore izpostavil pomembne podatke o letih dograditve cerkve (1544) in samostana (1566) ter letnici njune razpustitve (1786) in ponovne oživitve (1793), ki osvetljujejo historiat nastanka omenjenih stavb (Kociančič 1854a: 212, 175–176; Kociančič 1854c: 269–270). Sledi seznam na osnovi neimenovanih dokumentov izpričanih najstarejših cerkva v goriški nadškofiji, v katerega avtor vključi stavbe od sredine petega (npr. domnevno cerkev v Karminu (Krminu)) do konca šestnajstega stoletja (npr. cerkev v Cervignanu) (Kociančič 1854c: 272). Nadaljuje s predstavitvijo najpomembnejših taborov in gradov,⁵ ki so bili »viditi skorej na verhu vsakega hriba« na Goriškem, pri katerih občasno poda tudi zanimive ugotovitve o njihovi stopnji ohranjenosti. Na vrhu hriba Kalvarija, ki se dviga nad Podgoro in Ločnikom, omeni na primer ostanke ruševin cerkve sv. Trojice, pri mnogo bolj obsežnem opisu gradov v Brdih navede med slabše ohranjenimi Attemsov grad v Vipolžah, ki je bil tedaj že skoraj popolnoma zapuščen, in grad v Dobri (Dobrovem),

⁵ Kociančič pri definiranju izbranih plemiških stavb redno uporablja naziv grad, ki označuje utrjeno srednjeveško stalno bivališče fevdalnega gospoda. Na osnovi sodobne umetnostnozgodovinske literature bi bil v mnogih primerih mnogo bolj ustrezen izraz dvorec ali vila. Le-ta je označevala sprva stavbni kompleks, zgrajen kot sedež zemljiške posesti premožnejšega sloja, pozneje pa tudi manjša, primestne ali mestne hiše z vrtom (več o izbrani tematiki v: Seražin 2008: 17–43).

med boljše ohranjenimi pa grad pod Medano imenovan Gradič (Kociančič 1854c: 272–274). Na podoben način kot v razdelku, posvečenem Brdom in Bricem v *Drobtinica*, predstavi Kociančič v *Odgovorih* tudi s štirimi stolpi utrjeno vas Št. Martin (Šmartno), grad grofov Koronini (Coronini) iz Kromberka na Humu in utrjeno cerkev sv. Križa s pokopališčem, zaključni nato z omembo porušenih trdnjav Kluže in Predel na meji med Goriško in Koroško deželo ter opisom spomenika v obliki piramide z napisom in kipom umirajočega leva na podstavku, ki je bil posvečen inženirju stotniku Johannu Hermannu von Hermannsdorf in hrabrim branilcem, padlih v bojih leta 1809 (Kociančič 1854c: 272–274).

Kljub temu, da sta »sovražni zob časa in neprijazne okoliščine« poškodovala in porazgubila tudi številne lepe in dragocene knjižnice (npr. knjižnica karmeličanskega samostana na Kostanjevici in Lantierijeva osebna knjižnica), slike slavnih umetnikov in druge umetniške izdelke, ki so nekoč krasili skoraj vsako plemiško hišo na Goriškem, avtor uspe naštetih nekaj preživelih likovnih del: sliko Vnebovzete Marije »slavno znanega« *Tintoretta* na glavnem oltarju goriške stolnice, ki je bila postavljena namesto neke druge Tominčeve slike,⁶ in stropno fresko Italijana *Giulia Quaglia* z mojstrsko izvedenimi simboli Vere, Upanja, Ljubezni v isti cerkvi (Kociančič 1854c: 274).⁷ Sledi predstavitev »lepih, silno zalih« oltarnih slik *Palme mlajšega*⁸ in nekaterih del »preslavnega«

⁶ Gre za Marijino vnebovzetje Domenica Robustija, imenovanega Domenico Tintoretto (1560–1635), ki je sprva bila v velikem oltarju v kapucinski cerkvi, v začetku 19. stoletja je bila prenesena v goriško stolnico, po drugi svetovni vojni pa v cerkev sv. Duha na goriškem gradu (Šerbelj 2002: 64).

⁷ Giulio Quaglio (1668–1751) je eden od pomembnejših slikarjev na Furlanskem in iztekajočem se 17. stoletju. Najzgodnejše delo na Goriškem so freske v salonu prvega nadstropja vile Antonini Brunner v Cavenzanu iz leta 1698. Prvič je stopil na avstrijska tla leta 1700, ko je dobil naročilo za poslikavo prezbiterija stolne oz. župnijske cerkve v Gradišču ob Soči. Njegovo najbolj obsežno delo na Goriškem predstavlja poslikava notranjščine župnijske cerkve sv. Hilarija in Tacijana (poznejše stolnice) v Gorici, s katero si je pridobil velik sloves tudi na Kranjskem in Štajerskem (Šerbelj 2002: 20–22, 192–194).

⁸ Jakopo Negretti, imenovan Palma mlajši (ok.

Pordenoneja,⁹ ki so bila v tistem času zelo redka in zato tem bolj dragocena. Nenazadnje »med starejši i draži podobe« prišteva še slike neznanih avtorjev v nekdanji frančiškanski cerkvi v Gorici in v refektoriju goriškega bogoslovnega semenišča (Kociančič 1854c: 275–276).¹⁰ Pri opisih nekaterih slik Kociančič poda tudi zelo koristne podatke o tedanjih novih lastnikih in ponekod izpostavi slabo ohranjenost, ki izhaja iz neznanja in nerazumevanja njihove vrednosti, pri ocenjevanju navedenih del pa vseskozi povzema vedenje tistih mož, »ki se na to zastopijo« (Kociančič 1854c: 274–278).

V nadaljevanju našteje pomembne tiske, rokopise in listine iz tedanje Semeniške in drugih knjižnic ter arhivov na Goriškem in v bližnji okolici, bolj redkobeseden pa je pri opisu njihove slikovne opreme, kljub temu da je vprašanje štirinajst to predvidevalo (Kociančič 1854c: 278–277). V obsežnem odgovoru na vprašanje štiriindvajset nato naniza »slavne možé, kteri so se ali kot spisateljji, ali kot umetniki, ali kot vojščaki nekako sponesli in čast storili zemlji, ki jih je rodila« (Kociančič 1854c:

1548–1628) je močno vplival na lokalno slikarsko produkcijo in pospešil njen razvoj. Bil je zelo plodovit slikar: na Goriškem in Furlanskem je nad dvajset slik, ki so pripisane njemu, in na desetine del, ki izkazujejo izrazit palmnesni značaj (Šerbelj 2002: 187–188). Kociančič med njegovimi deli izpostavi podobo sv. Lucije na stranskem oltarju župnijske cerkve v Ločniku, sliko sv. Roka (domnevno gre za sv. Roka med Boštjanom in Avguštinom z vizijo Matere božje) v cerkvi sv. Roka v Podtumu pri Gorici in Marijino oznanjenje v goriški stolnici (Iancis 2011: 258, Šerbelj 2002: 187–189).

⁹ Med deli slikarja Giovannija Antonia de' Sacchis, imenovanega Il Pordenone (1484–1539), ki velja za enega izmed bolj pomembnih renesančnih slikarjev v Furlaniji in enega izmed vidnejših domačih freskantov v prvi polovici 16. stoletja, omeni Kociančič hudo poškodovano in slabo hranjeno Marijino sliko na stranskem oltarju župnijske cerkve v Podgori pri Gorici, štiri manjše podobe goriškega (stolnega) kapitlja, delno ohranjeno fresko na pročelju hiše v ulici Raštel v Gorici, ki je bila razpoznavna do druge svetovne vojne, in freske v stranski kapeli porušene frančiškanske cerkve v Gorici (spletni vir 4; Kociančič 1854c: 275; Jazbar, Vogrič 2008: 26).

¹⁰ Med bolj dragocena slikarska dela neznanih avtorjev na Goriškem Kociančič prišteva: sliko s podobo Nandangela Mihaela iz nekdanje frančiškanske cerkve v Gorici in slike s podobami cesarice Marije Terezije, goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsja in papeža Benedikta XIV v Goriškem bogoslovnem semenišču (Kociančič 1854c: 275–276).

284).« V skupino umetnikov vključi glasbenike in slikarje. Pregled slednjih začne s slikarsko družino *Lichtenreiter*,¹¹ o kateri Kociančič napačno meni, da je delovala v Gorici ob koncu 18. oziroma na začetku 19. stoletja. Nadaljuje s kratko notico o dobrem portretistu *Karlu Kebru* iz Goriških Brd¹² in nato omeni *Franza Cauciga* (tudi Kaučić ali Kaučić),¹³ ki se je sicer rodil v Gorici, a je po obraževanju v Italiji večino svojega življenja preživel na Dunaju, kjer je bil učitelj in vodja slikarske Akademije. V nadaljevanju zelo sumarno predstavi še freskanta *Chiaruttinija*,¹⁴ »ki prav dobro freško mala« in žanrskega slikarja *Furlanettija*.¹⁵ O ženski

¹¹ Oče Janez Mihael Lichtenreit (1705–1780) in sin Karel Lichtenreit (1742–1817) sta v 18. stoletju v Gorici vodila uspešno slikarsko delavnico in spodbudila razcvet domače likovne produkcije. Predstavljala sta umetnostni antipod lokalni slikarski delavnici Antonia Parolija (1688–1768). Prva sta v svojih delih ostajala zvesta svojemu severnjaškemu izvoru, drugi pa beneškemu (Šerbelj 2002: 36–42). Kociančič omenja med očetovimi deli »prav lepo in umetno« poslikan strop korov dveh neimenovanih goriških cerkev, o katerih »pravijo, da ni freško«, med sinovimi pa oltarni sliki nadangela Rafaela v spremstvu sv. Tobije in Snemanje s križa v stranskih oltarjih cerkve sv. Ignacija v Gorici (Kociančič 1854c:288).

¹² Karel Keber (1764–1810) se je rodil v Gorici staršem iz Spodnjega Cerovega. Krstni boter grof Karel Strassoldo mu je omogočil študij slikarstva v Benetkah. V Gorici je vodil slikarsko delavnico. Domnevno se je pri njem šolal Jožef Tominc, Keber naj bi tudi grofu Frančišku della Torre-Valsassina priporočil mladega in obetavnega mladeniča Tominca za nadaljnje šolanje (spletni vir 5).

¹³ Franc Caucig (Kavčič) (1755–1828) je glavni zastopnik klasicizma v slovenski likovni umetnosti (več v: Rozman 1978). Kociančič poda v *Arhivu* njegov podroben življenjepis, v katerem poudari ključno vlogo grofov Cobenzl (očeta Guida in sina Filipa) pri njegovem šolanju na Dunaju in nato v Italiji, od njegovih del pa omeni le tista v palači grofa Mihaela Coroninija v palači Cingraf oziroma Grafenberg v Gorici (gre za primestno vilo Zengraf, Grafenberg v Gorici. Več glej: Seražin 2008: 159–162) (Kociančič 1854c: 288–289).

¹⁴ Gre za čedajskega slikarja Francesca Chiarottinija (1748–1796), ki ga je zaradi šolanja v Benetkah in morebitnih neposrednih stikov z Giambattistom Tiepolom Šerbelj uvrstil med »tiepoleskne slikarje«. Velja za zadnjega pomembnega freskanta 18. stoletja na Furlanskem, kamor je posredoval izkušnje beneškega dekorativnega iluzionizma 18. stoletja (Šerbelj 2002: 42).

¹⁵ Gre za Mattea Furlanettija (rojstvo med letoma 1751 in 1755–leto smrti neznano), ki je v obdobju od 1789

slikarki *Fratnik Salvatti* pove le, da »se na historičko slikarijo dobro ume« nato pa našteje še pokojnega portretista in žarskega slikarja *Vilhelma Deprisa*,¹⁶ grofa *Strassoldo* in kanonika *Parkarja* (Kociančič 1854c: 288–289). Veliko več pozornosti Kociančič nameni življenju in delu *Jožefa Tominca*,¹⁷ ki je ob ustvarjanju slik s sakralnimi motivi širom naokoli slovel kot izvrsten portretist zlasti moških obrazov, nekoliko manj pa historičnih prizorov. Njegov sin *August* je po mnenju sodobnikov v marsičem očeta celo prekosil.¹⁸ Z *Jožefom Tomincem* je neposredno povezana tudi zgodba tedaj preminulega *Jožefa*

Battiga (tudi *Batič*),¹⁹ ki se je kot mlad in nadobuden slikar za krajše obdobje izpopolnjeval v Trstu ravno pri omenjenem mojstru. Na pobudo nekaterih goriških premožnih gospodov, med katerimi Kociančič poimensko izpostavi *Vincencia Katinelija*, barona *Weidmansdorfa* in goriškega nadškofa, pa je lahko *Battig* nadaljeval študij na Akademiji v Benetkah (Kociančič 1854c: 290–292). Smrt *Jožefa Battiga* je sovpadala z rastjo novega mladega goriškega slikarja *Antona Rotte*,²⁰ ki se je ravno tako izpopolnjeval v Benetkah, kjer je večino časa tudi prebival. Kot zadnji je omenjen še *Annibale Strata*,²¹ ki se je sicer rodil na Sardiniji in se je v Gorico preselil z očetom še kot otrok. V Benetkah je tako kot številni drugi umetniki študiral slikarstvo, veliko del pa je naslikal tudi za premožne naročnike na Goriškem (Kociančič 1854c: 292–293).

Na vprašanje petindvajset Kociančič zelo sumarno odgovori in omeni le nagrobnike z gotski-

do 1815 deloval kot slikar na Goriškem (zlasti v Gorici, Gradišču, Ogleju in na Bizjaškem). Bil je zelo cenjen med sodobniki. Umetnostni zgodovinarji ga prištevajo k umetniški struji s konca 18. stoletja v Furlaniji, ki se je približevala neoklasičnemu in romantičnemu slikarstvu (Brumat Dellasorte 2001: 47).

¹⁶ Ranieri Mario Cossar o njem piše, da je po njegovem osnutku nastal katafalk, ki ga je naročila Grofija Goriška in Gradiščanska za proslavo smrti cesarja Franca I. Na umetniški razstavi leta 1894 v Gorici je razstavljal šest slik in grafiko karmelske Matere Božje iz Kostanjevice (Cossar 1948: 205–206).

¹⁷ Jožef Jakob Tomic (1790–1866) se je rodil v Gorici, kjer je pri slikarjih Karlu Kebru in Francu Kavčiču dobil prvo slikarsko izobrazbo. Leta 1809 je došel v Rim in po posredovanju goriškega grofa Francesca della Torre in bržkone tudi avstrijske nadvojvodinje Marije Ane nadaljeval študij slikarstva. Okoli leta 1820 se je vrnil v Gorico, v času Ljubljanskega kongresa leta 1821, ki ga omenja tudi Kociančič, je veliko razstavljal in delal v Ljubljani, med letoma 1830 in 1835 se je preselil v Trst, nato pa spet v Gorico in naposled v Gradišče (spletni vir 6). Kociančič opozori, da je Tominc poleg številnih portretov ustvaril tudi nekaj platen s sakralno motiviko: sliko Marije Tolažnice za glavni oltar Marijine cerkve v Logu pri Vipavi, Marijino podobo z goriškima zavetnikoma sv. Hilarijem in sv. Ticianom ter Karlom Boromejskim za goriško stolnico, sliko Svete družine za kapelo Goriškega bogoslovnega semenišča, Marija z otrokom in sv. Antonom Padovanskim v cerkvi sv. Antona Novega blizu goriške stolnice in sliko Marijinega Vnebovzeta za glavni oltar kapucinske cerkve v Gorici (Kociančič 1854c: 289; Quinzi 2011: 155–156, 228, 237–238).

¹⁸ Avgust Tominc (1818–1883) je mladost preživel s starši v Trstu in Gorici. Študij slikarstva je obiskoval v Benetkah. Ustvarjal je sakralne, zgodovinske in profane prizore in portrete. Ob ustanovitvi muzeja Revoltella v Trstu leta 1872 je postal njegov ravnatelj. Funkcijo je opravljal do smrti (spletni vir 7).

¹⁹ Josip Batič (Battig) (1820–1850) je zelo zgodaj kazal nadarjenost za slikanje. Tako kot omenja že Kociančič se je sprva izobraževal pri Jožefu Tomincu v Trstu, nato pa v Benetkah. Do danes se je ohranilo več njegovih pisem, ki jih je pisal iz Benetk. Med najbolj zanimivimi je pismo, v katerem poroča o povabilu kneza Sanguszko na Poljsko, kjer naj bi postal njegov domači slikar. Batič je povabilo sprejel (spletni vir 8). Po pripovedovanju Kociančiča je tu hudo zbolel in se nato vrnil v Benetke, kjer je leta 1850 tudi umrl. Kociančič omeni med njegovimi deli štiri slike stranskih oltarjev goriške stolnice. Med najlepšimi sta bili po njegovem mnenju sliki sv. Jožefa in sv. Trojice (Kociančič 1854c: 292).

²⁰ Antonio Rotta (1828–1903) je prvo slikarsko izobrazbo pridobil v Gorici pri slikarju Vincenzu Cristofolettiju, sledil je študij na Akademiji v Benetkah. V svojih sakralnih in historičnih delih ter portretih se je približeval realističnemu slikarstvu. Posebej se je izkazal v žanrskem slikarstvu (spletni vir 9). Kociančič mu pripisuje sliko usmiljene Kocarijanke, ki se je takrat nahajala v hiši grofice Laris na Solkanski cesti (Kociančič 1854c: 293).

²¹ Annibale Strata (1822–1894) se je rodil v mestu Cagliari na Sardiniji. Z očetom, ki je bil po poklicu gledališki igralec, se je kasneje preselil v Gorico. Šolal se je v Benetkah, kjer je po pripovedovanju Kociančiča večino časa tudi živel. Kociančič pripiše slikarju na Goriškem deset platen s sakralno in posvetno motiviko. Med sakralnimi velja izpostaviti: slike sv. Alojzija, sv. Frančiška Asiškega in sv. Petra v cerkvi na Kostanjevici, med posvetnimi pa podobo Marka Pola, ki je nastala v času obleganja Benetk s strani cesarskih vojakov (Kociančič 1854c: 293; spletni vir 10).

mi napisi v veliki cerkvi v Gorici ter po zaslugi Henrika Coste in Chiara Vascottija mnogo bolj znane nagrobne v franciški cerkvi na Kostanjevici. Sledi opis pomembnejših javnih in zasebnih muzejskih zbirk v deželi, med katerimi izpostavi po letu 1848 hudo neurejen čedajski muzej, v katerem se »veliko važnega seznaniti in dobiti za našo jugoslavensko povestnico«, zbirko oglejskih antičnih predmetov grofa Franciška Cassisa (Francesco Leopoldo Cassis Faraone) v lastni palači v Ogleju in Gorici ter po vsebini sorodno zbirko lekarnarja Vincenzia Zandonattija (Vincenzo Zandonati), ki je tedaj slovel po vodiču *Guida storica dell'antica Aquileja* (Gorica, 1849), v katerem je podal izčrpne podatke o oglejskih izkopaninah in o njihovih zbirateljih. V Gorici med zbiratelje uvršča Jakoba della Bona (Giovanni Giacomo Della Bona), profesorja Milharčiča in gospoda Cristofolettija, sklene pa s trditvijo, da bi bil nakup predmetov od naštetih mož težko izvedljiv (Kociančič 1854c: 394).

Kot dopolnilo k vprašanju dvanajst Kociančič na koncu doda kratko predstavitev najimenitnejših cerkva na Goriškem. Mednje uvršča: nekdanjo patriarhalno cerkev v Ogleju, župnijsko cerkev v Gradežu v bizantinskem slogu, veliki cerkvi v Gorici in Krminu ter cerkev sv. Janeza Krstnika v Judovski ulici v Gorici, ki je bila prva jezuitska sakralna stavba v tem mestu. O njej se največ razpiše in objavi historiat nastanka stavbe. Zasnovan je na osnovi napisov na zunanjsčini in notranjsčini cerkve, ki ju v celoti tudi objavi. Kociančič nato sklene dodatek k Odgovorom z vestjo o obstoju znamenite lesene relikvije v obliki škofovske palice sv. Mohorja v goriški veliki cerkvi in srednjeveške škofovske palice nekega oglejskega patriarha iz kristala (Kociančič 1854c: 304–306).

Pomen in odmev Kociančičevih zapisov

Objavljena Kociančičeva pisma v *Arhivu* predstavljajo začetek rednega dopisovanja med Ivanom Kukuljevičem Sakcinskim in Kociančičem, ki je trajalo vse do leta 1869. Na osnovi delno ohranjene korespondence lahko sklepamo, da so jima pisma služila za izmenjavo koristnih informacij in aktualnih publikacij.²² V pismih sta večkrat

spregovorila o glagoljaških rokopisih iz Istre, Dalmacije in Kvarnerskih otokov, ki jih je Kociančič s pomočjo istrskih bogoslovcev Goriškega semenišča zbral in nato posredoval v Zagreb (Marušič 1980: 258–261; Tasca 1996/1997: 90–94). Dopisovanje je vseskozi ostajalo na formalni ravni, jezik pa se je sčasoma spremenil: prva Kociančičeva pisma so bila napisana v »ilirščini« (oziroma hrvaščini) z močnimi primesmi slovenščine, po letu 1865 v slovenščini (*Soča*, 2. 9. 1887, 1; Tasca 1996/1997: 94). »Ilirščine« se je naučil med študijem bogoslovja na Goriškem semenišču (*Soča*, 26. 8. 1887: 1), po prepisu nekaterih ljubljanskih študentov teologije na to šolo pa se je navdušil tudi nad idejami ilirskega gibanja. Le-ti so jih namreč razširili med slovanskimi goriškimi bogoslovci, ki so prihajali iz Gorice in Istre. Ilirsko društvo, ki je tedaj nastalo v Gorici, pa je med vidnejše predstavnike štel tudi Štefana Kociančiča (Petre 1939: 220; Marušič 1980: 39). Kljub temu, da ne poznamo podrobnosti Kociančičevega odnosa do ilirskega gibanja, lahko domnevamo, da mu je bil vsekakor, vsaj na začetku, naklonjen. To je bil morda tudi eden od razlogov, zaradi katerih je Kukuljevič navezal stike z goriškim duhovnikom, ki je postal dopisnik *Arhiva*. Analiza nekaterih objavljenih gesel umetnikov v *Slovníku umjetnikah jugoslovenskih* (1858–1860), prvem biografskem leksikonu umetnikov med južnimi Slovani, pa je pokazala, da je Kukuljevič kot vir upošteval tudi Kociančičeve odgovore v *Arhivu*. Kljub temu, da je bil naveden med viri le pri zapisu o družini Lihtenreit (Kukuljevič 1858–1860: 221), je Kukuljevič po Kociančiču povzel večino podatkov o Josipu Batiču (Kukuljevič 1858–1860: 22–23) in Antunu Roti (Kukuljevič 1858–1860: 371). Na podlagi nemške literature in lastnih zapisov je

Historica Slavorum Meridionalium. Acta Croatica (Zagreb, 1863), *Slovník umjetnikah jugoslovenskih* (Zagreb, 1858–1860) in *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (Zagreb, 1861–1862). S Kukuljevičem se je dogovarjal glede njihovega plačila, v zameno pa mu je poslal tudi več zvezkov zgodovinskega dela *Annali del Friuli* (Videm, 1850–1879) Francesca di Manzana, svojo hebrejsko slovnico *Specimina lectionis scripturae hebraicae* (Gorica, 1853) in »Album« hoc est libellus memorialis editus occasione, qua triginta sacerdotes, omnes quondam condiscipuli, vigesimum quintum presbyteratus sui annum solemniter agere convenerunt Goritiae (Gorica, 1867).

²² Kociančič si je na primer prizadeval, da bi za Semeniško knjižnico pridobil Kukuljevičeve knjige *Monumenta*

zapisal mnogo bolj obsežna gesla o Franju Kavčiču (Kukuljević 1858–1860: 148–154) in Juliusu Quagliu (Kukuljević 1858–1860: 359), saj sta oba slikarja uživala priznanje v širšem nemško govorečem okolju,²³ medtem ko lahko pri daljših geslih o Filipu Piku (Kukuljević 1858–1860: 346) in Josipu ter Valentinu Rabuli (Kukuljević 1858–1860: 360) domnevamo, da je ravno Kociančič hrvaškemu izobražencu posredoval izpopolnjene informacije o njihovem delovanju na Goriškem, in sicer v tistem delu njune korespondence, ki se do danes žal ni ohranila. Izpostaviti velja na koncu še dejstvo, da je Kukuljević popolnoma spregledal številna imena posameznikov (Tintoretto, Palma Mlajši, Pordenone, Karel Keber, Chiaruttini, Furlanetti, Fratnik Salvatti, Wilhelm Depris, Strassoldo, Parkar), ki jih je Kociančič prišteval med goriške slikarje. Vzrok za to se morda skriva v tem, da za opis njihovega življenja in dela ni imel ustreznih virov in literature ali pa ne-jugoslovanski izvor njihovih imen, pri čemer pa moramo upoštevati dejstvo, da je Kukuljević navadno v *Slovník* namenoma vključil tudi tuje, neslovanske mojstre, ki so se v »jugoslovanskih pokrajinah« rodili, živeli in delovali in so zato po njegovem mnenju pripadali zgodovini umetnosti jugoslovanskega naroda in dokazovali prežetost jugoslovanskih pokrajin in kulture z mediteranskim in srednjeevropskim prostorom (Kukuljević 1858–1860: [6]; Mance 2012: 232–236). Med »jugoslovanske pokrajine« je prišteval tudi Gorico, kljub temu, da je tedaj bila že »polslovanski« kraj in jo je zato pri nekaterih geslih označil za »vlaško«, drugič pa za »slovensko« mesto (Kukuljević 1858–1860: [6], 346, 371).

V nasprotju s Kukuljevićem je Kociančič pri izboru domačih umetnikov postavil v ospredje

njihovo pripadnost goriškemu prostoru ne pa nacionalnosti. Pri tem ni segal daleč nazaj v preteklost, ampak se je raje osredotočil na sodobnike in se omejil zgolj na slikarje. V življenjepisih je navadno izpostavil ključne biografske podatke (rojstvo, smrt, podatke o starših, šolanje, mecene, zanimive anekdote ipd.) in seznam njihovih najbolj pomembnih del na Goriškem. Med temi so v veliki meri prevladovalе slike s sakralno motiviko, za katere je vedno objavil naslov in kraj hrambe, medtem ko je bil pri tistih s posvetno tematiko običajno mnogo bolj splošen. Večinoma so bili to portreti, včasih žanri in historična dela, povsem spregledal pa je željo društva, da bi upošteval tudi naslikane podobe v narodnih nošah. Pri ocenjevanju umetnikov in njihovih del je Kociančič povzemal trditve, ki so mu jih posredovali izobraženi sodobniki, kot je bil na primer prijatelj Giovanni Giacomo Della Bona, delno pa jih je povzemal iz sočasnega domačega časopisja, kar potrjuje tudi omemba *Il Giornale di Gorizia* pri oceni slike *Coena Domini* Annibala Strate (Kociančič 1854c: 293). Predstavitev goriških umetnostnozgodovinskih spomenikov je še dodatno oprl na njemu dostopne oziroma poznane zgodovinske vire, literaturo in legende. Obogatil jih je z lastnimi opažanji o odnosu uporabnikov do spomenikov, o spremembah lastnikov skozi čas in s podatki o njihovi stopnji ohranjenosti. Kociančič je namreč deloval kot kulturni zgodovinar, ki je želel ovrednotiti dotlej prezrto družbeno in kulturno zgodovino domače Goriške. Pri tem je opozoril ne le na njene spomenike in umetnike, ampak tudi na ključne vire in literaturo v domačih javnih in zasebnih arhivih ter knjižnicah, ki so bili za raziskovanje tega prostora ključni. Prav zaradi omenjenih značilnosti lahko Kociančiča uvrstimo med tiste kulturne zgodovinarje, ki so pod vplivom romantike in historicizma v skladu z idejnimi in družbenopolitičnimi okviri 19. stoletja gojili zanimanje za domačo, sprva predvsem pokrajinsko preteklost, v katero so uvrščali tudi likovno umetnost, ter s tem postavili temelje za nadaljnji razvoj umetnostnozgodovinske stroke in spomeniškoarstvene službe na Slovenskem.²⁴

²³ Pri Franju Kavčiču so navedni: *Annalen der bildenden Künste für die österreichischen Staaten* (Wien, 1802) Hansa Rudolpha Füsslija, Füssli et Nagler *Künstler-lexikon*, Teutsches Künstlerlexikon Johanna Georga Meusla (Lemgo, 1808), *Wiens lebende Schriftsteller, Künstler und Dilettanten im Kunstfache* Franza Heinricha Böckha (Wien, 1822) in *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* Constanta von Wurzbacha (Wien, 1857), pri Juliusu Quagliu pa: *Gemälde von Krain* (Laibach, 1803) H. G. Hoffa in *Reiseerinnerungen aus Krain* (Laibach, 1848) Henrika Coste (Kukuljević 1858–1860: 148–154, 359).

²⁴ Na območju Kranjske je potrebno na primer omeniti: Augusta Dimitza in njegov prispevek *Zur Geschichte der Kunst und Künstler in Krain*, ki je leta 1865 izšel v pri-

Kljub svoji neizpodbitno pomembni vlogi je bil Kociančič s strani poznejših slovenskih umetnostnih zgodovinarjev in zgodovinarjev povsem prezrt. *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih: Kulturnozgodovinski poskus* Franceta Steleta (1886–1972), ki je nastal z namenom formulacije sistematičnih izhodišč, po katerih bi bilo mogoče »domače gradivo enakopravno vključiti v mednarodno zgodovino umetnosti« in »podati umetnostnozgodovinsko hrbtenico za presojo razvojnega toka naše likovne umetnosti«, ni prinašal seznama uporabljenih virov in literature ter se je osredotočal le na slovensko ozemlje, ki je bilo tedaj del Kraljevine SHS (Stele 1966: 8, 9).²⁵ Sočasna *Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih* Josipa Mala (1884–1978) je bila sicer vsebinsko širše zasnovana: obsegala je celotno slovensko etnično ozemlje, ne oziraje se na pokrajinske ali državne meje in upoštevala spomenike ter umetnike širšega Goriškega prostora, v izbor literature pa je uvrstila samo *Slovník* Ivana Kukuljevića Sakcinskega (Stele 1966: 13–14; Mal 1924: 64–66).²⁶ Podobno lahko ugotovimo tudi pri analizi knjige Viktorja Steske (1868–1946) *Slovenska umetnost, I: Slikarstvo*, ki je iz *Slovníka* povzemala življenjepis Mihaela Lichtenreita, Josipa Batiga in Antuna

Rote (Steska 1927: 112–113, 277, 297). Goriška sodobnika Leo Planiscig (1887–1952) in Antonio Morassi (1893–1976) prav tako ne omenjata Kociančičevih zapisov v *Arhivu*, pri raziskovanju goriških spomenikov in umetnikov pa posredno nadaljujeta po poti, ki jo je sredi 19. stoletja začrtal Kociančič. Pod vplivom umetnostnega zgodovinarja Karla Drexlerja (1861–1922), ki se je leta 1907 na željo goriškega nadškofa Frančiška Borgia Sedeja preselil v Gorico, in pod vplivom pobude dunajskega Ministrstva za uk in bogočastje, ki je leta 1910 mlade goriške dijake spodbujalo k dokumentaciji in raziskovanju goriških spomenikov, je zanimanje za zgodovino umetnosti Goriške med domačimi intelektualci ponovno oživel (Tavano 2012: 204–205). To je jasno razvidno na primer v člankih Lea Planisciga v reviji *Forum Iulii*²⁷ in v publikacijah *Denkmale der Kunst in den südlichen Kriegsgebieten: Isonzo-Ebene, Istrien, Dalmatien, Südtirol* ter *Bau- und Kunstdenkmale des Küstenlandes*, ki sta izšli leta 1915, tik pred odprtjem soške fronte; pri Antoniu Morassiju pa zlasti pri govoru *Gorizia nella storia dell' arte* iz leta 1924 oziroma njegovem izpopolnjenem ponatisu v *Gorizia nella storia, nell'arte, nell'economia* ter pri poglavju *L'arte nel Goriziano* v vodiču *Guida delle valate dell'Isonzo e del Vipacco* iz leta 1930, ki veljajo za prve podrobne pregledne umetnostnozgodovinske študije goriške umetnosti (spletni vir 11).

Če za konec namignemo še na možne vzroke, ki so privedli do spregledanosti Kociančičevih zapisov v *Arhivu* s strani stroke, lahko pri italijanskih umetnostnih zgodovinarjih predpostavljamo, da je v prvi polovici 20. stoletja – obdobju

logi časopisa *Laibacher Zeitung*, ter posamezna poglavja v *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Mit besonderer Rücksicht auf Culturentwicklung*, ki je izšlo v dvanajstih snopiščih med letoma 1874 in 1876. *Umetelnost in umeteljna obrtnost Slovencev: Kulturno-zgodovinska študija* Petra pl. Radicsa (1836–1919) iz leta 1880 velja za prvi poskus pregleda zgodovine umetnosti na Slovenskem v slovenskem jeziku. *Die Kunstzustände Krains in den vorigen Jahrhunderten* Edvarda viteza pl. Strahla, ki ji je sledila čez štiri leta, pa pomeni še dodaten korak naprej pri obravnavanju slovenske (kranjske) umetnosti v preteklih stoletjih (Ložar 1936/1937: 24–25; Höfler, Klemenčič 2006: 10–11).

²⁵ To potrjuje tudi stvarno kazalo na koncu knjige.

²⁶ Josip Mal je v publikaciji omenil sledeče goriške spomenike in umetnike: cerkev sv. Duha na Goriškem gradu, stolnico s štukiranimi detajli, marmornimi oltarji, z reliefi okrašeno prižnico in poslikavo Julija Quaglie v notranjščini, jezuitsko cerkev sv. Ignacija z ravno tako bogatimi oltarji, samostansko cerkev na Kostanjevici, tedanji muzej in rotovž, porušeno Attemsovo vilo v Podgori in vodnjaka na trgih Travnik in Koren po načrtih domačina Nikola Pacassija in goriška umetnika Franca Kavčiča ter Jožefa Tominca (Mal 1924: 14, 17, 18, 23, 26, 35–37).

²⁷ Med bolj pomembnimi članki v reviji *Forum Iulii* prištevamo Planiscigovo poročilo o razstavi fotografij umetnostnih spomenikov zahodne Furlanije, ki se je odvijala na prehodu iz leta 1910 v leto 1911 v Gorici na pobudo Karla Drexlerja in s sodelovanjem samega Planisciga (Planiscig 1910: 197–202; Planiscig 1911a: 325–333). Ravno tako pomembne objave v reviji pa so bila gesla biografskega leksikona *Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operarono*, pri pripravi katerih je Planiscig sodeloval do leta 1912. Leta 1914 ga je nasledil someščan Antonio Morassi, ki je bil urednik petega in šestega dela leksikona (Planiscig 1911b: 227–235; Planiscig 1911c: 283–293; Planiscig 1912a: 333–339; Planiscig 1912b: 152–161; Tavano 2012: 206).

pogostih nacionalnih napetosti med Slovenci in Italijani, prve svetovne vojne in diktature fašizma – neizpodbitno odločilno vlogo odigrala pripadnost Kociančiča slovenski narodnosti.²⁸ Prezrtost Kociančiča s strani slovenskih strokovnjakov pa morda lahko povežemo z dejstvom, da sta bili Primorska, in s tem tudi Gorica po prvi svetovni vojni del Italijanskega kraljestva, in s tem slovenskim raziskovalcem težje dostopni. Sočasno se je s postavitvijo prve stalne zbirke v novoustanovljeni Narodni galeriji v Ljubljani in z izdajo Steletovega *Orisa* pojem slovenske umetnosti zožil in osredinil na Kranjsko (Jaki 2004: 83–84). Za prvi članek o slovenski likovni umetnosti v Julijski krajini v priložnostnem zborniku *Julijska krajina. Nacionalno-kulturni problem* je bilo potrebno počakati vse do leta 1930, ko ga je ob priliki Kulturne razstave Julijske krajine v Beogradu sestavil umetnostni zgodovinar France Mesesnel. Prva publikacija v celoti posvečena primorski likovni umetnosti pa je izšla šele leta 1940 v Ljubljani z naslovom *Umetnost v Primorju* izpod peresa Franceta Steleta (Zgonik 2002: 94–95).

VIRI IN LITERATURA:

Literatura:

Brumat Dellasorte, G. 2001: Matteo Furlanetto in Bisiacaria. Note storiche sulle ultime opere del pittore. V: *Il Territorio*, 23/16, 46–62.

Cossar, R. M. 1948: *Storia dell'arte e dell'artigianato a Gorizia*. Pordenone: Arti grafiche Cosarini.

Dodatak 1851: Dodatak. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 1/1, 237–251.

Höfler, J., Klemenčič, M. 2006: *Uvod v slovensko umetnostno zgodovino z bibliografskim pregledom. Skripta*. Ljubljana: [tipkopis].

Iancis, P. 2011: L'età moderna. V: *Storia di Lucinico*. Cormons: Credito cooperativo, Istituto di storia sociale e religiosa.

Jaki, B. 2004: Vloga Narodne galerije pri konstruiranju slovenske umetnostne zgodovine. V: *Slovenska umetnostna zgodovina. Tradicija, problemi, perspektive*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 82–90.

Jazbar, E., Z. Vogrič 2008: *Gorica. Vodnik po mestu in po sledovih slovenske prisotnosti*. Gorica: Goriška mohorjeva družba.

Jurić, Z., D. Vranešević 2011: Zaštita kulturne baštine u putnim izvješćima Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. V: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 21/35, 23–39.

Kociančič, S. (Stjepan) 1852: Odgovor na nekoja pitanja načelnikova. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 2/2, 404–405.

Kociančič, S. (Stjepan) 1854a: Zgodovinske drobtinice po Goriškem nabrane v letu 1853. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 3/3, 173–222.

Kociančič, S. (Stjepan) 1854b: Priloge k drobtincam. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 3/3, 230–238.

Kociančič, S. (Stjepan) 1854c: Odgovori na vprašanja društva na jugoslavensko povestnico. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 3/3, 259–309.

Kolenc, P. 2007: Delovanje Štefana Kociančiča v Gorici in njegove publicistične objave o Goriški v Zgodnji danici (1851–1862). V: *Kronika*, 55/2, 259–272.

Kukuljević, I. 1851: Pitanja. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 1/1, 241–243.

Kukuljević 1858–1860: *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*. Zagreb.

Ložar, R. 1936/1937: Slovenska umetnostna zgodovina. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 14/1–4, 19–35.

Mal, J. 1924: *Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih*. Ljubljana: Narodna galerija.

Mance, I. 2012: *Zercalo naroda: Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti.

Marušič, B. 1980: Iz dopisovanja Š. Kociančič - I. Kukuljević-Sakcinski. V: *Jadranski koledar* 28/1, 258–261.

Marušič, B. 1984: Il contributo alla cultura slovena. V: *Stefano Kociančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 37–44.

Planiscig, L. 1910: Per una esposizione fotografica ed una guida del Friuli orientale. V: *Forum Iulii* 1/7, 197–202.

Planiscig 1911a: La mostra fotografica del Friuli orientale. V: *Forum Iulii* 2/11, 325–333.

²⁸ Podobno je utemeljeval tudi Sergio Tavano ob analizi spregledanosti Štefana Kociančiča s strani lokalnih zgodovinarjev v preteklosti (Tavano 1984: 77–88).

Planiscig 1911b: Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operano. V: *Forum Iulii* 2/8, 227–235.

Planiscig 1911c: Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operano. V: *Forum Iulii* 2/10, 283–293.

Planiscig 1912a: Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operano. V: *Forum Iulii* 2/11, 333–339.

Planiscig 1912b: Lessico biografico degli artisti friulani e di quelli che nel Friuli operano. V: *Forum Iulii* 3/3, 152–161.

Popis 1854: Popis upravljajućih i počastnih članovah društva za povjestnicu i starine Jugoslavenah. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 3/3, 344–346.

Quinzi, A. 2011: *Giuseppe Tominz*. Trieste: Fondazione Cassa di Risparmio di Trieste.

Rozman, K. 1978: Franc Kavčič/Caucig (1755–1828): [katalog retrospektivne razstave]. Ljubljana: Narodna galerija.

Ruttar, T. 1854: Priloge k drobtincam. V: *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* 3/3, 223–230.

Seražin, H. 2008: *Kultura vile na Vipavskem in Goriškem od 16. do 18. stoletja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska=Editoriale stampa triestina.

Soča, 1887a: Životopis ranjkega Št. Kocijančiča. 26. 8. 1887, let. 17, št. 35, 1.

Soča, 1887b: Životopis ranjkega Št. Kocijančiča. 2. 9. 1887, let. 17, št. 36, 1.

Stele, F. 1966: *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih, Kulturnozgodovinski poskus*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Steska, V. 1927: *Slovenska umetnost, I: Slikarstvo*. Prevalje: Mohorjeva knjižnica.

Šerbelj, F. 2002: *Baročno slikarstvo na Goriškem*. Ljubljana: Narodna galerija.

Tasca, D. 1996/1997: *Uno studioso sloveno nella Gorizia dell'Ottocento. La figura e l'opera di Štefan Kocijančič*. Diplomsko delo. Videm (Udine): Università degli studi di Udine. Facoltà di Lingue e Letterature straniere. Corso di laurea di Lingue e Letterature straniere [tipkopis].

Tavano, L. 1984: Lo storico regionale. V: *Stefano Kocijančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 77–88.

Tavano, S. 1984: Gli scritti di Stefano Kocijančič

sulle antichità cristiane. V: *Stefano Kocijančič (1818–1883): un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani*. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 49–76.

Tavano, S. 2012: Antonio Morassi tra Gorizia e Aquileia. V: *Antonio Morassi: tempi e luoghi di una passione per l'arte*. Udine: Forum.

Zgonik, N. 2002: *Podobe slovenstva*. Ljubljana: Nova revija.

Spletni viri:

Spletni vir 1: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi423852/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 10. 11. 2017).

Spletni vir 2: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1007240/#primorski-slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 2. 11. 2017).

Spletni vir 3: <http://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/della-bona-giovanni-giacomo/> (dostop: 2. 11. 2017).

Spletni vir 4: <http://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/sacchis-giovanni-antonio-detto-il-pordenone/> (dostop: 14. 11. 2017);

Spletni vir 5: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1013950/#primorski-slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 6: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi707561/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 7: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi707407/#slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 8: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi135949/#primorski-slovenski-biografski-leksikon> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 9: <http://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/rotta-antonio/> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 10: <http://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/strata-annibale/> (dostop: 14. 11. 2017).

Spletni vir 11: <http://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/morassi-antonio/> (dostop: 14. 11. 2017).

ŠTEFAN KOCIANČIČ IN BAUDOIN DE COURTENAY

BRANKO MARUŠIČ

branko.marusic@guest.arnes.si

Izvleček: Članek, ki je jemal gradivo iz časopisnih virov (*Soča, Glas*), opozarja na stike med goriškim ljubiteljskim jezikoslovcem Štefanom Kociančičem (1818–1883) in ruskim jezikoslovcem poljskega rodu J. I. N. Baudouinom de Courtenayjem (1845–1929). Nezaupljivost, ki jo je kazal Kociančič do dela ruskega jezikoslovca, se je po objavi prvih izsledkov spremenila v pohvalo, ki jo je namenil prvim objavam rezultatov Baudouin de Courtenayjevih terenskih raziskav.

Ključne besede: Štefan Kociančič, J. I. N. Baudouin de Courtenay, Gorica, Rezija

O bivanju in delovaju poljskega in ruskega jezikoslovca Jana Ignacyja (Ivana Aleksandroviča) Nicislawa Baudouina de Courtenayja v Gorici in na Goriškem pišeta predvsem dve razpravi, in sicer ruske zgodovinarke Iskre V. Čurkine¹ in slovenske goriške slavistke Lojzke Bratuž.² Med osebnimi stiki, ki jih je imel jezikoslovec v Gorici od začetka aprila leta 1872, ko je sem prišel prvič, ruska avtorica ni omenila Štefana Kociančiča, takrat edinega pravega domoznanca in jezikoslovca slovenskega rodu, ki je deloval v Gorici. Lojzka Bratuž pa je ugotovila, da je Kociančič seznanjal Baudouina z etnografskimi značilnostmi dežele in mu kot knjižničar dal na razpolago goriško bogoslovno knjižnico. Poleg tega pa je po ugotovitvi ruskega slavista Nikite I. Tolstoja navedla, da se v arhivu ruske akademije znanosti v Peterburgu očitno hranijo štiri pisma Štefana Kociančiča Baudouinu iz let 1878–1883. Podatek o tem, da bi

se z Baudouin de Courtenayem osebno srečala v Gorici, ni ohranjen. Stike pa sta imela, kar je mogoče razbrati iz *Poslanega*,³ v katerem je poleg drugih omenjen tudi Kociančič, ki lahko o Baudouinu nudi informacije.

Gorica je bila izhodišče za Baudouinove obiske terena. Junija 1872 se je tu na teren odpravil prvič, in sicer v Vipavsko dolino, kasneje je obiskoval posamezne predele goriške dežele. Na Kras ni segel, zanimal ga je predvsem gorati svet. O svojem delu je večkrat poročal v goriškem glasilu *Soča*, zlasti o ljudeh, s katerimi se je srečeval, med njimi so bili predvsem nekateri dijaki goriških srednjih šol. Pošiljali so mu gradivo, ki ga je zanimalo, in mu tako olajšali terensko delo.⁴ Po koncu svojega dela na terenu je Baudouin sestavil besedilo, ki je z naslovom *Nektere opazke ruske-*

¹ I. A. Baudouin de Courtenay in Slovenci. V: *Goriški lemnik*, 4–5, 1978, str. 117–138.

² Jan Baudouin de Courtenay in goriški Slovenci. V: Lojzka Bratuž, *Iz goriške preteklosti*. Gorica: GMD, 2001, str. 157–168.

³ *Soča*, 19. 11. 1872, št. 51. Podpisal ga je Baudouin de Courtenay kot »doktor filozofije, magister primerjajočega jezikoslovja, docent petrograjske univerze, sodelavec berlinskega časnika »Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung.«

⁴ *Soča*, 17. 10. 1872, št. 42; 5. 12. 1872, št. 49; 5. 1. 1873, št. 6; 20. 2. 1873, št. 8; 19. 4. 1873, št. 15; 28. 5. 1873, št. 22; 3. 7. 1873, št. 27; 16. 10. 1873, št. 42.

Baudouin de Courtenay (vir: *Ilustrirani Slovenec*, št. 15, 11. 4. 1926).

ga profesorja začelo izhajati 19. decembra 1872 kot podlistek v *Soči*. Zadnji del opazk je izšel 17. julija 1873. V zadnjih objavljenih podlistkih je tudi potekala polemika s Štefanom Kociančičem. V začetku septembra 1873 pa je celotno besedilo izšlo v knjižici.⁵ Polemika bi zahtevala bolj poglobljeno razlago od tega informativnega opozorila.

Sedemindvajsetletni Baudouin de Courtenay je prišel v Gorico v času, ko so močno vzplamteli nesporazumi med goriškimi staro- in mladoslavoenci. Na zunaj se je spor pokazal tudi z izidom tednika *Glas* (poskusna številka 18. junija 1872), katerega zelo marljiv sodelavec je bil Štefan Kociančič. Bližji mladoslavoencem je bil Baudouin de Courtenay in je sodeloval pri njih takrat tedenskem glasilu *Soča*.

V zadnjem delu svojih opazk je pisal tudi o odnosu slovenskih duhovnikov do njegovega raziskovalnega dela. Ugotavljal je, da se je »precejšnja večina« duhovščine do njega obnašala »pristojno in dostojno«. Manj je bilo ošabnih in nevljudnih duhovnikov. Sicer pa: »Moje opazke o duhovnih ne morejo imeti nobenega posebnega pomena, ker hočem popisati samo to, kako so [se] z menoj obnašali,

mene ti ali pa oni duhovni sprejemali in kako so mi pomagali v mojem pravilu.«⁶ Posebej je opozoril na primer dijaka, ki mu je izročil svojo zbirko gradiva. Zato se je ta želel z dijakom seznaniti, a je dijaku vodstvo gimnazije to prepovedalo. Dijaki pa so bili »jezikoslovnemu norcu« velika pomoč pri nabiranju gradiva.

S člankom *Ruski profesor*⁷ se je na napisane sodbe oglasil Štefan Kociančič, članek ni podpisan: »J. Baudouin de Courtenay, poslan in podpiran od ruske vlade na znanstvenem potovanju po slovenskih deželah, razglašča vsako toliko časa svoje dogodke, ter s posebnim veseljem omenja duhovnikov [duhovnike], ki so mislili, da ga morejo postrčiti z jedmi in pijačami ter da mu bo zadostovalo to, kedar bo sit,⁸ ki so mu ovirali in kvarili njegov opravke vsled velike nezaupljivosti ljudstva, katero so si duhovniki pridobili z osebnim ali v časih tudi nečloveškim postopanjem, ki 'na mesti, da bi prijazno in vljudno govorili se svojimi farmani, je [ga] prav indigatorsko [preiskovalno] izprašuje, ki 'so skrbeli za to, da bi uničili v mladih in starih unih celo zadnjo mrvico samostalnega in neodvisnega mišljenja'.«⁹

Glede zbiranja gradiva s pomočjo goriških dijakov pa je bil goriški jezikoslovec v dvomu, če so opravili zapis na ustrezen znanstveni način. Vodstvo gimnazije je ravnalo prav, saj se mu ni zdelo, da »ni častno ni primerno, pošiljati meni nič, tebi nič tujemu in neznanemu človeku rejenca na ogled«. Kociančič je še dodal, da so dijaki pripravili dijaški list, ki objavlja v prvi vrsti narodno blago, imajo posebno skupino, ki zbira narodno blago, skupino vodi dijak iz Cerknega.¹⁰

Baudouin de Courtenay je nadaljeval s polemiko. Pisca članka v *Glasu* je imenoval za odvetnika duhovščine. Povedal je, da ni sodelavec lista *Soča* in niti ne stranke, katere glasilo je ta list, saj ne spada k nobeni slovenski stranki. Spor med

⁶ *Soča*, 18. 3. 1873, št. 11; *Nektere opazke ...*, str. 38.

⁷ *Glas*, 21. 3. 1873, št. 12 (članek nosi datum 10. 3. 1878).

⁸ Na tem mestu je uredništvo lista dodalo: »Ne vemo, kaj prav za prav hoče ruski profesor s temi besedami reči; ali da ruski popi žive brez jedi in pijače, ali pa, da se na ruskem 'profesorji' na gostoljubnost tako zabvaljujejo, kakor on tu.«

⁹ *Soča*, 13. 3. 1873, št. 11; *Nektere opazke ...*, str. 39.

¹⁰ Najverjetneje je to Franc Sedej, kasnejši goriški nadškof Francišek Borgia Sedej.

⁵ *Soča*, 4. 9. 1873, št. 36.

Slovenci na Goriškem »*me prav nič ne greje in ne zebe*«. ¹¹ V mestoma razvlečenem polemičnem odgovoru se ni ognil niti problemu ruskih popov, o katerih je pisala tudi uredniška pripomba v Kociančičevem članku. Govoril je tudi o dijakih, ki so zanj zbirali gradivo, govoril je o znanstvenem delu in še omenil članek v *Triester Zeitung* (1872, št. 287), ki je poročal o njegovem delovanju in o njegovi domnevni vohunski nalogi pri tem. ¹² Omenil je tudi, da je objavil svoje »nesrečne in okorne opazke v 'Soči' vsled tega, ker mi je to bilo najbolje priročno, posebno pa ker nijsem jih tiskal v nobenem drugem časniku«. ¹³

Nato se je oglašil Štefan Kociančič. ¹⁴ Baudouina de Courtenayja je zasmehljivo naslovil kot »onorevole« in pojasnil, da je pisec nepodpisanega članka v tedniku *Glas* (21. 3. 1872, št. 12). Odločil se je, da v kritiki ne bo konkreten in je bil bolj pomenosloven in razlagalen. Kociančič je končal: »Po mojem popolnoma subjektivnem mnenji Vaše opazke ne dajejo časti naši deželi in ji ne pomagajo k časti, ampak jo delajo smešno in zaničljivo pred svetom. "Ne veste, ali resnična gostoljubnost tirja nadute javne zahvale"; to pa bi morali vedeti, da hvaležnost tirja, naj se ne grdijo resnični gostoljubi. Z druge strani priznavam, da Vam ne manjka močnih izgovorov, n. pr.: slabo treba pisati ne, ker je slabo, ampak, da se spozna, zavrže in z dobrim namesti, ali: kar se godi in kar biva, sme tudi pisati. Tonaj vsakdo lahko piše: ogenj gori, voda je mokra, norec nori itd.«

Lojzka Bratuževa je o Baudouinovih opazkah sodila, da je bil prodoren in včasih ironičen opazovalec. K temu bi še dodali, da so njegova opazovanja daleč preseгла jezikovno področje in prešla v interdisciplinarnost.

Kociančič je svoje razmerje do Baudouina de Courtenayja menjal, ko je prejel objave njegovih raziskovanj in o njih napisal poročilo (10. april 1875). ¹⁵ V njem je poročal o izidu dveh v knjižni obliki v Varšavi izdanih Baudouinovih razpravah *Opyt fonetiki rez'janskih govorov* (1875)

in *Rez'janskij Katihizis kak prilozhenie k Opytu fonetiki rez'janskih govorov* (1875). Razpravi sta ga razveselili: »*Ta učenjak nam je tedaj, kakor vsem, kterim je za to stvar kaj mar, gotovo ustregel, da je skoraj en celi mesec med Rezijani bival, in si tvarine nabiral, za te dve knjižici, iz kterih moremo kaj več o njih jeziku zvedeti.*« Obe besedili sta temeljito spremenili prvotni manj naklonjeni odnos Štefana Kociančiča do poljsko-ruskega jezikoslovca, da je zapisal: »*Priznati se mora, da g. Baudouin je zares učen mož, in da utegnemo od njega še marsikaj pričakovati o zadevah naših raznih podnarečij. Menda pride še v naše kraje, da svoje začete študije nadopolni.*« Tako je Baudouin de Courtenay z delom spremenil prvotni nezaupljivi odnos Štefana Kociančiča. Sodeč po ohranjeni korespondenci sta bila v stikih še v letu Kociančičeve smrti (1883).

¹¹ *Soča*, 29. 5. 1873, št. 22; *Nektere opazke ...*, str. 59.

¹² To je Baudouin de Courtenay zanikal v pismu uredništvu *Soče* (Poslano; *Soča*, 19. 11. 1872, št. 51).

¹³ *Soča*, 29. 5. 1873, št. 22; *Nektere opazke ...*, str. 59.

¹⁴ *Glas*, 20. 6. 1873, št. 35.

¹⁵ Rezijansko narečje. *Glas*, 23. 4. 1875, št. 17.

»OD SLEMENA DO KRNA JE VEČ PLANIN, KATERE RAZNE
IMENA IMAJO, IN V KTERIH SE DOBER SIR IN SKUTA, PO
RAZNOSTI BOLJ ALI MANJ TOLSTE PAŠE, IN OBILNOSTI
KOZJEGA IN OVČJEGA MLEKA NAREJATA.«
TOLMINSKE PLANINE SREDI 19. STOLETJA V ZAPISU
TOMAŽA RUTARJA

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje & Uprava (Raziskovalna pisarna)
spela.ledinek@zrc-sazu.si

Izvleček: V prispevku je predstavljen zapis o tolminskih planinah Tomaža Rutarja, ki je bil objavljen v *Arhivu za povjestnico jugoslavensko* (1854) na pobudo stanovskega kolega Štefana Kociančiča.

Ključne besede: Tomaž Rutar, Tolminska, planine

Tomaž Rutar, duhovnik, domoznanec in arheolog (r. 10. 12. 1807 v Poljubinju – u. 29. 3. 1877 na Mostu na Soči) je na pobudo Štefana Kociančiča v tretjem letniku prve zgodovinske, arheološke in narodopisne znanstvene revije na južnoslovenskem območju, tj. *Arhivu za povjestnico jugoslavensko* (Kukuljević Sakcinski 1854), objavil prispevek *Odgovori na nekoja vprašanja društva za jugoslavensko povjestnico*, v katerem je priobčil podatke o arheoloških najdbah na Mostu na Soči, o gradovih in cerkvah, listinah pa tudi o navadah pri porodu, krstu, ob ženitvi in smrti, pri pogrebu, koledovanju, ob veliki noči, božiču, kresu, o čarovnicah, škratih, divjih babah in divjem možu (Rutar 1854: 310–313). V dodatku k obsežnemu članku Štefana Kociančiča *Zgodovinske drobtinice na goriškem nabrane v letu 1853* (Kociančič 1854: 173–240), objavljenem v istem letniku *Arhiva*, pa je objavil še dva članka, in sicer *Razor* in *Planine* (Rutar 1854: (Rutar 1854: 223–230; prim. Svobljak 1986–1989: 257–258).¹

V prispevku o planinah Tomaž Rutar uvodoma zelo jasno – krajevno, časovno in funkcional-

no – opredeli planine: »Planine so pašniki visoko v pečeh, ali tik pod njih verhom, kamor se živina čez poletje zaganja, in kjer se sir in skuta narejata« (Rutar 1854: 227). Poimensko navede planine Kal in Razor pod Migovcem, Podkuk in Prodi ter več planin od Slemena do Krna. Medtem ko so dandanes tolminske planine povečini goveje, so bile sredi 19. stoletja, kot poroča Rutar, še mešane. Govedorejo so na Tolminskem in na širšem vzhodnoalpskem območju, tam, kjer so okoljski dejavniki dopuščali, pričeli pospeševati šele v drugi polovici 19. stoletja. Omenja tudi konjsko planino Krn; gre za planino Slapnik (Rutar 1854: 223–227), v kateri naj bi se po pripovedovanju nekoč pasli »konji od Tolmina do Vipavske doline, sedaj pa je jalovna od Tolmina do Vipavske doline« (TZ, 21. 6. 2015).²

Stan v planinah je bilo nizko poslopje iz suhega zida, le redkokje iz *mautenega* zidu, pokrito s skodlami. Stan je obsegal tri prostore – *mužo*, stanišče in klet. *Muža* je tesen in ozek prostor, umeščen prečno na slemensko linijo stanu. Stanišče je bil najbolj prostoren in svetel del, opre-

¹ Prispevki so bili leta 1975 ponatisnjeni v *Tolminskem zborniku* (Kociančič in Rutar 1975: 253–269).

² Inga Miklavčič-Brezigar navaja, da so še leta 1956 v planini Slapnik zgradili vrsto kamnitih konjskih hlevov (Miklavčič-Brezigar 1995: 102).

Stan in skupni hlev v planini Razor, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

Planina Podkuk, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

mljen s klopni, mizo, policami za *kozarski kruh* in žlice, ognjiščem z dvema kotloma ter klopjo za oblikovanje sira. Pod odprtim ostrešjem so bile nameščene grede, svislji in gliste, namenjene sušenju in shranjevanju drv ter namestitvi ležišča. Za razliko od *muže* in stanišča je bila klet obita in pokrita z deskami ter opremljena z lesenimi policami za shranjevanja sira, mizo za odcejevanje in oblikovanje sira, čebri za shranjevanje skute, sirarskimi obodi in drugo opremo.

Živino so gnali v planino ob sv. Ivanu (24. 6.) in je tam ostala deset tednov, do sv. Jerneja (24. 8.). Na predvečer sv. Ivana je bil – ob soju kresov – merni dan. Zjutraj so živino dobro pomolzli, in sicer je ni pomolzel gospodar, marveč nekdo drug, da ni ostalo v vimenu nič mleka. Po molži je vsak gospodar gnal na najbolj tolsti pašnik. Po popoldanski malici (*kupščeku*) je zaprl živino v ogrado (*mederjo*) in jo molzel »*tako dolgo in čisto, dokler kaplja mleka iz sesov cepa*« (Rutar 1954: 227). Mleko so odnesli v stan, ga precedili v mer-

no posodo, stehali, in zabeležili količino mleka. Ko so končali – lahko se je zavleklo do polnoči, so sešteli količino mleka posameznega gospodarja in cele planine. Tistemu, ki je imel največ mleka, so rekli, da ima *mernik*. Iz Rutarjevega zapisa je razbrati, da so bili gospodarji, ki so imeli 100 laških liberc oziroma 5 naf mleka (kar bi bilo približno 30 kg), že med večjimi.

Po mernem dnevu so ostali v planini le še mlekar in pastirji (*odpašniki* – *kozarji* in *govedarji*). Mlekar je bil za opravljeno delo plačan v denarju ali v blagu. Najmlajši oziroma hierarhično najnižji pastir se je imenoval *pagon*, ker je živino *poganjal*. Ta je prve tedne, ko je bil dan dolg, vstal že po 2. uri zjutraj in prignal v ogrado pri stanu ovce. Medtem so vstali kozarji, in – nameščeni po trije drug za drugim v dveh vrstah – pričeli z molžo v *muži*: prva dva sta pripravila ovce, druga dva v sredini sta jih dobro pomolzla, tretja dva pa sta jih *počistila*. Za ovcami so bile na vrsti koze. Med tem so *govedarji* pomolzli krave v ogradah

Na večerno molžo čakajoče krave, planina Razor, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

Sirar Miran Zajc tehta namolzeno mleko posamične krave, planina Razor, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

Sirar Miran Zajc pri precejanju mleka, planina Razor, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

(*medrjahl*). Po končani molži so *kozarji* in *govedarji* pokosili – kos kruha, nadrobljen v sirotki in – občasno – žlico sladke skute, vzeli kos kruha in odgnali črede, kamor jim je zaukazal mlekar. Pred odhodom je mlekar, ki je ostal doma, skupaj z *odpašniki*, ki so pomagali pri sirarskih opravilih, pošproplil živino z blagoslovljeno vodo. V stanišču je na ogenj pristavil kotel z mlekom, podkuril, zasiril in osolil. Sir je oblikoval na klopi – »*ga stiska*

in mane, dokler vsa voda iz njega ne izteče« (Rutar 1854: 229), dal v obod, posolil in obtežil s plohom. Zatem je dodal v kotel nekaj ovčjega mleka ter skuhal skuto, jo odcedil in shranil v čeburu. Ko je okoli 11. ure končal s sirarskimi opravili, je še obrnil sire v kleti. Po popoldanski malici (*kupške*) okoli 5. ure so se ponovili molža in vsa jutranja opravila. – *Kozarji* so vnovič dobili žlico skute in kos kruha ter odgnali na pašo.

Prešanje sira, planina Razor, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

Sirar Robert Žerjal pri pobiranju skute iz kotla, planina Lom, 4. 7. 2017 (foto: Š. Ledinek Lozej).

Rutar slikovito opiše tudi večerno molitev v planini, ki ji je prisostvoval avgusta leta 1848: *»Romeno sonce se za gorje skrije, temni mrak peči zagrinja, hladna noč nastopi, milijonov luči se na jasnem podnebnji prižiga, živina se okoli stanu mirno poleže, močno proti nebu zdihne, in Boga zabvali, zvončiki potišajo, kozarji se okoli mize vsedejo, s svetim križem se zaznamnejo, in večerjo hvaležno vžijejo in sadaj [...] pokleknejo vsi k malo na obe koleni po stanu in jeden vzame Paternošter, ki na zidu visi, v roke, in začne na glas: »Jezus, ki je od smerti vstal itd.« in vsi za njim pobožno moliti»* (Rutar 1854: 229). Po častitljivem delu rožnega venca so sledile še druge molitve, me drugim tudi v čast in priporočilo sv. Krnu, kot je Rutar

– zanimivo – poslovenil latinsko imenovanega svetnika *Quirinus*, sicer poznanega kot sveti Kvirin.³ Šele po molitvi so polegli po *laurah*, dveh ali treh skupaj zbitih deskah (*krojicah*), ki so jih namestili bodisi okoli ognja, v svisli ali na gliste. Živina je prenočevala na prostem; v ograde, založene z *rantami*, so jo zagnali le takrat, *»kadar kakega medveda ali volja čutijo»* (Rutar 1954: 228).

Sir in skuto so si gospodarji živine razdelili dan pred odgonom iz planine. Preračunali so, koliko sira pride na dvajset liberc oz. eno nafo (tj.

³ Sveti Kvirin naj bi bil okoli leta 500 čaščen v Ogleju in Gradežu (Bratož 1990: 347); posvečena mu je cerkev pri Špetru v Nadiški dolini.

približno 6 kg) mleka. Če je bila letina dobra in mlekar priden, je bilo to cent (to je približno 56 kg) sira. Medtem, ko so sir tehtali, so skuto »le na čez presodili« (Rutar 1854: 229); navadno jo je bilo pol toliko kot sira. Prvo se poravna sir tistemu, ki ima *mernik*, torej največ mleka, za njim ostalim, vse do tistega, »ki je morebiti komaj pet *liberc* naredil« (Rutar 1854: 229). Skuto so razdelili po vaseh in hišah, začenši s prvo hišno številko. V primeru, da jo je zmanjkalo za zadnje, so bili ti prihodnje leto prvi na vrsti za poplačilo obeh let.

Rutar zaključí prispevek o planinah z zapisom: »Z veseljem gre živina v planine, pa tudi rada domov pribuče« (Rutar 1854: 230).⁴ Na tem mestu pa bomo zaključili z Rutarjevim opisom dogodka, ki naj bi ga štirinajstletni doživel leta 1821 v planini Razor: Na lep jasen dan ob svetem Ivanu – »sonce je pripekalo, živina se je po tolsti celini mastno pasla, ali v hladni senci stoje ali leže prežvekovala, pastirji so večidel in tudi pod košatimi bukvami sedeli, ali spali« (Rutar 1854: 225) – je avtor zagledal skupino mož z vrvmi in svečami, ki jih je vodil *ceclon* (jecljavec) z zlomljeno nogo. Namenjeni so bili h Kapičevi ali Škrateljčevi jami pod Škrbino, na dnu katere naj bi – po pripovedovanju – teklo zlato in srebro, ki ga je čuval škrat z rdečo kapo, imenovan Kapič. In še nikomur ni uspelo dobiti zlata in srebra od Kapiča. Ko so prišli do jame in spustili *ceclona* v jamo, se je okoli njih v trenutku pooblačilo, pričelo je grmeti in bliskati se, začela je padati toča. Medtem pa je pri stanu ostalo jasno. Skupina se je – se ve – vrnila praznih rok (Rutar 1854: 225).

Rutarjev opis planin dopolnjujemo s slikovnimi prilogami, ki dokumentirajo življenje in delo v Rutarjevem prispevku omenjenih tolminskih planinah Podkuk (1140 m) in Razor (1300 m), posnetih v letošnji pašni sezoni.⁵

⁴ Pri čemer se sklicuje na nekatere nevspečnosti – npr. v primeru dežja in snega naj bi živina trpela vlago in mraz, v primeru vročine in suše pa lakoto in žejo (Rutar 1984: 230).

⁵ Fotografije so bile posnete v okviru projekta CULT-ALPS – Ekonomski, družbeni in simbolni potencial planinske paše in kulturne dediščine v Furlaniji (Evropski socialni sklad, OP 2014–2020, Program št. 26 – Mobilnost raziskovalcev, TALENTS³ štipendijskega programa za mobilnost raziskovalcev) in AlpFoodway – Interdisciplinarni, transnacionalni in participativni

VIRI IN LITERATURA:

Terenski zapiski:

Terenski zapis 21. 6. 2015, planina Zaslav.

Terenski zapis 4. 7. 2017, planini Lom in Podkuk.

Terenski zapis 4. 7. 2017, planina Razor.

Literatura:

Bratož, R. 1990: Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja. V: *Zgodovinski časopis* 44/3, 331–362.

Kociančič, Š. 1854: Zgodovinske drobtinice po Goriškem nabrane v letu 1853. V: Kukuljević Sakcinski I. (ur.), *Arhiv za povjestnico jugoslavensku* 3, 173–240.

Kociančič Š. in Rutar T. 1975: Zgodovinske in krajepisne drobtinice s Tolminskega. V: *Tolminski zbornik*, 253–269.

Miklavčič-Brezigar, I. 1995: Tipi planinskih naselij v Gornjem Posočju. V: Cevc, T. (ur.), *Planšarske stavbe v vzhodnih Alpah: Stavbna tipologija in varovanje stavbne dediščine*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 94–109.

Rutar, T. 1854: Razor. V: Kukuljević Sakcinski, I. (ur.), *Arhiv za povjestnico jugoslavensku* 3, 223–226.

Rutar, T. 1854: Planine. V: Kukuljević Sakcinski, I. (ur.), *Arhiv za povjestnico jugoslavensku* 3, 227–230.

Rutar, T. 1854: Odgovori na nekoja vprašanja društva za jugoslavensko povjestnico. V: Kukuljević Sakcinski I. (ur.), *Arhiv za povjestnico jugoslavensku* 3, 310–313.

Svoljšak, D. 1986–1989: Rutar (Ruttar, Rutter) Tomaž. V: Jevnikar M. (ur.), *Primorski slovenski biografski leksikon*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 257–258.

pristop k dediščini alpske prehrane (Evropski sklad za regionalni razvoj, INTERREG Vb, Alpsko območje 2014–2020). Za sodelovanje pri terenskem delu v planini Razor se zahvaljujem sodelavkama Slovenskega etnografskega muzeja, Barbari Sosič in Sonji Kogej Rus, ter študentki etnologije Tini Komac. Hvala tudi vsem sogovorcem in osebjem v dokumentiranih planinah Lom, Podkuk in Razor!

KOBARID – CAPORETTO; IME KRAJA, KI JE POSTAL SINONIM ZA KATASTROFALEN PORAZ

PETRA TESTEN

dr. zgodovinskih znanosti, znanstvena sodelavka
Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU
petra.testen@zrc-sazu.si

TADEJ KOREN

mag. znanosti
Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«
info@potmiru.si

Izvleček: V letu 2017 obeležujemo stoletnico bitke pri Kobaridu, odločilnega spopada zadnje, 12. soške bitke, ki se je kot čudež/poraz pri Kobaridu z mitološko močjo zapisala v spomin udeležencev spopadov in njihovih potomcev. Kakšne sledi je pustila v italijanskem jezikovnem izročilu? Kako je z dediščino soške fronte danes?

Ključne besede: Kobarid/Caporetto, *caporetto*, soška fronta, *Pot miru*

sinoním -a m (i) lingv. *beseda, ki ima (skoraj) enak pomen kot kaka druga beseda; sopomenka, soznačnica* (Spletni vir 1)

Med letoma 2014 in 2018 obeležujemo stoletnice vélikega spopada, prve svetovne vojne. Dogajanje je z odprtjem soškega bojišča med letoma 1915 in 1917 zaznamovalo tudi zahodni slovenski etnični prostor. Po podpisu Londonskega pakta je Italija 23. maja 1915 napovedala vojno Avstro-Ogrski. Odprla se je jugozahodna fronta, dolga šeststo kilometrov, ki je potekala od prelaza Stelvio na švicarsko-italijansko-avstrijski tromeji prek Tirolske, Karnijskih Alp in Posočja do Jadranskega morja. Devetdeset kilometrov dolg odsek fronte, ki je potekal ob reki Soči od Rombona do Jadrana, je dobil ime soška fronta. V devetindvajsetih mesecih bojevanja, od maja 1915 do oktobra 1917, je bilo na tem območju dvanajst ofenziv.¹ Enajst so jih izvedli Italijani, zadnjo,

dvanajsto vojaki Avstro-Ogrske in Nemčije. Nič manj ob tem ni bilo prizadeto zaledje in v zgodovinski literaturi je že dolgo v veljavi dvojica, ki frontno vojno dogajanje smiselno dopolnjuje z vojnim dogajanjem v zaledju, na t. i. notranji ali domači fronti (dvojica *home front – war front*) (Healy 2004; Davis 2000; Fabi 1996 itd.).

Zadnje dejanje bojov ob Soči se je zgodilo v 12. soški bitki, prav ob njenem zgornjem toku. Vojne operacije so se začele v Bovški kotlini s skupnim napadom avstro-ogrške in nemške vojske. Italijansko obrambo so presenetili s plinskim obstreljevanjem. Hkrati se je prodor pričel iz toliminske smeri. Zlomu italijanske fronte je sledil premik fronte v Furlansko nižino ter naprej do reke Piave, kjer se je bojna črta 9. novembra 1917 ustalila. Za teritorij vzdolž smaragdne reke je to pomenilo, da se je vojska umaknila in se je ži-

¹ Prva soška bitka (23. junij–7. julij 1915); druga soška bitka (18. julij–3. avgust 1915); tretja soška bitka (18. oktober–4. november 1915); četrta soška bitka (10. november–2. december 1915); peta soška bitka (11.–16. marec 1916); šesta soška bitka (4.–16. avgust 1916);

sedma soška bitka (13.–17. september 1916); osma soška bitka (9.–12. oktober 1916); deveta soška bitka (31. oktober–4. november 1916); deseta soška bitka (12. maj–5. junij 1917); enajsta soška bitka (17. avgust–12. september 1917); dvanajsta soška bitka (24. oktober–9. november 1917).

vljenje počasi vračalo. Za prebivalce Veneta se je trpljenje, pomanjkanje, beg, lakota, nasilje šele pričevalo.

Osrednji dogodek zadnje soške bitke je bil zagotovo čudež/poraz pri Kobaridu (Koren 2012: 44–46). Ta večplastni dogodek ne samo da zaznamuje konec vojnega obdobja v Posočju, temveč je prerasel v simbol, mit, ki ponuja vpletenim stranem v tedanjih bojih diametralno nasprotno vsebino. Na eni strani gre, če močno poenostavimo, v vojaškem smislu za »čudežni«, nepričakovano uspešen preboj dolgo skoraj statične frontne črte s strani avstro-ogrskih in nemških enot, po drugi strani pa za katastrofalni poraz italijanske vojske, ki ji sledi globok in hiter prodor na furlansko ravnico. Resnica pa je najverjetneje nekje vmes, med preštevilnimi žrtvami tako med vojaki kot prebivalstvom, politično retoriko, ki je prevladala nad natančnejšo analizo dejstev in sosledja dogodkov, tako da je govoriti o čudežu pravzaprav del mita, ki spremlja to zadnjo vojaško operacijo v Posočju (Monticone 2008: 8–13).² Predmet pričujočega prispevka pa ne bodo vojaške operacije, temveč premislek o fenomenu, dogodku (dogajanju), ki je pustil tako globoke sledi v imaginariju – v našem primeru predvsem italijanskega – naroda, da so se usidrle na ravni italijanskega jezika.

Poglejmo si najspodobnejše primere razlage in rabe besede *kobarid/caporetto*. Novinar Pier Vittorio Buffa, ki skrbi za razlago terminov in pomenov besed, rečenic itd. v časopisu *Il Tirreno*, je januarja 2017 v članku z naslovom *Quando tutto ci va davvero male ancora oggi evochiamo la dura sconfitta di Caporetto* [Ko nam gre vse zares slabo, še danes evociramo hud poraz pri Kobaridu] spomnil na razlago tega jezikovnega pojava takole: »*È stata una caporetta.*» *Si, una caporetto. Come la battaglia.*« [»Bil je *kobarid*.« Da, *kobarid*. Kot bitka.«] Buffa v nadaljevanju razloži, da se v danem primeru *kobarid* piše z malo začetnico, ker je raba besede, ki sicer označuje kraj Kobarid, spremenila besedo v »navadno« poimenovanje. V primeru *kobarida* je to oznaka za katastrofo, težek poraz. Buffa zapiše, da gre za način označevanja katastrofalnega poraza, ki je v dvajsetih letih 20. stoletja

hitro prešel v govorni jezik. Obenem izrazi pomislek, da se *kobarid* morebiti ne bi tako zajedel v imaginarij Italijanov, če bi pripadniki avstro-ogrske vojske skupaj z nemškimi enotami, ki so prodrle na italijansko ravnico, ostali zgolj bojujoči se vojaki in ne bi obenem s premikom frontne črte zanesli hudo pomanjkanje, povzročili nov begunski val in val nasilja nad prebivalstvom. Bitka pri Kobaridu in premik fronte na italijansko ravnico sta tako močno vplivala na zavest in s tem tudi na spomin prebivalstva, da sta zapustila globoko sled v italijanskem govornem jeziku (Buffa, *Il Tirreno*, 8. 1. 2017).³

Beseda *caporetto/kobarid* je ne nazadnje dobila svoje mesto tudi kot oznaka za nenadejan poraz, presenečenje, katastrofo in prisilo k umiku v slovarju italijanskega knjižnega jezika, torej pisanem jeziku. Na spletu so dostopne različice italijanskega slovarja, ki vse bolj ali manj označujejo isto, in sicer katastrofo, poraz:

caporetto (Spletni vir 3)

[ca-po-rét-to] *s.f. inv.*

disfatta, grave sconfitta [poraz, hud poraz]

lfare caporetto, darsela a gambe [narediti *kobarid*, pobegniti]

caporétto (Spletni vir 4)

ca | po | ré | to

pronuncia: /kap'oretto/

sostantivo femminile

sconfitta disastrosa [katastrofalen poraz]

caporetto (Spletni vir 5)⁴

[ca-po-rét-to] *s.f. inv.*

disastro, disfatta: *quel cattivo affare è stato la sua c.* [katastrofa, poraz: slabo izpeljan posel je postal njegov *kobarid*]

a. 1950

Naj kot zanimivost navedemo še dandanes pogosto splošno rabo izraza *caporetto* v športu in tudi v političnem žargonu, ko moštvo oz. nasprotnik doživi boleč, hud, odločilen ali brezupen poraz. Poglejmo primer: prav letošnja jesen 2017 ni denimo prizanesla italijanski nogometni reprezentanci, kar je odmevalo celo v slovenskih

² Za prim. v italijanskem časopisju glej: Solinas, *Il Giornale*, 8. 2. 2015; Cazzullo, *Corriere della sera*, 23. 9. 2017.

³ Prim v slovenskih medijih glej: Spletni vir 2.

⁴ Glej tudi: *Enciclopedia* on line (Spletni vir 6); *Vocabolario* on line, (Spletni vir 7).

Kobarid v času prve svetovne vojne (Museo civico del risorgimento, Bologna. Hrani Fundacija Poti miru).

medijih. Delo je 15. novembra 2017 v rubriki »Pa še to« pod naslovom *Soška fronta, 2. del* objavilo naslednji zapis: »Italijani so v šoku, kakršnega v tem stoletju še niso doživeli. Njihova nogometna reprezentanca se ni uvrstila na svetovno prvenstvo prihodnje leto v Rusiji. To je po 60 letih prvič, da štirikratni svetovni prvaki ne bodo videli "mundiala". Torej katastrofa, primerljiva s tisto, ki so jo Italijani doživeli pred sto leti pri Kobaridu« (Delo, 15. 11. 2017). Na to pisanje bi denimo v italijanskem časopisu zasledili vzporednico v izrazu: »Una Caporetto.« (*La Gazzetta dello Sport*, 18. 10. 2017)

Za konec se samo dotaknimo teritorija in prebivalcev ob Soči, ki so se je z umikom frontne črte od oktobra 1917 počasi vračali v normalno življenje. Obnova je bila dolgotrajna. Tako zadnja kot vse ostale bitke vzdolž soške fronte so v vojaškem smislu predstavljale svojstven način bojevanja, ki je zapustil vidne posledice tudi na pokrajini; gola pobočja, neštete inženirske rešitve za potrebe vojske (kaverne, jarki, utrdbe, stopnišča in mostišča, cestne in železniške povezave, mulatiere, žičnice itd.), ogromno še aktivnih eksplozivnih sredstev in veliko odpadnega materiala (železo, »pleh«, osebni predmeti vojakov, obleke, pribor za hrano itd.). Ljudje, ki so se vrnil na svoje večinoma porušene domove in razrite obdelovalne površine, so še leta zbirali in prodajali železo, uporabljali materiale, ki jih je za seboj pustila vojska za domače potrebe (gradnja objektov, kritine, ograde itd.).

Nastajale pa so tudi drugačne zbirke predmetov.⁵ Te so bile – poleg zbirateljske žilice – povezane z željo po ohranitvi dediščine prve svetovne vojne, ki je zaznamovala teritorij in spomine ljudi. Domačini so v svojih kletah zbirali različne materiale s terena in sčasoma, ko je bilo to mogoče, svoje zbirke odprli tudi za javnost. Te zbirke so našle svoje mesto tudi znotraj obsežnega čezmejnega projekta, ki danes nosi ime *Pot miru od Alp do Jadrana* in nad njim bdi Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju« iz Kobarida (ustanovljena leta 2000). (Več glej: Spletni vir 9) Slednja skrbi za dediščino prve svetovne vojne na prostem (muzeji na prostem, kapelice, obeležja, pokopališča itd.), medtem ko njena komplementarna institucija, Kobariški muzej (ustanovljen leta 1990), skrbi za muzejsko zbirko prve svetovne vojne. (Več glej: Spletni vir 10)

Prav *Pot miru od Alp do Jadrana* kot skupni čezmejni italijansko-slovenski projekt in načrti za širšo regijo miru, ki vključujejo kandidaturo projekta na seznamu Unesco,⁶ je dolgoročni načrt za prihodnost, ki prepleta zgodovinski, turistični in vsakdanji vidik življenja v Posočju (in širše) danes.⁷ Ob tem imajo (kolektivni in zgodovinski) spomin na dogodke izpred stotih let in ovredno-

⁵ Nabor zasebnih muzejskih zbirk glej več: Koren 2015: 204–205. Glej tudi: Spletni vir 8.

⁶ Od 2016 je *Pot miru od Alp do Jadrana* umeščena na poskusni seznam Unescove dediščine.

⁷ Barth-Scalmani 2010: 222–253; Brait 2007: 115–130.

tenje ter prostorska umestitev zgodovinske dediščine odločilno vlogo. Med težo besede *kobarid/caporetto* in pogledom v skupno prihodnost v slovensko-italijanski obmejni regiji – ob zavedanju, da sta tako Italija kot Slovenija že del skupne Evropske unije – teritorij pod krilatico miru ponuja nove možnosti in nova (skupna) obzorja.

Znak ob 100-letnici obeležitve bitke pri Kobaridu s trojezičnim napisom (Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju).

VIRI IN LITERATURA:

Literatura:

Barth-Scalmani, G. 2010: Memory-Landscapes of the First World War: The Southwestern Front in Present-Day Italy, Austria and Slovenia. V: Bischof, G., F. Plasser, P. Berger (ur.), *From Empire to Republic: Post-World War I Austria*, Contemporary Austrian studies, Volume 19. Innsbruck, New Orleans: Innsbruck University press, University of New Orleans Press, 222–253.

Brait, A. 2007: Der Isonzoraum – Ein transnationaler Gedächtnisort für Österreicher, Italiener und Slowenen. V: Rauchensteiner, M. (ur.), *Waffenreue. Die 12. Isonzoschlacht 1917, Begleitband zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchiv*, 23. Oktober 2007–1. Februar 2008. Wien: Österreichischen Staatsarchiv, 115–130.

Buffa, P. V. 2017: Quando tutto ci va davvero male ancora oggi evochiamo la dura sconfitta di Caporetto. V: *Il Tirreno*, 8. 1. 2017.

Cazzullo, A. 2017: L'altra Caporetto, un secolo dopo: una disfatta piena di eroismi. V: *Corriere della sera*, 23. 9. 2017.

Davis, B. J. 2000: *Home Fires Burning: Food, Politics, and Everyday Life in World War I Berlin*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Fabi, L. 1996: *Trieste 1914–1918: una città in guerra*. Trieste: MGS press.

Healy, M. 2004: *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire: Total War and Everyday Life in World War I*. Cambridge: Cambridge University Press.

Koren, T. 2012: Zgodovinski spomin na soško fronto – Pot miru od Rombona do Mengor, Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Koren, T. 2015: *Pot miru od Alp do Jadrana. Vodnik po soški fronti*, 2. Izdaja. Kobarid: Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, 204–205.

Monticone, A. 2008: La linea storico-culturale. V: *Esercito e popolazioni nella Grande Guerra – Autunno 1917*. Udine: Gaspari, 8–13.

Solinas, S. 2015: Com'è oggi Caporetto dove vinse la retorica. Luoghi della cultura. V: *Il Giornale*, 8. 2. 2015.

Soška fronta, 2. del, rubrika Pa še to. V: *Delo*, 15. 11. 2017.

Youth League, che tracollo della Juve Lo Sporting segna 4 gol nel primo tempo. V: *La Gazzetta dello Sport*, 18. 10. 2017.

Spletni viri:

Spletni vir 1: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 2: A. S. 2017: »Slovenci so bili nedvomno dobri vojaki, zvesti, lojalni in pogumni« Pogovor z zgodovinarico Petro Svobljšak: <http://www.rtvlo.si/kultura/novice/slovenci-so-bili-nedvomno-dobri-vojaki-zvesti-lojalni-in-pogumni/436139> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 3: <http://dizionari.repubblica.it/italiano.php> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 4: <https://www.dizionario-italiano.it/> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 5: http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/ (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 6: *Enciclopedia* on line, <http://www.treccani.it/enciclopedia/caporetto> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 7: *Vocabolario* on line, <http://www.treccani.it/vocabolario/caporetto> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 8: <http://www.potmiru.si/slo/zemljevid> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 9: <http://www.potmiru.si/> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 10: <https://www.kobariski-muzej.si/> (dostop: 20. 11. 2017).

SODOBNA KULTURA IN UMETNOST KOT DEJAVNIK KREPITVE PRIPADNOSTI MANJŠINSKI SKUPNOSTI – PRIMER TREH SODOBNIH FESTIVALOV

Danila Zuljan Kumar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

DZuljan@zrc-sazu.si

Izvleček: V preteklosti so se etnične identitete vzpostavljale predvsem skozi politične programe, danes pa to poteka tudi skozi popularno in/ali nekomercialno kulturo in umetnost. Ustvarjalci se pri tem ne ozirajo na ustaljene tradicije skupine, ki ji pripadajo, ampak so v svojih iskanjih svobodni ter se prepuščajo vplivom sodobnih umetniških tokov, pri čemer ostajajo zvesti svojemu jeziku in skupnosti. V prispevku bodo predstavljeni trije festivali, ki udeležujejo moderne pristope h kulturi in umetnosti. Gre za Senjam beneške pesmi, Postajo Topolove in LiwkStock.

Ključne besede: identiteta, sodobna kultura, sodobna umetnost, Benečija, Posočje

Že dolgo je jasno, da jezik nima samo izrazne in sporočajske funkcije, ampak ima velik pomen tudi njegova simbolna funkcija (Bourdieu 2009), kar med drugim pomeni, da je jezik medij, skozi katerega se manifestira socialna hierarhija v določeni družbi. V večjezičnih skupnostih je tako govorec popolnoma jasno, kateri od jezikov je na vrednostni lestvici uvrščen višje in kateri nižje. In če je v preteklosti v družbi prevladovala jezikovna ideologija o manjvrednosti regionalnih, (manjšinskih) in lokalnih jezikov (narečij), ki da niso primerni za široko funkcijsko rabo, pa je danes v tem oziru zaznati spremembe. Spremembe je zaznati tudi v načinu manifestacije etničnih ali drugih tovrstnih skupinskih identitet. V preteklosti so se te vzpostavljale pretežno skozi politične programe, kot na primer v 19. stoletju v času politične in kulturne prebuje narodov, ko so bile politične zahteve praviloma povezane s formalno zahtevo po priznanju jezika in njegovo uvedbo v šole, administracijo in javno življenje. Za današnji čas pa je zanimivo, da se nekatere na novo prebujene skupnosti izražajo predvsem skozi sodobne interpretacije kulture in umetnosti, tj. sko-

zi sodobne glasbene festivale, dramatiko, poezijo in sodobne medijske umetnosti, kot to npr. velja za valižanski, bretonski,¹ galski² jezik ter jezike sami.³ V teh t. i. regionalnih jezikih se snemajo filmi in druge zvrsti vizualnih umetnosti, piše sodobna poezija in sodobne skladbe, kar podira stereotipno mišljenje, da tovrstni jeziki zaradi svoje geografske omejenosti ne morejo tekmovati z »glavnimi« jeziki. Pomembno pri tem je, da se ustvarjalci ne ozirajo na ustaljene tradicije svoje skupnosti, ampak so v svojih umetniških iskanjih svobodni in »se prepuščajo vplivu« sodobnih umetniških tokov, pri čemer ostajajo zvesti svojemu jeziku in skupnosti, ki ji pripadajo.⁴

¹ Valižanščina in bretonščina sta otoški veji keltskih jezikov.

² Izumrli keltski jezik, ki so ga govorili Galci, ljudstvo, živeče na območju današnje Francije, Belgije, zahodne Nemčije in severne Italije.

³ Različice jezika sami se govorijo od severovzhodne Rusije do osrednje Norveške. Vsa osnovna narečja tega jezika so danes standardizirana in se imenujejo jeziki sami.

⁴ Tu jezik razumem kot vsak urejen jezikovni sistem, naj sibo knjižni ali lokalni (narečni).

V nadaljevanju bom predstavila tri primere sodobnega umetniškega izražanja, ki jim je skupen prostor nastajanja, to je Beneška Slovenija s Posočjem. Gre za tri umetniške festivale, in sicer Senjam beneške piesmi, Postajo Topolove in LiwkStock.

Senjam beneške piesmi

Senjam beneške piesmi je festival uglasbene narečne poezije, ki je na pobudo vodje pevskega zbora Rečan kaplana Rina Marchiga nastal leta 1971 v vasi Lese (nar. Liesa) v občini Grmek. Najbolj dejaven pri organizaciji festivala je bil Aldo Klodič, ime katerega po novem nosi KD Rečan, ki festival organizira od samega začetka. Prva prireditelj je potekala na praznik svetega Jakoba 25. julija 1971 v Hlodiču. Glasbeniki in pevci so najprej nastopali na improviziranem odru na vozu, leta 1978 pa so se preselili v novo zgrajeno telovadnico na Lesah (Novak Popov 2015: 158).

Prva pesem, ki je bila predstavljena na festivalu, je nosila naslov Nuoc, kar je bila tudi metafora stanja duha, ki je vladal v Beneški Sloveniji v tistem času, kot je zapisal Aldo Klodič v zborniku z naslovom *Pustite nam rože po našim sadit*.⁵ »In res velika, marzla, huda noč je bla tekrat v beneških dolinah. Te mladi so se vedno bolj razpršili po svetu s trebuhom za kruhom, starši doma pa so morali brez svežih moči opustiti obdelovanje zemlje, naša slovenska kultura ni več rodila in vse je kazalo konec našega rodu« (Klodič 1983: 5).

Organizatorji festivala so se zavedali, da je za ohranitev slovenstva v Benečiji kultura temelj, kot pravi Aldo Klodič v omenjenem zborniku, saj ta »parkličje tudi druge stvari, ki jih rabimo za živiet, in kultura nam bo pomagala za de ostanemo brez strahu tisto, ki smo, Slovenci« (Klodič 1983: 5).

Tega so se zavedali tudi nasprotniki slovenstva, zato so se organizatorji festivala leta srečevali

z nasprotovanjem, pritiski, protislovenskimi napisi po zidovih, raztresenimi žebli po tleh, saj je festival s svojimi idejami o oživljanju slovenstva skozi kulturo zelo motil italijanske nacionaliste (Novak Popov 2015: 158).

Od leta 1972 je poleg Alda Klodiča nepogrešljivi član festivala postal Francesco Bergnach – Checco/Kekko, avtor in kantavtor ter mentor mladim beneškim pevcem in godcem, ki je v Benečiji prelomil z glasbeno tradicijo ljudske pesmi in harmonike in začel z modernimi uglasbitvami (Novak Popov 2015: 159, Spletni vir 5), njegova glasbena pa je spremljala vse pesmi. Z novim pristopom je Kekko festival približal sodobnim italijanskim festivalom popularne glasbe.

Ob vsakem festivalu je izdana brošura z besedili pesmi, od leta 1985 tudi glasbene kasete s posnetki skladb (Novak Popov 2015: 164), danes pa skladbe izdajajo na zgoščenki ter festival tudi video snemajo, posnetki posameznih nastopov izvajalcev pa so dostopni na Youtubu (gl. npr. Spletni vir 3).

Odlika festivala je tudi, da pesmi zanjo pišejo ali so pisali že uveljavljeni ali uveljavljajoči se pesniki in pesnice Beneške Slovenije, kot npr. Aldo Klodič, Andreina Trusgnach, Michele Obid in Igor Černo, kar zagotavlja visoko raven kakovosti tudi s tega stališča. Če so skozi prva leta festivala prevladovala besedila na temo domoljubja, tradicionalnih vrednot in načina življenja, tj. prijateljstva, zvestobe, ljubezni do domače zemlje in domače vasi, ki so temeljila na »*sentimentalnem idealizmu*« (Novak Popov 2015: 164, 167), pa so pesmi skozi leta postale bolj dovršene z individualizirano tematiko, »*saj ne predstavljajo več le tipičnih, ponovljivih, kolektivno deljivih občutenj in življenjskih spoznanj*« (prav tam: 166), ampak tudi tematike, kot je osamljenost, zapuščenost, zbeganost, brezciljnost in misel na samomor (prav tam: 166, 167). Hkrati pesmi tudi pozivajo k temu, da je treba preseči strah in žalost ter verjeti v prihodnost (prav tam: 167).

Veliko zaslug za popularizacijo festivala danes imajo učitelji na dvojezični šoli in glasbeni šoli v Špetru, kot sta David Klodič in David Tomazetič, ki delujeta kot mentorja in vodnika mladim glasbenikom. V lanskem letu je, denimo, na Senjamu zmagala skladba Okus po mahu najstniške skupi-

⁵ Do danes so izšli trije deli zbornika *Pustita nam rože po našim sadit*, v katerih so objavljena besedila pesmi, predstavljenih na Senjamih, in sicer prvi leta 1983 (ur. Aldo Klodič), ki prinaša besedila pesmi s Senjamov med letoma 1971 in 1982, drugi leta 2000 (ur. Lucia Trusgnach, Aldo Klodič in Živa Gruden), ki prinaša besedila s Senjamov med letoma 1984 in 1995, ter tretji leta 2013 (ur. Margherita Trusgnach, Aldo Klodič, Lucia Trusgnach in Živa Gruden), ki prinaša besedila, predstavljena med letoma 1996 in 2012.

ne The zmotjens, sestavljene iz gojencev špetske podružnice Glasbene maticе.

Zadnji Senjam, ki je prvič potekal brez svojega idejnega začetnika Alda Klodiča, kaže, da ima festival prihodnost, saj je na njem nastopilo kar 13 glasbenih skupin z 19 novimi avtorskimi skladbami, napisanimi v govorih Beneške Slovenije in Režije. Največ je bilo prav mladih glasbenikov in čeprav je Senjam uradno tekmovanje, na katerem nagradijo najboljše besedilo skladbe, najboljšo glasbo ter najboljšo skladbo po mnenju publike – letos pa so tem dodali še nagrado Alda Klodiča, ki je namenjena skladbi, ki najbolj spominja na Klodičeve pesmi –, pa gre dejansko predvsem za skupno delo in trud prijateljev ter somišljenikov, ki jih družijo želja po ohranjanju in sodobnem razvoju beneške kulture in jezika (Spletni vir 7, Spletni vir 8).

Postaja Topolove

Vas Topolovo (nar. Topolove) se nahaja v občini Grmek in leži na nadmorski višini 580 m na južnem pobočju Kolovrata tik ob meji s Slovenijo. »Leži na koncu poti« (Spletni vir 6), obkrožena z gozdovi in brez osnovnih potreb za življenje v sodobnem svetu, kot so trgovina, gostilna, avtobusna povezava z mestom. To je prostor, v katerem je »[d]o pred nekaj leti bilo težko [koga] srečati: meje, prepovedi, strahovi, ostrí nacionalizmi so spreminjali v ideologijo celo preprosto rabo jezika, v tem primeru nadiškega narečja, torej slovenskega dialekta, ki ga ljudje v Topolovem in v vseh nadiških dolinah govorijo že stoletja, hiperitalijanski patrioti (italianissimi) pa ga demonizirajo. [...] Hladna vojna je povzročila družbeni zlom, psihološko blokado, strah in sum sta bila vsakdanja praksa; protikomunistična organizacija Gladio, ki so jo ustanovile italijanske tajne službe, je s stotinami svojih članov pokrivala ves teritorij in vodila igro propadanja. Izselili sta se dve tretjini prebivalstva, ljudje so šli v belgijske rudnike, "revolucionarno" leto 1968 se je tu pokazalo le na televizijskih ekranih, dohodek na prebivalca je bil med najnižjimi v Italiji« (Spletni vir 6).

V takih brezupnih razmerah sta Moreno Miorelli in Donatella Ruttar ob pomoči Društva beneških likovnih umetnikov zasnovala festival Postaja Topolove, v katerega so verjeli le redki

(prav tam). Posebej zato, ker je bil njihov osnovni koncept izogniti se folklori in vzpostaviti najbolj napredno umetniško iskanje, a s pogojem: umetniki⁶ morajo delovati le pod »vtisom spodbud, ki prihajajo iz samega okolja«, pri čemer je »preteklo in današnje življenje v vasi z veselimi in tragičnimi trenutki, dramatičnost meje, izseljevanje in zapuščenost vasi, izredna intenzivnost narave, ki obkroža vas, njena posebna arhitektura in izročilo ne le kulisa v ozadju, ampak umetnikom »resnično žarišče navdiha« (Ruttar 2003: 583).

Osnovni namen snovalcev festivala je bil dokazati, da geografsko obrobno ne pomeni tudi kulturno obrobno, ampak nasprotno, lahko pomeni kulturno središčno, s čimer so želeli predruščiti pomene pojmov kot »odročni«, »zaostali«, »divji kraj« (prav tam), saj je, »ko je meseca julija projekt na svojem višku, zelo težko opredeliti, kaj je obrobno in kaj središčno« (prav tam).

Začeli so z različnimi glasbenimi prireditvami, ki so se dogajale po skednjih, senikih, dvoriščih in ki so jih v prizorišča umetniških dogodkov spremenili umetniki sami. Posebno pozornost so namenili otrokom. Ti so bili na začetku le poslušalci, v naslednjih letih pa so jim dali v roke inštrumente in jih vključili v različne glasbene sestave. Danes so otroci aktivni soustvarjalci različnih prireditev in umetniških sestavov.

Po zaslugi Postaje je beneška vas, v preteklosti obsojena na smrt zaradi meje, hladne vojne in izseljevanja, danes lepo obnovljena in je v slovenski, italijanski in furlanski kulturni prostor vnesla nov, svež spoj lokalnega in globalnega. Organizatorji Postaje tako na nazoren način dokazujejo, da je mogoče identiteto prebivalcev majhnega in odmaknjenegega, a duhovno bogatega prostora ponovno obuditi, in sicer z reinterpretacijo njihove kulturne zapuščine na način, ki je prilagojen estetiki današnjega človeka.

⁶ Ti prihajajo iz Evrope, Azije, Amerike, Avstralije in drugod ter za svoje delo ne dobijo honorarja niti povračila potnih stroškov, ampak je njihovo povračilo »neskončna mreža človeških odnosov, resničnih objemov in e-majlov« (Ruttar 2003: 584).

LiwkStock

Festival, ki poteka na Livku nad Kobaridom, organizira Športno društvo Livek od leta 2012 ob podpori slovenskih društev in inštitucij iz zamejstva in Slovenije. Ko človek odpre spletno stran festivala (Spletni vir 4), se oglasi slovenska himna v rock izvedbi z električno kitaro, kar nazorno kaže, da gre za mlade, ki so predani slovenstvu, vendar na svoj svobodni, ustvarjalni način. Po besedah organizatorjev je LiwkStock čezmejni dogodek, s katerim želijo spodbuditi medsebojno spoznavanje mladih, ki živijo na obeh straneh bivše meje in promovirati kvalitetno nekomercialno rock glasbo (prav tam).

Leto 2012 so organizatorji koncert opisali takole: »Vič ku sedam ur kvalitetnega rocka, 300 ljudi, mladih an manj mladih iz Posočja, Benečije an tud iz Furlanije, ki so se v čezmejnem (al buojš rečeno brezmejnem) duhu zbral na koncertu LiwkStock [...]. Organizatorji so se troštal povezat ljudi z obeh strani meje. Ztuo so nucali te narbuj star mednaroden izik, glasbo. Bendi, ki so igral, publika an še posebno organizatorji so bli vsi zadovoljni z rezultatom tele prireditve, ki ji sada lahko diemo "parvi" festival LiwkStock [...]. V petak vičer (7. septembra) Matajur ni spau, zak z Livka se je de-leč naokuole čulo glasbo sedmih skupin, ki so igrale na festivalu. Shape, Sons of a Gun, The Fishkillers, FunkULoveI, BK Evolution, Pomorac an Evil Kevil so "ugriel" pru vse, ki so kupe z njimi veselo piel an plesal. Vse tuole pru an par kilometru od meje v vasi, ki je ztuo tudi simbolična, saj v starih cajtih (pod patriarkatom in Republiko Serenissimo) Livek je biu vključen v posebno autonomijo Benečije. Vičer so odparli te mladi od benda Shape, ki so predstavili nekaj ne-banalnih cover "zlatih cajtu rocka". Takoj za njim so publiko "ugriel" Sons of a Gun z njihovim frišnim in originalnim punk-rockom. Pottle so bli na varsti Bovčani z melodičnim rockom The fishkillers, ki so zagodli svoje originalne piesmi. Ritem, tehniko an energijo so natuo parnesli na oder FunkULoveI. Bk evolution so pa potegnil v ples z njihovo mešanico slovenskega folka in rocka. Po pozdravu sauonjskega župana Germana Cendoua je koncert šu napri s klasičnim in močnim rockom skupine Pomorac, ki je predstavila nekaj cover v odlični obliki. Psihedelična atmosfera benda Evil Kevil (ki so "igrali" doma) je zaključla vičer« (Spletni vir 4).

Javnost festival podpira, saj gre za dobro obiskano prireditev, katere glavno povezovalno vlogo ima glasba. Glasba kot univerzalno sredstvo izražanja in komunikacije med ljudmi, kot sredstvo, ki podira meje, gradi mostove in spodbuja pripadnost skupnosti, ali kot je bilo zapisano v komentarju v *Novem Matajurju*: »Brezmejna filozofija, ki so jo organizatorji vebral, se je še an krat pokazala ku te prava pot za tel naš skupni prestor. Pot, ki so jo mladi z Livka an iz Nadiških dolin kupe vebral, ne de bi jih kajšan parsilu. Troštamo se, de je rock LiwkStocka telkrat močnuo guču an tu ušesa nekaterih lokalnih politikov, ki pravejo, de v Benečiji nie Slovienju« (Spletni vir 2).

V Benečiji je med kulturnimi ustvarjalci močno prisotno spoznanje, da se mora kultura razvijati glede na čas in razmere, v katerih ustvarjalec živi, da preprosto obujanje preteklih praks oziroma t. i. folklorizem,⁷ ki je sicer tudi bogato prisoten ne samo v Benečiji, ampak po celotnem slovenskem območju, ni dovolj za obstoj in razvoj skupnosti, saj, kot se je slikovito izrazil profesor matematike in zelo aktivni in angažirani kulturni delavec v Benečiji David Klodič: »To, kar se dogaja tudi pri nas, da si izmišljujemo, da se spomnimo, da smo imeli nekoč nekaj takega, to mi ni všeč, to je folklorizacija skupnosti in mislim, da to ni dobro. Enkrat smo bili kmeti in smo delali določene stvari zaradi tega, ker smo bili kmeti in smo verjeli v določene stvari. Danes, ki nismo več kmeti, in ki se zavedamo tega, se mi ne zdi prav, ne, ker je problem tudi za celo skupnost, ki se postopoma potem res folklorizira.«⁸

Tudi pripadniki starejše generacije v Benečiji se zavedajo, da bo skupnost obstala le, če se bo prilagajala tudi svetovnim trendom in ne le lokalnim šegam in navadam, ali kot meni eden od njih: »Ja, usaka generacija živi po svoje, si dobi svojo pot in to je po mojem zelo pozitivno, ker ne moreš samo ponavljati, kar je bilo. To so zelo važne stvari, jaz zelo rad vidim, da se dela kaj novega,

⁷ Folklorizem razumemo kot »zavestno prepoznanje, prilagajanje, uporabo in ponavljanje ljudskih tradicij kot simbola identitete lokalne ali regionalne skupnosti, etnične skupine ali naroda« (Poljak Istenič 2008: 98).

⁸ David Klodič v raziskavi o identiteti v Beneški Sloveniji, intervju 20. 2. 2012. Raziskava je bila izvedena v letih 2012–2016 (več o tem glej v Zuljan Kumar 2016).

tudi če meni mi ni všeč, ker ne pripada mojemu ... [okusu], sem rad, ko vidim mlade, da delajo nekaj novega, četudi se meni zdi nomalo čudno. Ma mora biti tako, ker če ne, se bomo zaprli v en geto.«⁹

Na področju glasbe se morajo razvijati vse tiste zvrsti, ki jih ljudje čutijo, pa naj bodo te v skupnosti prisotne že stoletja ali čisto nove, in tudi vsi inštrumenti, ki jih ljudje čutijo za svoje, kot v nadaljevanju pravi David Klodič: »Diatonična harmonika, ne. Tukaj je res veliko mladih, ki se učijo in igra, ma prav iz veselja. To pomeni, da diatonična harmonika in tista glasba, ki je povezana s tem instrumentom, je aktualna. Igrajo vse, ampak tudi nove stvari. [...] To pomeni, da jim je harmonika še vedno pri srcu, da če imajo kako veselico in pride ven harmonika, to ni folklor, je del naše skupnosti. Davida [se obrne k Davidu Tomazetiču] to ne zanima, njega zanima druga vrsta muzike, ma tudi je dobro, da naša skupnost gre naprej, da raste, v tem smislu, da če je danes prisotna pop glasba, ali jazz glasba in vsi poslušamo jazz glasbo, nima smisla, da tudi pri nas ne igramo te zvrsti.«¹⁰

Zaključek

Antonio Banchig, novinar *Novega Matajurja*, svojo kolumno z naslovom *Benečija, ki umira. Benečija, ki upa* začne s stavkom »Benečija močno tvega, da postane samo folklor, da bo tisočletna kultura le žalostna gledališka predstava, neke vrste deformirano ogledalo naše identitete« (Spletni vir 1), pri čemer meri na to, da Benečija ob z nacionalnim sovraštvom prepojenih političnih debat ter ob svojem zdajšnjem demografskem in ekonomskem stanju tvega, da postane »samo folklor«, da bo to območje počasi umrlo. Toda hkrati meni, da »kar je bila doslej šibkost, lahko danes postane priložnost«, saj na trgu poleg povpraševanja po zelenem turizmu, lokalnih in zdravih kmečkih izdelkih raste tudi zanimanje za »nestandardno kulturo« (prav tam). Prav na tem področju pa Benečija, ki jo v osrednji Sloveniji razumejo kot »nek eksotičen otok, izgubljen v nekem arhaičnem narečju« (prav tam), lahko pokaže pot razvoja v kulturi, ki bo zadostila potrebam, okusu in estet-

skemu čutu sodobnega človeka, kar nedvomno kažejo vsi trije omenjeni festivali, ki so tesno povezani s špetsko dvojezično šolo in glasbeno šolo. Benečani, ki ustvarjajo te festivale, se globoko zavedajo, da so prav oni med tistimi pomembnimi dejavniki, ki poleg obstoječih institucij poganjajo kolesa razvoja slovenstva na tem območju naprej. Najbolj razveseljivo pri tem je, da svoje delo opravljajo dobro, visoko profesionalno in ne nazadnje – z velikim užitkom.

VIRI IN LITERATURA:

Literatura:

Bourdieu, P. 2009: *Language and symbolic power*. Cambridge; Malden (MA): Polity Press.

Klodič, A. (ur.) 1983: *Pustita nam rože po našim sadit. 10 let Senjama beneške pesmi*. Kulturno društvo Rečan. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Novak Popov, I. 2015: Senjam beneške pesmi kot dejavnik preнове narečne poezije v Slovenski Benečiji. V: *Primerjalna književnost*, letn. 38, št. 2, str. 157–174, [238].

Poljak Istenič, S. 2008: Šege in navade kot folklorizem. *Traditiones*, 37/2, 61–110.

Ruttar, D. 2003: Topolovo, dar in ljubezen. V: Constantini, E. in Boškin, S. (ur.): *Dobrodošli v Furlaniji. Daljni zahod, nikoli tako blizu* (str. 583–585). Udine: Societât filologjiche furlane.

Zuljan Kumar, D. 2016: Narodna identiteta pri Beneških Slovencih in Furlanih danes. V: *Jezik in slovstvo*, letn. 61, št. 2, str. 7–18, 193.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Banchig, A. 2016: *Benečija, ki umira. Benečija, ki upa*. <http://www.ludliteratura.si/esej-kolumna/benečija-ki-umira-benečija-ki-upa/> (dostop: november 2017).

Spletni vir 2: Beneški, slov(i)enski brezmejni rock na Livku. *Novi Matajur*, 15. julij 2015, <http://novimatajur.it/cultura/beneski-slovienski-brezmejni-rock-na-livku.html> (dostop: november 2017).

Spletni vir 3: Dorbolò, A. 2016: *Senjam beneške pesmi 2016*. <https://www.youtube.com/watch?v=enLy3Q4VjCU> (dostop: november 2017).

⁹ Maurizio Namor, raziskava o identiteti v Beneški Sloveniji, intervju 20. 2. 2012.

¹⁰ David Klodič, raziskava o identiteti v Beneški Sloveniji, intervju 20. 2. 2012.

Spletni vir 4: *LiwkStock 2012*. https://www.facebook.com/pg/LiwkStock/about/?ref=page_internal (dostop: november 2017).

Spletni vir 5: Jezikovne skupnosti v Videmski pokrajini. *Primorski dnevnik*. <http://www.primorski.it/dossiers/priloge/6/29/125746/> (dostop: november 2017)

Spletni vir 6: Ruttar, D., Miorelli, M. 2003: *Stazione di Topolo/ Postaja Topolove*. <http://www.worldofart.org/aktualno/archives/11511> (dostop: november 2017).

Spletni vir 7: *Senjam beneške piesmi*. <http://www.kries.it/index.php/kd-recan/senjam-beneske-piesmi> (dostop: november 2017).

Spletni vir 8: Valentinčič, D. 2016: Senjam beneške piesmi spet dokazal pravo renesanso v Benečiji. *Časnik*, 12. 11. 2016. <http://www.casnik.si/index.php/2016/11/12/senjam-beneske-piesmi-spet-dokazal-pravo-renesanso-v-beneciji/> (dostop: november 2017).

EVROPSKA KULTURNA POT SV. MARTINA TOURSKEGA TUDI NA GORIŠKO IN KRAS

JASNA FAKIN BAJEC

Inštitut za kulturne in spominske študije
jasna.fakin@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek predstavlja dediščino sv. Martina iz Toursa (ok. 316/335–397), ki ga je Svet Evrope leta 2005 proglasil za evropsko osebnost, njegovo pot od kraja rojstva na Madžarskem do kraja smrti v Franciji pa kot *Veliko evropsko kulturno pot (Via sancti Martini)*. Ker namen pohodne in romarske poti ni le v tem, da jo nekdo prehodi, temveč naj bi v Evropski skupnosti predstavljala orodje za interpretacijo temeljnih vrednot sv. Martina (to je solidarnosti, delitve in gostoljubnosti), se avtorica v članku sprašuje, kako se lahko v vsebinsko obogatitev te poti vključijo skupnosti na Goriškem in Krasu ter kako s sodobnim jezikom, potrebami in načinom življenja razumeti simbolno gesto sv. Martina, ki je kot vojak rimske vojske svoj plašč delil s prezeblim revežem. Članek predstavlja tudi aktivnosti v okviru mednarodnega projekta *NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju*, kjer ZRC SAZU deluje kot strokovni partner.

Ključne besede: Sv. Martin, Velika evropska kulturna pot, Kulturni center sv. Martina Tourski – Slovenija, martinovanje

Uvod

Na Slovenskem, v deželi z bogato vinorodno tradicijo, bo ob besedi sv. Martin marsikdo najprej pomislil na martinovo, tj. šego in navado, ko se po ljudskem izročilu na god sv. Martina (11. novembra) mošt spremeni v vino. V tem času se po vaseh in mestih organizirajo Martinove veselice, ki jih ponekod dopolnjujejo folkloristični prizori, ko moški, oblečen v škofa Martina, blagoslovi novo vino. Ker sv. Martin goduje v jesenskem času, ko s polj pospravljamo kmetijske pridelke, pripravljamo ozimnico in organiziramo zahvalne nedelje, martinovo imenujemo tudi jesenski ali Martinov pust. V decembru se začne adventni čas (priprave na pomemben krščanski praznik, božič) in podobno kot velja za postni čas pred veliko nočjo, so se včasih tudi te dni ljudje postili, okoli martinovega pa še zadnjič do sitega najedli.

Ob številnih Martinovih veselicah, poznanih tudi na Goriškem in Krasu, se le malokdo spomni na sv. Martina iz Toursa, ki ga je Svet Evrope leta 2005 proglasil za evropsko osebnost, njegovo pot od kraja rojstva na današnjem Madžarskem (Sombotel, madž. Szombathely) do Francije (Toursa), kjer je bil posvečen v škofa, pa kot *Veliko evropsko kulturno pot (Via Sancti Martini)*.

Na prvi pogled čaščenje sv. Martina Tourskega res nima veliko skupnih značilnosti z našimi Martinovimi veselicami ter drugimi jesenskimi šegami in navadami, saj je bil sv. Martin med ljudmi priljubljen zaradi skromnega, asketskega življenja in pobožnosti. Obredja, ki danes spremljajo god sv. Martina, izvirajo iz poganskih časov kot zahvala bogovom za dobro letino. Krščanska cerkev je stare rituale le prilagodila svojim naukom in čaščenje bogov spremenila v čaščenje svetnikov.

Vendar z razumevanjem časa, v katerem je živel in deloval sv. Martin, in razumevanjem današnjih potreb in načina življenja lahko tudi pri sodobnih veselicah ter druženju ob kapljici vina in dobri hrani prepoznamo drugo temeljno vrednoto, ki jo je živel sv. Martin, to je sočutnost in ljubezen do drugih, šibkejših in nemočnih. Kot bomo spoznali v nadaljevanju članka, je sv. Martina želel politične spore in nedostojno življenje nekaterih cerkvenih duhovnikov v času Rimskega imperija reševati z dialogom, odločnostjo, ponižnostjo in skromnostjo. Čeprav je bil vojak rimske vojske, se ni želel ponášati z vojaško močjo, temveč s skromnostjo in dobrosrčnostjo. Tudi danes želi marsikateri organizator Martinove veselice pripomoči k dejavni lokalni skupnosti, medsebojnemu druženju, sklepanju novih prijateljstev, medsebojnemu razumevanju, opolnomočenju ipd. Hkrati priprava Martinovih veselice zahteva veliko prostovoljnih aktivnosti, organizacijskih sposobnosti, sklepanja kompromisov in dialoga ter solidarnosti za skupnost. Morda bi veljalo le razmisliti, kako vsebine veselice obogateti z različnimi dobrodelnimi akcijami za šibkejšo in ranljive skupine ali kako prekomerno uživanje alkohola, ki spremlja veselice, spreobrniti v razmišljanje o kulturi pitja vina.

Dediščina sv. Martina Tourskega, kot je prepoznana v bogatem likovnem opusu in ljudskem izročilu, bogati številne cerkve, kapelice, samostane in lokalne skupnosti po Evropi. Poleg številnih likovnih in kiparskih del so se do danes ohranile tudi legende. Čeprav jih večina ne temelji na zgodovinskih dejstvih in so plod človekove domišljije, izražajo ljudsko modrost o poštenju, pravičnosti, vzajemnosti, ljubezni in odpuščenju. Najbolj ohranjena je legenda o sv. Martinu, ki se je kot rimski vojak v 4. st. n. št. pred vrati Amiensu v Franciji usmilil prezeblega reveža in mu ponudil polovico svojega plašča, ki ga je razrezal z mečem. Zaradi te zgodbe, ki za razliko od drugih temelji na zgodovinskih dejstvih (Kovač 2008: 12), je sv. Martin postal simbol vzajemne delitve ali solidarnosti (prav tam: 12). Kot zapiše priznani slovenski filozof, teolog in esejist Edvard Kovač, ko »poklanja plašč revežu, mu s tem dejanjem podarja tudi človeško vzajemnost, toplino in usmiljenje« (prav tam: 12).

Namen *Velike evropske kulturne poti sv. Martina Tourskega* je tako ohraniti in širiti vrednote sv. Martina, ki naj bi bile skupne vrednote Evropske skupnosti in njenih držav članic za bolj solidarno, humano in vzajemno sodelovanje vseh narodov. Danes, ko se Evropa sooča s številnimi socialnimi, političnimi in ekonomskimi krizami (prim. begunska kriza, spoštovanje etničnih pravic, brexit, populizem ipd.), se bo morda marsikdo vprašal o smislu *Velike evropske poti* in načinih interpretacij dediščine sv. Martina. Vendar se prav v kriznih trenutkih, ko je težko poiskati pravo rešitev za boljše in pravičnejše življenje, pokaže smisel čaščenja pomembnih zgodovinskih osebnosti in poznavanja njihovega življenja, saj lahko v njihovih dejanjih najdemo pravo smer izhoda iz perečih težav. Hkrati pa naj bi pot pripomogla k večji prepoznavnosti krajev, ki jih je obiskal sv. Martin, ter bogatejši kulturni in turistični ponudbi, ki vključuje tudi romarstvo, kolesarstvo in pohodništvo. V državah, kjer poteka pot sv. Martina (Madžarska, Slovenija, Italija, Francija, Hrvaška, Nizozemska in Nemčija) že delujejo kulturni centri sv. Martina Tourskega, ki koordinirajo aktivnosti na nacionalnih poteh ter skrbijo za vrednotenje in interpretacijo bogate snovne in nesnovne kulturne dediščine. Na Slovenskem Kulturni center sv. Martin Tourski – Slovenija na prostovoljni osnovi deluje vse od leta 2005 (današnja predsednica je Tanja Orel Šturm) in je tudi član evropske mreže kulturnih centrov (Spletni vir 1).

Velik izziv, s katerim se soočajo omenjeni centri in kraji z dediščino sv. Martina, je, kako vrednote svetnika predstaviti mladim in jih hkrati kot aktivne akterje pritegniti v dediščinske prakse, ki bi lahko pripomogle k reševanju osebnih in skupnostnih socialnih, kulturnih, okoljevarstvenih in gospodarskih izzivov. S tem vprašanjem se ukvarja tudi mednarodni projekt *NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju*,¹ pri katerem Inštitut za kulturne in spominške študije ZRC SAZU sodeluje kot partner.

¹ Izvirni naziv mednarodnega INTERREG projekta iz programa Srednja Evropa je *NewPilgrimAge: 21th century reinterpretation of the St. Martin related shared*

Vodja projekta je občina Sombotel na Madžarskem; ostali partnerji so še: mladinska organizacija MindSpace iz Budimpešte, Regionalni odbor Pokrajine Veneto, Pro Loko iz Italije, Občina Albenga iz Italija, mesto Dugo Selo s Hrvaške in Mestna občina Maribor.

Namen prispevka je predstaviti aktivnosti, povezane s sv. Martinom na Slovenskem, ki so rezultat uspešnega dela članov Kulturnega centra sv. Martin Tourski s poudarkom na dejavnostih na Goriškem in Krasu,² ter spregovoriti o prvih rezultatih projekta *NewPilgrimAge*, ki se je začel junija 2017 in bo trajal do maja 2020. Preden pa spregovorimo o sodobnih oblikah solidarnosti in pomoči drugim, se velja vprašati, kdo je bil sv. Martin iz Toursa in zakaj je njegova dediščina pomembna pri vzpostavljanju bolj humanega in pravičnega sveta.

Kdo je bil sv. Martin iz Toursa?

Življenje in dediščino sv. Martina proučuje mnogo evropskih in tudi slovenskih raziskovalcev (prim. Bratož 2006, Šerbelj 2006; Bogataj, Brejc, Bratovž 2010; Oražen 2008, Golež Kaučič 2016 idr.) Prvi pomembni življenjepisec sv. Martina je bil Sulpicij Sever (360–420/450), pravnik, duhovnik in njegov učenec, ki je z deli *Vita sancti Martini* (397) in *Dialogi* (dodatek temeljnemu delu, ki je nastal po Martinovi smrti) želel pokazati zgled moža, ki mu je vredno slediti (Gáspár 2008: 119). Ker njegov namen ni bil natančno kronološko predstaviti Martinovega življenja, v njegovih delih zasledimo več nasprotujočih si podatkov. Zato danes raziskovalci različno interpretirajo nekatere njegove zgodovinske prelomnice, kot so: datum rojstva in smrti; čas, ko je stopil v rimsko vojsko; kraje, ki jih je obiskal; čas, ko se je po deželah začelo njegovo čaščenje. Po Dorotyi Gáspár so različni zgodovinski podatki posledica takratnega časa, ko piscev ni zanimala kronolo-

values and cultural heritage as a new driver for community-sourced hospitality. Več o projektu glej Spletni vir 5.

² Članom Kulturnega centra sv. Martin Tourski – Slovenija se zahvaljujem za vse interno gradivo o slovenskem delu poti in dosedanjih aktivnostih. Posebna zahvala velja zlasti predsednici društva Tanji Orel Šturm ter članom Urošu Vidoviču, Edvardu Kovaču, Ferdinandu Šerbelju in Moniki Kartin za pomoč pri izvajanju projektih nalog.

gija, kot zanima moderne zgodovinarje, temveč duhovna razsežnost, t. i. tretja dimenzija. V primeru Sv. Martina to pomeni njegova dejanja pri služenju Bogu, čudeži, ki jih je opravil, skromno in asketsko³ življenje itd.

Sv. Martin se je rodil v Sabariji v Panoniji na današnjem Madžarskem, v mestu Sombotel okoli leta 335 (po nekaterih interpretacijah ok. 316). Njegov oče je bil častnik rimske vojske v Panoniji, a kmalu po Martinovem rojstvu so se preselili v Ticinum (današnja Pavia v severni Italiji). Zato je sv. Martin svojo izobraževalno pot začel v Italiji. Po navedbah je kljub nasprotovanju svojih staršev, ki so bili pogani, želel stopiti v krščansko cerkev in se krstiti že v otroški letih. Kot navaja Sever, je bil star deset let, ko je postal katehumen in bil krščen pri osemnajstih (Gáspár 2008: 118). Raziskovalci različno navajajo tudi Martinovo starost ob začetku služenja rimski vojski. Imel naj bi 15 oziroma 20 let. Služil je v Galiji, kjer se je tudi zgodil večkrat citirani in upodabljeni dogodek, ko je Martin delil svoj plašč z revežem (prav tam). Po petih letih služenja je zaprosil za predčasni izpust, odšel je k škofu Hilariju v Poitiers in postal duhovnik. Kmalu se je napolil na cerkveno misijo v Italijo in Panonijo zaradi arijanskega spora, ki je ob koncu 3. in v začetku 4. stoletja veljal za enega izmed prvih večjih sporov v krščanstvu. Ker je bilo arijanstvo zelo razširjeno v domovini sv. Martina, se je svetnik močno boril proti temu, tudi s spreobrnitvijo v meniško in asketsko življenje. Zaradi protiarjanstva je doživel težke preizkušnje, ponižanja in mučeništvo, zlasti pri ponovnem obisku svoje družine v Sabariji, ko je krstil mamo. Nasprotniki so ga začeli smešiti, verbalno in fizično napadati, na koncu pa tudi javno bičati (Zaradija Kiš 2008: 162). Glavni vrednoti, ki sta odlikovali sv. Martina, pa sta bili strpnost in odločnost. Čeprav si je želel z dialogom rešiti spor, se mu to žal ni posrečilo in je doživel poraz. Vrnil se je v Milan, kjer si je okrog leta 358

³ Asketski način življenja je bil eden izmed načinov izražanja pokornosti Cerkve (poleg sprejema cerkvene službe). Po besedah Alessia Peršiča je Cerkev v Ogleju, ki je opravljala misijonsko dejavnost tudi po Noriku, Panoniji in Saviji, podpirala asketski način izražanja, ki je bil »spontan, svoboden in raznolik, ter z njim vitalno spodbujala preganjanja brezvernikov« (Peršič 2008: 130).

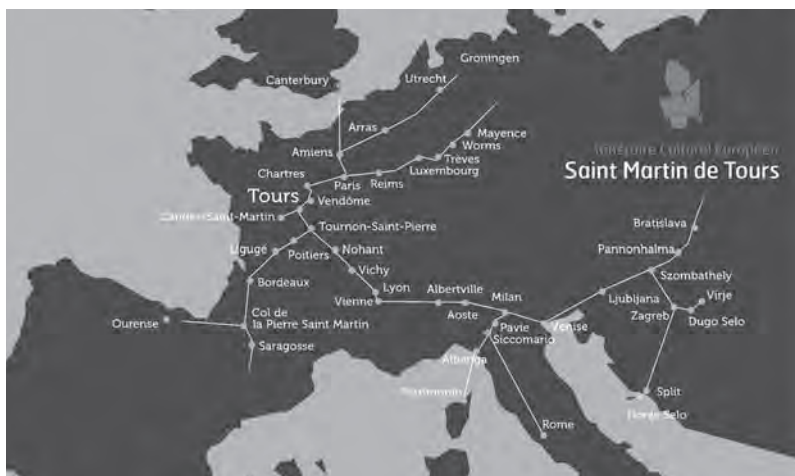
uredil svoji prvi puščavniški bivališči (eno blizu Milana, drugo na otoku Gallinara). Škof Hilarij ga je nato poklical v Poitiers, kjer je najprej postavil samostan Liguge (okrog leta 361), ki je skupaj s samostanom Marmoutier postal mitični samostan in središče meniškega gibanja (Ovsec 1992: 172). Leta 371 je bil izvoljen za škofa v Toursu. Čeprav je imel med duhovščino, ki se ni hotela odreči privilegijem in udobju, veliko sovražnikov, so takrat njegove besede dosegle večji odmev v visokih cerkvenih krogih. Ljudstvo pa ga je imelo zelo rado in povsod so govorili o njegovih čudežih (Ovsec 1992: 172). Njegovo čaščenje se je začelo kmalu po njegovi smrti, 8. novembra 397 v Candesu. Bil je eden izmed prvih svetnikov nemučencev, ki mu je Cerkev priznala svetniško čast. Na tisoče cerkva, samostanov, kapelic je dobilo ime po njem. Tudi na Slovenskem je sv. Martinu posvečenih 121 cerkva (Ovsec 1992: 174). K nam je čaščenje prišlo pod vplivom Frankov in je najbolj cvetelo med 7. in 10. stoletjem.

Velika evropska kulturna pot in Kulturni center sv. Martin Tourski na Slovenskem

V Sloveniji *Velika evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega* poteka od slovensko-madžarske meje v kraju Domanjševci/Domonkosa do mejnega prehoda z Italijo v kraju Opatje selo. Pot je dolga približno 500 km in sledi stari rimski cesti. Njeno trasiranje, označevanje in vzdrževanje opravljajo člani Kulturnega centra sv. Martin Tourski – Slovenija v sodelovanju z lokalnimi planinskimi društvi. Kulturni Center

deluje od leta 2005 in je po pooblastilu Sveta Evrope nacionalni koordinator Velike evropske poti na Slovenskem. Člani tudi skrbijo za druge dejavnosti, povezane s sv. Martinom. Leta 2007 so organizirali simpozij *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*, naslednje leto pa izdali istoimenski zbornik (Arambašič 2008). Leta 2014, ko je Center predsedoval evropski kulturni mreži, so člani Centra organizirali simpozij z naslovom *Vrednote sv. Martina kot temelj evropske civilizacije*. Leta 2015 so sodelovali pri izdaji stripa *Martin deli resnico*, ki sta ga napisala Brunor-Dominique Bar in Geraldine Gilles, in lahko služi kot gradivo za mladinske oratorije po Sloveniji. Istega leta so v sodelovanju z Društvom slovenskih skladateljev pripomogli k nastanku glasbenega dela, tj. sv. maše v čast sv. Martinu Tourskemu. Na njihovo pobudo so uglasbili tudi pesem o poti sv. Martina, ki jo je napisala Roža Gantar, soproga častnega predsednika Kulturnega centra prof. dr. Kajetana Gantarja.

Najtežja in vedno zahtevnejša naloga Kulturnega centra pa je koordiniranje slovenskega dela Velike evropske poti sv. Martina Tourskega. V sklopu čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Madžarsko je bil v začetku leta 2013 vzpostavljen prvi del poti, in sicer od Domanjševcev do Zreč. V okviru projekta Via Savaria so bili natisnjeni tudi vodniki z opisi in zemljevidi. V okviru projektnega sodelovanja med Slovenijo in Avstrijo se je septembra 2014 zaključil tudi drugi del poti, to je od Zreč do Logatca. Tudi za ta del poti so bili natisnjeni vodniki (Spletni vir 2), postavljene

Mednarodna mreža poti, ki sestavljajo *Veliko evropsko pot svetega Martina Tourskega* (Spletni vir 6).

informacijske table, smerokazi z značilno Marti-
novo stopinjo in drugo potrebno gradivo, ki ga
romarji in drugi pohodniki potrebujejo na poti.
Trenutno pa člani ogromno energije in svojega
prostega časa namenjajo za dokončanje zadnjega,
tretjega dela poti, to je od Logatca do Opatjega
sela. Člani se sicer povezujejo z občinami, ki se
nahajajo na t. i. primorski poti ter drugimi orga-
nizacijami in sponzorji, vendar se vedno zatakne
pri pridobivanju finančnih sredstev za ureditev
osnovne infrastrukture.

Tretji del poti, ki je že bila trasirana in opre-
mljena z GPS sledmi, poteka po glavnih, nekdam
rimskih krajih, kot so: Logatec (*Mansio Longati-
co*), Hrušica (*Ad Pirum*), Ajdovščina (*Castrum ad
Flavium Frigidum*), Gabrje (cerkev *sv. Martina*),
Brje (cerkev *sv. Martina*), Pedrovo, Trstelj, Ko-
stanjevica na Krasu (cerkev *sv. Martina*), Opatje
selo. Pri trasiranju so se izogibali asfaltiranim ce-
stnim povezavam, upoštevali markirane planin-
ske ali drugače označene poti ter tudi nemarkira-
ne gozdne poti in kolovoze. V Kulturnem centru
se je porodila tudi ideja, da bi začrtali tudi del
nove trase na Sveto goro blizu Nove Gorice in
mimo samostana Kostanjevica, ki je zadnji dom
francoske kraljeve hiše Bourbonov. Ker si člani
Kulturnega centra zelo prizadevajo za dokonča-
nje slovenskega dela poti in nadalje iskanje itali-
janskega partnerja, ki bi pot nadaljeval po itali-
janskem delu Krasa in naprej, pozivajo prebivalce
Goriške in Krasa za potrebno pomoč, tako pri
iskanju finančnih virov kot nadaljnjem vzdrže-
vanju poti. Obenem še poudarjajo, da se mora
prebivalstvo zavedati, da glavni namen poti ni le
pohodništvo ali romarstvo kot tako, temveč, kot
poudari predsednica Tanja Orel Šturm, pot pred-
stavlja orodje, kako preko skupne teme, ki pove-
zuje države Evropske unije, na novo interpretirati
spomin, zgodovino in kulturno dediščino. »*Ne
gre torej samo za pot, ki jo nekdo fizično prehodi,
ampak za projekt poti, ki omogoča odkrivanje sku-
pne evropske identitete in solidarnosti, ki se simbol-
no izraža v Martinovi gesti delitve vojaškega plašča
z revežem*« (Orel Šturm: interno gradivo). Edvard
Kovač pri tem še dodaja, da je sv. Martin »*sim-
bol tistega človeka, ki je prepoznal stisko človeškega
obličja in pustil, da ga je pogled reveža počlovečil.
In slednjič pomeni simbol blagostanja in upanja v*

*prihodnost, ko nikomur ničesar ne bo primanjko-
valo*« (Kovač 2008: 14). Zato se velja vprašati, ali
smo lahko tudi Primorci, ki smo skozi zgodovino
doživeli različne pretrese in krivice, del te zgodbe.
Morda danes marsikdo izmed nas res ne potrebu-
je več plašča, s katerim se bo ogrel, še kako pa vsi
potrebujemo ljubezen, sprejetost, razumevanje,
spoštovanje, pomoč bližnjega.

Projekt NewPilgrimAge

Glavni namen projekta NewPilgrimAge je is-
kanje in testiranje različnih pristopov, metod in
sodobnih interpretacijskih orodij, kako dediščino
sv. Martina približati mladim in malim podjetnik-
om na način, da jo bodo razumeli kot pomem-
ben vir za premagovanje trenutnih izzivov. Par-
nerska mesta, ki ležijo ob Evropski kulturni poti
ali njenih odsekih, bodo v okviru pilotnih aktiv-
nosti oblikovala in testirala inovativna komuni-
kacijsko-informacijska orodja (prim. virtualne
razstave, interaktivne zemljevide in informacijske
točke, mobilne aplikacije, spletne igre ipd.) za
promocijo, ohranjanje in rabo dediščine. Hkra-
ti bomo v okviru projekta oblikovali model so-
dobnih načinov valorizacije kulturne dediščine s
praktičnimi smernicami, kako v nastajanje, ohran-
janje in trajnostno rabo dediščinskih potencia-
lov (kot npr. volonterskih storitev pri varovanju
kulturnih vrednot, rabi dediščine za kreativno
in kulturno industrijo ipd.). vključevati lokalne
skupnosti in zlasti mlade. Partnerji bodo skupaj z
lokalnimi deležniki (iz kulturnih, izobraževalnih,
mladinskih idr. skupnosti) in kulturnimi pro-
motorji razvili lokalne akcijske načrte, s katerimi
bodo določili nadaljnje strateške korake za dose-
ganje in ohranjanje transnacionalne mreže mest,
povezanih z dediščino sv. Martina, ki bo oboga-
tena s skupno blagovno znamko in mednarodno
prepoznavno strategijo.

V prvem obdobju projekta so se partnerji se-
znanihi z evropskimi in svetovnimi primeri kultur-
nih praks, ki z različnimi pristopi in orodji (razsta-
vami, pripovedovanjem zgodb, uporabo mobilnih
aplikacij, postavljanjem kulturnih instalacij, upo-
rabo 3 D tehnologij in drugih multisensoričnih
itinerarijev ipd.) nagovarjajo mlade in opozarjajo,
na kakšne načine povezati preteklost, sedanost in
prihodnost, izboljšati vseživljenjsko izobraževa-

Kulturni in socialni center Rog, kjer svoj drugi dom najdejo mladi in drugi, ki se v sodobni družbi zaradi različnih pogledov in prepričanj počutijo izključene in osiromašene (foto: D. Gunther, 2017).

nje in promocijo, vzpostaviti socialno pravičnost, enakost med spoloma, generacijami, etnijami, kulturami ter razumeti druge, zlasti ranljive skupine. Na prvem projektnem srečanju v Ljubljani (oktobra 2017) so partnerji tudi razmišljali o skupni transnacionalni izjavi, ki bo predstavljala strateški cilj za nadaljnjih deset let ter osnovo za lokalne razvojne strategije. Za partnerje in njihove kulturne promotorje je bila organizirana tudi izobraževalna delavnica, na kateri so bili predstavljeni potenciali dediščinskih praks pri vzpostavljanju trajnostnega razvoja. Udeleženci so tudi spregovorili o perečih problemih, s katerimi se soočajo v svojih skupnostih, ter razmišljali o možnih načinih za njihovo premagovanje. Diskusija je pokazala, da v partnerskih mestih lokalno prebivalstvo ne prepozna vrednot kulturne dediščine za sodobne potrebe, ni znanja in ne zavedanja o dediščini sv. Martina ter načinih, kako dediščinske prakse povezati, prenesti in uporabiti za razvoj. Obenem se partnerji soočajo s pomanjkanjem finančnih virov za boljšo promocijo dediščinskih praks in njihovo uporabo za različne kulturne in gospodarske namene. Šibka je tudi komunikacija, koordinacija in sodelovanje med glavnimi deležniki oziroma nosilci kulturne dediščine. Lokalno prebivalstvo je nezainteresirano za aktivnejšo vlogo pri prostovoljnih akcijah povezanih s kulturo, hkrati pa tudi ni jasne strategije, kako dediščino sv. Martina uporabiti za različne socialne in ekonomske priložnosti. Ponekod pa je dediščina sv. Martina zlo-

rabljena v lokalne politične namene, medtem ko se ne vrednoti akcij, povezanih s prostovoljstvom in pomočjo ranljivim skupinam. Vsi udeleženci delavnice pa smo se tudi strinjali, da je največji izziv, s katerim se je treba soočiti, kako dediščino sv. Martina predstaviti mladostnikom med 15. in 20. letom, da jo bodo prepoznali kot pomembno vrednoto za kvalitetnejšo prihodnost. Strinjali smo se, da mladi izvajajo ogromno prostovoljnih akcij v okviru šolskih aktivnosti, društev in drugih nevladnih organizacij ter sodelujejo pri humanitarnih akcijah (pomoč beguncem, starejšim), vendar zaradi alternativnih pristopov njihova dejanja niso dovolj cenjena in vključena v razvojna prizadevanja. Zato bo potrebno več pogovorov z mladimi, da spoznamo njihovo razmišljanje, hkrati pa je potrebno tudi s pomočjo njihovega jezika in načina delovanja spregovoriti o vrednotah, ki jih je živel sv. Martin.

Poleg teoretičnega in diskusijskega dela je izobraževalna delavnica vključevala še praktični del, v katerem je predsednica Kulturnega Centra sv. Martin Tourski – Slovenija Tanja Orel Šturm najprej predstavila namen *Velike evropske kulturne poti svetega Martina Tourskega*, mrežo evropskih kulturnih centrov in delo Kulturnega centra iz Slovenije. Uroš Vidovič, ki je v Kulturnem centru zadolžen za načrtovanje in vzdrževanje slovenskega dela poti, je s pomočjo fotografskega gradiva zelo slikovito predstavil kraje in dediščino, kjer poteka pot, ter želje za prihodnost. Umetnostni

zgodovinar Ferdinand Šerbelj pa je spregovoril o življenju sv. Martina in umetnostnozgodovinskem opusu v Sloveniji. V drugem delu so si partnerji ogledali primere dobrih praks v Ljubljani, ki vključujejo vrednote solidarnosti, delitve in gostoljubja. Pod vodstvom turistične vodičke, aktivistke in borke za pravice migrantov in svobodnega gibanja Aigul Hakimove so se najprej sprehodili po stari Ljubljani, nato pa spoznali delo Kulturnega in socialnega centra Rog, ki je leta 2006 zaživel v nekdanji tovarni koles in kjer mladi in drugi ustvarjalci preko kulturnega ustvarjanja, glasbe, športa in drugih družbenih akcij izražajo svoj pogled na socialno neenakost, politične zlorabe, kršenja človekovih pravic in sužnjelastniške odnose zaradi kapitalistične miselnosti in potrošnje. V centru danes ustvarjajo in živijo mladi in drugi, ki se v sodobni družbi zaradi različnih pogledov in prepričanj počutijo izključene. To so migranti, izbrisani, prekarni delavci idr. Po besedah Hakimove si dobre odnose želijo vzpostavljati skozi povezovanje, sodelovanje, vključevanje, pogovore, izobraževanje in z medsebojnim opogumljanjem (Spletni vir 3). Partnerji so imeli priložnost spregovoriti z migranti, ki so si znotraj Roga ustvarili drugi dom in se na različne načine vključujejo v slovensko družbo. Druga praksa, ki so jo partnerji ne le spoznali, temveč tudi okusili, je bila restavracija Druga violina, v kateri strežejo in pomagajo ljudje z motnjami v duševnem razvoju. Klub odprti slovenski družbi se žal še vedno soočajo s težavami pri vključitvi na trg dela in tudi s predsodki drugih. Pobudnik gostilne Druga violina je Center za usposabljanje, delo in varstvo Ig, ki si zelo prizadeva za iskanje zaposlitve, ki bi ustrezale odraslim z motnjo v duševnem razvoju in bile enake običajnim zaposlitvam. Ob razvritju oblik dela z živalmi, gojenju gob in zelišč ter vrtnarjenju so jih zanimale tudi bolj integrirane oblike dela. Po besedah direktorice Centra so zaposleni v gostilni, ki ponuja zelo okusno hrano, več kot zadovoljni, hkrati pa so jih lepo sprejeli tudi gostje (Spletni vir 4).

Zaključne misli

Glavne vrednote dediščine sv. Martina so solidarnost, delitev in gostoljubje. Izražanje in gojenje teh vrednot lahko spoznamo v vsaki družbi,

med različnimi generacijami in skupinami. Pomembno je le, da jih znamo prepoznati, jih spoštovati in vrednotiti. Sv. Martin je v svojem okolju in življenjskih vlogah uspel spoznati sočutnost do ranljivih in osiromašenih, ki jih zaradi različnih okoliščin ni uspelo pridobiti osnovnega človeškega dostojanstva. Čeprav danes mnogi nismo lačni, prezebli ali drugače osiromašeni, je potrebno skrbeti za boljšo, humano in pravično družbo ter spoštovati vsa znanja in dosežke, ki so nam jih posredovali naši predniki in jih lahko kot dediščino ohranimo za zanamce. Pomembna nesnovna dediščina in osnovno človeško poslanstvo je že prijazna beseda, sočuten pogled, dobrosrčna pomoč, razumevanje drugih in drugačnih. Naj zaključimo z razmišljanjem Edvarda Kovača, ki v simbolni gesti sv. Martina interpretira temeljna etična načela, na katera v današnji družbi zelo radi pozabljamo:

»Gesta sv. Martina je simbol etičnega spreobrnjenja. Gre za obrat od svoje zagledanosti vase k obličju drugega. Pogled prosjaka je Martina ranil v njegovi narcisoidni zavesti o samem sebi, o zavesti o vzvišenosti rimskega vojaka ali celo poveljnika. S svojim dejanjem simbolično priznava, da je dostojanstvo človeka nekje drugje kot pa v državni službi, družbenem položaju ali pa vojaški moči. Martin se sreča s čisto človeškostjo, iz katere odseva človekova resnična neskončna veličina in se pred njo pokloni«.

VIRI IN LITERATURA:

- Arambašić, J. (ur.) 2008: *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Bogataj, J.; Brejc, D.; Bratovž, J. 2010: *Martinov praznik*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Bratož, R. 2006: Martin Tourski in njegovi stiki s Panonijo. V: *Zgodovinski časopis*, 60, št. 3/4 (134), str. 259–281.
- Gáspár, D. 2008: Sveti Martin Tourski. V: Arambašić J. (ur.), *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba, str. 118–122.
- Golež Kaučič, M. 2016: »Psi i zmiije slušaju me, ali čovjek ...«: sv. Martin i životinje. V: A. Zaratija Kiš, I. Sabotić (ur.), *Putovima evropske nematerijalne baštine u 21. stoljeću*, Zagreb: Biblioteka Nova Etnografija, str. 151–168.

Kovač, E. 2008: Sveti Martin kot etični simbol. V: Arambašič, J. (ur.), *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba, str. 11–14.

Oražen, M. 2008: Podoba sv. Martina v »životopisih« svetnikov in v leposlovju 19. stoletja. V: Arambašič, J. (ur.), *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba, str. 183–194.

Ovsec, D. J. 1992: *Velika knjiga o praznikih: praznovanja na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Domus.

Peršič, A. 2008: Prispevek Martinovih virov k zgodovinopisku oglejske krščanske duhovnosti, ponovno odkritje kot inkunabula zahodnega meništva med 3. in 5. stoletjem. V: Arambašič, J. (ur.), *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba, str. 129–142.

Šerbelj, F. 2006: Valentin Metzinger (1699–1759), San Martino e il povero. V: *Martino: uno santo e la sua civiltà nel racconto dell'arte: [29 aprile–30 settembre 2006, Illegio, Casa delle Esposizioni]*. Milano: Skira, str. 152–153.

Zaradija Kiš, A. 2008. Pomembnost primera Ilirik v duhovnem razvoju svetega Martina. V: Arambašič, J. (ur.), *Sveti Martin Tourski kot simbol evropske kulture*. Celovec: Mohorjeva družba, str. 161–170.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Pot sv. Martina v Sloveniji: kulturni center sv. Martina Tourski – Slovenija. <http://www.svetimartintourski.si/o-nas> (dostop: 15. 11. 2017).

Spletni vir 2: Pršanič, H. T. idr. 2014. Velika evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega od Zreč do Logatca: romarski vodnik. Podsreda: Kozjanski park. <http://kozjanski-park.si/wp-content/uploads/2015/05/PSM-RV-SLO.pdf> (dostop: 15. 11. 2017).

Spletni vir 3: Mravlje, N. 2016. Deset let legendarnega Roga. <https://siol.net/trendi/kultura/deset-let-legendarnega-roga-jankovic-biga-naredil-na-novo-uporabniki-ga-ne-dajo-foto-in-video-414780> (dostop: 15. 11. 2017).

Spletni vir 4: Nared, K. 2013. Ljudje z motnjami v duševnem razvoju niso druga violina. V: SiolNET: <https://siol.net/siol-plus/junaki-za-jutri/ljudje-z-motnjami-v-dusevnem-razvoju-niso-druga-violina-2634> (dostop: 15. 11. 2017).

Spletni vir 5: <http://www.interreg-central.eu/Content.Node/NewPilgrimAge.html>; <https://ikss.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/reinterpretacija-dediscine-sv-martina-in-z-njim-povezanih-vrednot-delitve-kot#v> (dostop: 15. 11. 2017).

Spletni vir 6: <http://viasanctimartini-france.blogspot.si/2012/03/le-chemin-europeen-sur-les-pas-de-saint.html> (dostop: 15. 11. 2017).

POMEN MEDNARODNEGA PROJEKTA ALPFOODWAY ZA LOKALNE SKUPNOSTI NA GORIŠKEM

Alpski svet z gorskimi in hribovskimi območji, planinami in dolinskim predelom ima bogato naravno in kulturno krajino, ki jo sodobne globalne spremembe ter socialne in ekonomske krize niso obšle. Depopulacija, staranje prebivalstva, izseljevanje mladih, izginjanje kulturnih posebnosti ter nevdržno izkoriščanje naravnih virov in kulturne dediščine predstavljajo le nekaj perečih problemov ali izzivov, s katerimi se soočajo lokalni prebivalci, raziskovalci, razvojni načrtovalci in politika. Rešitve za njihovo premagovanje se išče na različnih ravneh; med drugim tudi pri vnovičnem ovrednotenju, varovanju in vzdržni rabi starih, tradicionalnih znanj in dosežkov naših prednikov, ki so znali zaradi drugačnega načina življenja in tehnološkega razvoja živeti v sožitju z naravo in vzdržno uporabljati naravne in kulturne danosti. Tradicionalna znanja, veščine in njihovi dosežki, ki jih danes uvrščamo med snovno in nesnovno kulturno dediščino, tako niso pomembni le za opredeljevanje identitete alpskih skupnosti ali vsebine gorskega turizma, temveč tudi kot pomemben potencial za razvoj kakovostnih gospodarskih izdelkov, ki bi lahko odražali posebnosti alpskega sveta.

V kontekstu sodobnih razvojnih smernic, ki si prizadevajo ohranjati naravo in vzdržno uporabljati naravne danosti, razvijati zeleno gospodarstvo, ohranjati kulturne posebnosti in aktivno vključevati lokalno prebivalstvo v razvoj, je nastal tudi mednarodni projekt *AlpFoodway: interdisciplinarni, transnacionalni in participativni pristop k dediščini alpske prehrane* (Interreg, program Alpsko območje),¹ ki poteka v šestih državah alpskega območja. V interdisciplinarnem in medsektorskem konzorciju 14 partnerjev sodelujejo tudi tri slovenske institucije. Poleg raziskovalcev z ZRC SAZU² še sodelavci iz Regionalne razvojne agencije Severne Primorske in Razvojne agencije Zgornje Gorenjske – RAGOR. Projekt, ki se je začel novembra

2016 in bo trajal do oktobra 2019, bo med drugim pod drobnogled postavil tudi alpski svet in njegov obrobni del na Goriškem.

Glavni namen projekta je raziskati in s sodobnimi participativnimi pristopi ovrednotiti dediščino alpske kulinarike, ki vključuje značilne jedi in živila, poljedelske kulture, tradicionalna znanja o pridelovalnih tehnikah, šege in navade uživanja hrane ter načine prenosa starih znanj in veščin. Poudarek je na vnovičnem ovrednotenju nekdanjega načina življenja prednikov z alpskih območij in njihovih vrednot (prim. medsebojne solidarnosti in vaške pomoči, skupne uporabe dobrin in storitev, skromnosti in vztrajnosti, skrbi za okolje in naravne vire, pomenu medgeneracijskega sodelovanja ipd.) kot tudi iskanju inovativnih načinov in orodij njihovega varovanja, promocije, uporabe in trženja. Pri tem je ključno, da kulturne pravice nosilcev dediščinskih praks ne bodo ogrožene oziroma pod vplivom kapitalistične in potrošniške kulture celo zlorabljene. Zato se pomemben poudarek namenja tudi vključevanju, ozaveščanju in izobraževanju lokalnih skupnosti oziroma ljudi, ki so po interpretacijah rabe dediščine za trajnostni razvoj prepoznani kot glavni akterji varovanja, prenašanja, rabe in trženja dediščinskih prvin.

Glavne projektne aktivnosti se osredotočajo na izbor, etnološke in ekonomske raziskave ter inventarizacijo kulturnih praks in kulinaričnih izdelkov, ki jih lokalne skupnosti in strokovna javnost prepoznava kot reprezentativne enote alpske kulinarične dediščine. Izbrane enote (prim. pašništvo, pridelava sira, nabiranje zelišč, kulturni festivali, tematske poti ipd.) bodo tudi osnova za oblikovanje mednarodne mreže nosilcev dediščinskih praks in drugih lokalnih deležnikov, ki bodo pripomogli k utrjevanju skupnega, mednarodnega alpskega območja. Hkrati bodo dediščinske kulinarične enote predstavljale vir za spoznavanje, ohranjanje in nadaljnji razvoj skupnih alpskih vrednot, potrebnih za utrjevanje alpske identitete in varovanje naravnih in kulturnih posebnosti. Projektni rezultati vključujejo tudi oblikovanje strateške vizije ohranjanja in trajnostnega trženja alpske dediščine ter pripravo in promocijo listine alpskih vrednot, povezanih z nesnov-

¹ Več o projektu gl. <http://www.alpine-space.eu/projects/alpfoodway/en/home> in <https://ikss.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/alpfoodway-interdisciplinarni-transnacionalni-in-participativni-pristop-k#v>. V letu 2017 je bil posnet tudi promocijski film projekta <https://www.youtube.com/watch?v=QfHD60jOw0>.

² V okviru ZRC SAZU sodelujeta Inštitut za slovensko narodopisje in Inštitut za kulturne in spominke študije.

Kulinarična ponudba v planini Duplje pri Krnskem jezeru (foto: J. Fakin Bajec, 2017).

Mlekarna Planika iz Kobarida ponuja številne mlečne izdelke, ki so osnovani na tradiciji območja, vendar nadgrajeni s sodobnimi lokalnimi sestavinami in znanji. Novi izdelek je tudi sir z dimljeno postrvjo iz bližnje ribogojnice Faronika (foto: J. Fakin Bajec, 2017).

no kulturno dediščino, ki jo bodo podpisali odgovorni deležniki s partnerskih območij. Dediščinske enote bodo predstavljene na skupnem portalu Intangible search - inventory of intangible heritage from Alpine regions,³ ki ga upravlja dežela Lombardija (Italija). Cilj projekta je tudi pripraviti potrebno dokumentacijo za vpis alpske kulinarične dediščine na Unescov reprezentativni seznam nesovne kulturne dediščine. Pomembna novost projekta je povezava kulinarične dediščine s trženjem, pri čemer bodo glavni akterji dediščinskih aktivnosti kot tudi politična, strokovna in gospodarska javnost ozaveščeni o potencialih, ki jih dediščina omogoča v kontekstu vzpostavljanja trajnostnega razvoja alpskega območja.

Sodelavci ZRC SAZU bodo predvidoma raziska-

li in ovrednotili naslednje enote: planinska predelava mleka, sir mohant, sir tolminc, maslovnik, skutna župa, frika, pridelava ajde in ajdovi žganci, štruklji, bovški krafi, dražgoški kruhek, lov in predelava divjačine, savinjski želodec, tržiške bržole, ribolov in soška postrv, nabiranje, konzerviranje in priprava gob, nabiranje in predelava borovnic, velikonočna jed – aleluja. V letu 2017 so bile v Zgornjem Posočju opravljene raziskave na področju ribištva in pomenu ohranjanja avtohtone soške postrvi, priprave jedi frike in kulinaričnega festivala Praznik frike, planinske predelave mleka, priprave bovških krafov in skutne župe. Predstavljene enote bodo v začetku leta 2018 vpisane v omenjeni register. Hkrati so bili vzpostavljeni stiki z lokalnimi skupnostmi in lokalnimi društvi na Tolminskem (prim. Ribiška družina Tolmin), ki bodo lahko vključeni v mednarodno mrežo lokalnih deležnikov.

Jasna Fakin Bajec

³ Gl. http://www.intangiblesearch.eu/home_page.php?db_name=intangible_search&lingua=inglese

MODEL VKLJUČEVANJA SKUPNOSTI V UPRAVLJANJE ZELENIH POVRŠIN V MESTIH; PREDSTAVITEV DELNIH REZULTATOV PROJEKTA UGB

Projekt UGB (Zelene mestne površine; Pametni integrirani modeli trajnostnega upravljanja mestnih zelenih površin za bolj zdravo in bivanju prijazno mestno okolje)¹ je namenjen razvoju inovativnih modelov in orodij za integrirano načrtovanje in upravljanje zelenih površin v mestih. Ker urbani zeleni pasovi ne zagotavljajo zgolj prostora za rekreacijo in druge prostočasne dejavnosti, temveč so tudi pomemben »zračni filter«, ki zmanjšuje mestni hrup, blaži vročinske vale in izboljšuje kvaliteto bivanja (vplivi na zrak), postaja njihovo načrtovanje, upravljanje in vzdrževanje čedalje bolj pomembno za izboljšanje kvalitete življenja, boljšega počutja mestnih prebivalcev in doseganja trajnostnega razvoja. To hkrati zahteva nove pristope pri načrtovanju urbanih površin, ki se nanašajo na vključevanje vseh akterjev razvoja, to je politike, stroke, gospodarstva in lokalnega prebivalstva.

Deset projektnih partnerjev iz sedmih evropskih držav (poleg Slovenije še Italija, Hrvaška, Avstrija, Madžarska, Poljska in Češka) bo v času projekta razvijalo in testiralo nove načine, kako prispevati k trajnostnem razvoju in upravljanju z mestnimi zelenimi površinami s pomočjo GIS podatkov, aktivnega vključevanja prebivalstva v načrtovanje, upravljanje in vzdrževanje zelenih površin ter s krepitvijo zmogljivosti političnih akterjev. Partnerji bodo razvite metode in tehnike upravljanja z zelenimi površinami testirali v okviru pilotnih akcij (v mestih iz sodelujočih držav); končne rezultate, ki jih bo mogoče implementirati tudi v druga mesta tako v Sloveniji kot tudi Evropi, pa objavili v skupnem priročniku *Pametno upravljanje z mestnimi zelenimi površinami* (Smart Governance Manual). Druge projektno aktivnosti vključujejo še pripravo regionalnih in transnacionalnih analiz trenutnega stanja upravljanja z zelenimi površinami, ocene dobrih praks in primerjave stanja med partnerskimi območji. Posebno pozornost pa projekt namenja razvoju sodobnih zelenih pasov, kot so zelene strehe in stene, ki v Sloveniji še nimajo večjih sledilcev. Partnerji bodo za svoje projektno območje razvili akcijski plan, ki bo k mestu vključil tudi

vpliv njegove okolice, tj. funkcionalni urbani prostor.

V skladu z načeli participativne demokracije, ki postajajo osnova za trajnostno in vključujočo rast Evrope, ima javnost pravico vedeti, kaj se dogaja v javnem zelenem prostoru, zato jo je potrebno spodbujati k sodelovanju pri dejavnostih, ki vplivajo na območja, kjer živijo in delajo. Skupnost je treba spodbujati, da razmisli o svojih problemih in izrazi svoje zamisli o rešitvah. Prav to je namen *Modela vključevanja skupnosti*, ki ga pri projektu UGB razvija skupina sodelavcev pri ZRC SAZU s predstavitvijo številnih orodij in metod za ozaščevanje in spodbujanje civilne družbe in skupnosti o participativnih pristopih. Model se osredotoča na mobilizacijo in udeležbo tako skupnosti kot posameznih uporabnikov pri upravljanju javnih zelenih površin pa tudi na to, kako zagotoviti trajnostno vzdrževanje. Poudarja aktivno udeležbo, ki jo je mogoče opredeliti kot: proces odločanja in reševanje problemov s pomočjo posameznikov in skupin z različnimi interesi, strokovnim znanjem in stališči za delovanje v dobrobit vseh, ki jih sprejete odločitve o zelenih javnih površinah zadevajo. Različni participativni pristopi so namenjeni ustvarjanju povezav med zainteresiranimi skupinami, ki običajno med seboj ne komunicirajo, vendar jim dajejo možnost, da slišijo različne perspektive. Cilj modela vključevanja skupnosti je olajšati vključevanje posameznikov in skupnost v razmišljanje, odločanje, načrtovanje in aktivno vlogo pri razvoju in vzdrževanju zelenih mestnih površin od samega začetka projektnih aktivnosti. Trenutno je skupina raziskovalcev iz ZRC SAZU pripravila osnutek modela, ki je vsem dostopen na internetni strani projekta in predstavlja možne situacije, v katerih se lahko znajdejo skupnosti pri upravljanju z zelenimi površinami, ter štiri korake z opisi metod in dobrih praks, kako skupnosti aktivirati, da bodo podale svoj glas, pridobile zaupanje med člani skupnosti in do tistih, ki odločajo, ter končno prevzele aktivno vlogo pri njihovem upravljanju. V letu 2018 bodo nekateri koraki in metode testirane v pilotnih mestih Budimpešta, Krakow in Maribor, raziskovalci ZRC SAZU pa bodo na podlagi njihovih rezultatov in drugih raziskav oblikovali končni dokument.

Petra Kolenc

¹ Več o projektu gl. <http://www.interreg-central.eu/Content.Node/UGB.html> in <https://ikss.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/urbani-zeleni-pasovi-pametni-integrirani-modeli-za-trajnostno-upravljanje-z#v>

POROČILO O DELU SODELAVCEV RAZISKOVALNE POSTAJE ZRC SAZU V NOVI GORICI OD 1. 11. 2016 DO 30. 11. 2017

PERSONALNI SESTAV

V letu 2017 so delo na Raziskovalni postaji (dalje RP) ZRC SAZU v Novi Gorici opravljali: doc. dr. **Danila Zuljan Kumar**, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, koordinatorka delovnih aktivnosti na RP ZRC SAZU v Novi Gorici, dr. **Jasna Fakin Bajec**, Inštitut za kulturne in spominske študije, dr. **Špela Ledinek Lozej**, Inštitut za slovensko narodopisje in Raziskovalna pisarna (Uprava) od 1. 10. 2017, dr. **Petra Testen**, Inštitut za kulturno zgodovino, dr. **Neva Makuc** in **Petra Kolenc**, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, dr. **Alenka Di Battista**, Umetnostno zgodovinski inštitut Franceta Steleta (od 1. 5. 2017) in prof. dr. **Branko Marušič**, znanstveni svetnik v pokoju.

Delo sodelavcev RP, povezano z zahodnim slovenskim narodnostnim prostorom je del projekta *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa* (št. pogodbe: 610-40/2016).

PEDAGOŠKO DELO NA UNIVERZI V NOVI GORICI

☉**Neva Makuc:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, program Kulturna zgodovina, je v poletnem semestru 2016/2017 izvajala seminar/vaje pri predmetih Zgodovina fevdalne družbe in Uvod v študij historiografije, v zimskem semestru 2017/2018 pa seminar/vaje pri predmetu Zgodovina historiografije.

☉**Petra Testen:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko,

program Kulturna zgodovina, je v zimskem semestru 2017/2018 izvajala seminar/vaje pri predmetu Evropa v obdobju revolucij.

☉**Danila Zuljan Kumar:**

V sklopu pedagoških obveznosti na Univerzi v Novi Gorici, Fakulteti za humanistiko, programih Kulturna zgodovina in Slovenistika, je v zimskem semestru 2017/2018 skupaj z dr. Giorgiom Cadorinijem predavala pri predmetu Furlanski jezik, literatura in kultura. Individualna predavanja iz slovenske dialektologije je imela tudi za doktorskega študenta Hrista Bojadžijeva iz Bolgarije.

MENTORSTVO

☉**Danila Zuljan Kumar:**

Mentorstvo mladi raziskovalki Urški Vranjek (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša).

GOSTOVANJA NA UNIVERZAH

☉**Špela Ledinek Lozej:**

Videm, Univerza v Vidmu (Italija), Oddelek za jezike in literature, komunikacijo, izobraževanje in družbo. Raziskovalna štipendija v okviru TALENTS³ štipendijskega programa za mobilnost raziskovalcev (Evropski socialni sklad, OP 2014–2020, Prioritetna os 3 – Izobraževanje in usposabljanje, Program št. 26 – Mobilnost raziskovalcev): 1. 4. 2016–30. 9. 2017.

Videm, Univerza v Vidmu (Italija), 5. 4. 2017: predavanje *The projects on cultural heritage: Experiences from the border area with the presen-*

tation of the Cult-Alps project v okviru seminarja Euroculture (nosilec dr. Monica Pascoli).

Videm, Univerza v Vidmu (Italija), 12. 4. 2017: predavanje *Šavrinke: Trgovke med osrednjo Istro in obalnimi mesti ter njihove upodobitve v literaturi in vloga pri šavrinizaciji severnoistrskega podeželja = Le saurine: Le venditrici ambulanti tra l'Istria centrale e le città costiere: la loro rappresentazione nella letteratura e il ruolo nella formazione dell'identità saurina dell'Istria settentrionale* v okviru predmeta Letteratura slovena (nosilec prof. dr. Roberto Dapit).

PREDAVANJA, REFERATI NA KONFERENCAH IN SIMPOZIJIH

● Jasna Fakin Bajec:

Ljubljana, ZRC SAZU, 26. 1. 2017: Interno projektno usposabljanje *PPP in Slovenia connected with general revitalisation problems of historical buildings* na transnacionalnem srečanju projekta RESTARUA – Revitalizacija zgodovinskih stavb preko javno-zasebnega partnerstva.

Nova Gorica, Grad Kromberk, 23. 5. 2017: predavanje *Nova Gorica – mesto totalitarnega režima?* na znanstvenem simpoziju Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice.

Ljubljana, ZRC SAZU, 26. 10. 2017: vodenje in predavanje na izobraževalni delavnici *Inovativne poti pri valorizaciji kulturne dediščine* v okviru mednarodnega projekta NewPilgrimAge: Reinterpretacija dediščine sv. Martina in z njim povezanih vrednot delitve kot novi promotor na skupnosti temelječe gostoljubnosti v 21. stoletju.

● Alenka Di Batistta:

Nova Gorica, Grad Kromberk, 23. 5. 2017: predavanje *Urbanizem in arhitektura Nove Gorice skozi oči strokovne periodike* na znanstvenem simpoziju Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice.

Ljubljana, ZRC SAZU, 23. 11. 2017: predavanje *Revija Arhitektura (1931–1934) in krog njenih sodelavcev* na 5. simpoziju raziskovalk in raziskovalcev ZRC SAZU na začetku znanstvene kariere.

● Petra Kolenc:

Ljubljana, dvorana Zemljepisnega muzeja GIAM ZRC SAZU, 7. 3. 2017: predavanje »*De bibliothecis*« *Štefan Kociančič (1818–1883) in njegova kratka navodila o tem, kako pravilo urediti, upravljati in ohranjati knjižnice, predvsem župnijske* na 8. Grošljevem simpoziju: Knjižnice in knjige od antike do danes.

● Špela Ledinek Lozej:

Göttingen, Univerza v Göttingenu (Nemčija), 29. 3. 2017: predavanje *Secondary kitchens in the Vipava Valley (Slovenia)* na 13. kongresu SIEFF (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore) *Ways of dwelling: Crisis, craft, creativity*.

Gumin, LAB Terremoto (Italija), 2. 9. 2017: *L'etnografia visuale slovena: presentazione della produzione del Laboratorio audiovisuale*, predstavitev avtorskih filmov na festivalu Sguardi sui territori, antropologia visuale ed ecomusei (skupaj z M. Filak, N. Križnarjem in M. Pečetom).

Tolmin, Hotel Dvorec, 7. 9. 2017: predavanje *Seasonal mountain pasture systems in the Julian Alps* na ISCAR (International Scientific Committee on Research in the Alps) delavnici *Exploring alpine landscapes as potential agricultural heritage systems and their contribution to human wellbeing*,

Stara Fužina, Center Triglavskega narodnega parka, 6. 10. 2017: predavanje *Planšarstvo v Furlaniji-Juljski krajini* na tematskem sklopu *Etnologija in arhitektura znanstvene konference Življenje v Alpah*.

Maribor, Viteška dvorana mariborskega gradu, 19. 10. 2017: predavanje *Sekundarne kuhinje v Vipavski dolini* na mednarodnem simpoziju *Kitchen debate – Debata o kuhinji*.

● Neva Makuc:

Nova Gorica, Univerza v Novi Gorici, 5. 10. 2017: predavanje *Goriški historiografi novega veka* na simpoziju *Goriški izobraženci skozi zgodovino*.

● Danila Zuljan Kumar:

Bovec, Stergulčeva hiša 7. 4. 2017: predavanje *Sodobna kultura in umetnost kot dejavnik*

krepitev pripadnosti manjšinski skupnosti: na primeru Beneške Slovenije na Primorskih slovenističnih dnevih v Bovcu.

Nova Gorica, poletna scena, 21. 8. 2017: predavanje (skupaj z Marino Cernetig) o briščini, nadiščini in terščini v sklopu niza prireditev z naslovom GOvorice.

● **Petra Testen:**

Pariz, Maison de la recherche (Francija), 3. 2. 2017: predavanje (*Warfare: everyday life and survival challenges*) na mednarodnem simpoziju *En guerre sans armes: réfugiés et prisonniers du front austro-italien (1915–1918)*.

Nova Gorica, Grad Kromberk, 23. 5. 2017: predavanje (*Novo)goriški obmejni prostor in hišno delo v 20. stoletju*) na znanstvenem simpoziju *Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice*.

Praga, Chamber of deputies of the parliament of the Czech Republic (Češka), 20. 9. 2017: predavanje *Caporetto – the name, the place, the battle: the meaning and the legacy* (s Tadejem Korenom) na znanstvenem simpoziju »1917 – revolution in war, society in revolution« from the Military history institute Prague series *Hobnailed years in the battlefields 1914–1918*.

Nova Gorica, Univerza v Novi Gorici, 5. 10. 2017: predavanje *Pavlina Pajk (1854–1901), rojena Doljak: otroška in mladostna leta na Goriškem* na simpoziju *Goriški izobraženci skozi zgodovino*.

Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine; Gorica (Italija), Musei della Grande Guerra/Museo della Moda e delle Arti Applicate, 17. 11. 2017: predavanje *Coping with food shortage in Trieste during the war* (z A. Cergol Paradiž) na mednarodnem simpoziju *Women and World War I*.

PREDSTAVITVE, GOVORI IN DRUGI JAVNI NASTOPI

● **Jasna Fakin Bajec:**

Vipavska dolina, Brda, 27. maj 2017: vodenje strokovne ekskurzije Primorska kulinarična dediščina za Ljubljansko geografsko društvo.

● **Alenka Di Batistta:**

Gorica, Kulturni center Lojze Bratuž (Italija), 22. 6. 2017: predstavitev doktorske

disertacije *Arhitekturno ustvarjanje med obema vojnama na Slovenskem: revija Arhitektura in krog njenih sodelavcev* v okviru Srečanj pod lipami.

Vrh sv. Mihaela, vinska klet Grad Rubije (Italija), 7. 5. 2017: predstavitev razstave »*BRE-STOVEC 1915+100*« članov Fotokluba Skupina 75.

Gorica, Kulturni dom, (Italija), 7. 10. 2017: predstavitev fotografskih del Janeza Bogataja, Gaetana De Faverija, Sandija Gorkiča, Emiliana Grusovina, Valentine Iaccarino in Fotografskega društva Janez Puhar Kranj na razstavi XIX. foto-srečanje = XIX° fotoincontro, ki jo vsako leto prireja Fotoklub Skupina 75.

● **Petra Kolenc:**

Nova Gorica, Grad Kromberk, Goriški muzej, 15. 12. 2016: predstavitev 39–40. številke *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja* posvečene lutkovnemu letu in slikarju, fotografu in lutkarju Milanu Klemenčiču (1875–1957) (skupaj z Andrejem Ferleticem in Tejo Gerbec).

Gorica, Katoliška knjigarna (Italija), 23. 2. 2017: predstavitev 13. številke *Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, posvečene 70-letnici nastanka Nove Gorice (skupaj z B. Marušičem, P. Testen, N. Makuc, J. Fakin Bajec, D. Zuljan Kumar).

Nova Gorica, Grad Kromberk, 23. 5. 2017: moderiranje simpozija *Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice*.

Lokve, Prostori društva LO-KO, 13. 8. 2017: predstavitev škafarske zbirke in društvenih publikacij.

● **Špela Ledinek Lozej:**

Rateče, Gornjesavski muzej, Kajžnkova hiša, 18. 5. 2017: predavanje *Planine v Alpah* ob mednarodnem muzejskem dnevu (skupaj s S. Roškar).

● **Neva Makuc:**

Ljubljana, ZRC SAZU, 25.–26. 1. 2017: moderiranje na transnacionalnem srečanju projekta RESTARUA – Revitalizacija zgodovinskih stavb preko javno-zasebnega partnerstva.

Nova Gorica, 19. 10. 2017: predstavitev poteka transnacionalnega projekta RESTAURACIJA – Revitalizacija zgodovinskih stavb preko javno-zasebnega partnerstva na tiskovni konferenci, ki jo je organizirala Mestna občina Nova Gorica.

● **Petra Testen:**

Tolmin, Tolminski muzej, 16. 2. 2017: predstavitev knjige prof. dr. Branka Marušiča *Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba* (skupaj z B. Marušičem).

Gorica (Italija), Katoliška knjigarna, 23. 2. 2017: predstavitev 13. številke *Izvestja Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, posvečene 70-letnici nastanka Nove Gorice.

Postojna, Notranjski muzej Postojna, 8. 3. 2017: predavanje (skupaj z I. Selišnik) in odprtje ter predstavitev gostujoče razstave *1915 – Ženske v zaledju Soške fronte*.

Kobarid, Mlekarna Planika, 10. 3. 2017: prispevek v kulturnem programu na občnem zboru Kulturnega društva podeželskih žena Gornjega Posočja, *Ženske v prvi vojni: Marija Remec, Varčna kuharica*.

Trst (Italija), Slovensko stalno gledališče, 30. 3. 2017: odprtje in predstavitev gostujoče razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte*.

Nova Gorica, Grad Kromberk, Goriški muzej, 4. 4. 2017: predstavitev knjige prof. dr. Branka Marušiča *Doktor Karel Lavrič (1818–1876) in njegova doba* (skupaj z B. Marušičem).

RAZSTAVE

● **Alenka Di Batistta:**

Gorica (Italija), Kulturni dom, 7.–21. 10. 2017: kritiška besedila za katalog fotografske razstave *XIX. fotosrečanje – XIX° fotoincontro*, ki jo vsako leto prireja Fotoklub Skupina 75.

● **Petra Testen:**

Postojna, Notranjski muzej Postojna, 8. 3.–15. 5. 2017: gostovanje razstave *1915 – Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, M. Klavora, Ž. Koncilija, J. Kosi, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Kobarid, Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, 16. 6.–november 2017: razstava *1917 – Ženske na ulicah. Za kruh in narod* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, T. Koren, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Nova Gorica, Novogoriška mestna hiša, 16. 8.–11. 9. 2017: gostovanje razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, Ž. Koncilija, T. Koren, J. Kosi, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Šmartno, Hiša kulture, 11. 7.–10. 8. 2017: gostovanje razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, Ž. Koncilija, T. Koren, J. Kosi, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Koper, Pokrajinski muzej Koper, 8.–28. 3. 2017: gostovanje razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, Ž. Koncilija, T. Koren, J. Kosi, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Trst, Slovensko stalno gledališče v Trstu, 30. 3.–18. 4. 2017: gostovanje razstave *1916 – (Pre)hrana. Ženske v zaledju soške fronte* (soavtorji: M. Verginella, K. Ajlec, A. Cergol Paradiž, R. Devetak, Ž. Koncilija, T. Koren, J. Kosi, P. Mikša, I. Selišnik, U. Strle, P. Svolfjšak).

Pivka, Park vojaške zgodovine, 23. 4.–9. 7. 2017: gostovanje razstave *Na krilih zgodovine 1915–1917: Avstro-ogrsko letalstvo na soški fronti* (soavtorji: M. Močnik, M. Ravbar, J. Silič).

BIBLIOGRAFIJA

● **Jasna Fakin Bajec:**

Communities of practice as a methodology for grassroots innovation in sustainable adult education (soavtorstvo z N. Ličen, D. Findeisen). V: *AS – Andragoška spoznanja: prva slovenska revija za izobraževanje odraslih*, letn. 23, št. [1], str. 23–39.

Cultural heritage and the role of voluntary associations in the process of achieving sustainable development in rural communities. V: *Studia ethnologica Croatica*, vol. 28, str. 21–45.

Vloga etnologa in kulturnega antropologa pri razvoju družbe znanja na primeru Društva gospodinj in dramske skupine s Planine pri Ajdovščini. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, št. 39/40, str. 261–273.

Neoliberalna politika in konstruiranje znanstvene odličnosti v slovenskem prostoru (soavtorstvo s P. Sitar). V: Ana Hofman et al. (ur.), *Znanost (brez) mladih: zgodnje stopnje znanstvene kariere v Sloveniji skozi perspektivo spola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 99–126.

Nova Gorica – mesto totalitarnega režima ali modernističnega razvoja. V: Branko Marušič (ur.), *Narodu Gorico novo bomo dali v dar. Ob sedemdesetletnici Nove Gorice* Nova Gorica: Območno združenje Zveze borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja, str. 249–256.

Evropska kulturna pot sv. Martina Tourskega tudi na Goriško in Kras. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 43–49.

Dokumentarni film:

Moški in njihova opravila nekoč. Plani na pri Ajdovščini: Društvo gospodinj in dramska skupina, Fakin Bajec, J. (avtor, ur.), Česen, V. (ur.), Lokar, T. (ur.), Petrovič, M. (ur.). 1 video DVD (14 min 10 sek), č-b, zvok.

Intervju:

Enakost med spoloma: profesorji izbirajo ženske asistentke in moške naslednike (intervjuvanci: Ana Hofman, Majda Črnič Istenič, Jasna Fakin Bajec, Duška Knežević Hočevar. MMC RTV SLO: prvi multimedijiški portal, <http://www.rtvlo.si/slovenija/enakost-med-spoloma-profesorji-izbirajo-zenske-asistentke-in-moske-naslednike/412764>.

Alenka Di Batistta:

Nova odkritja pri raziskovanju Ravnikarjeve Nove Gorice. V: *Narodu Gorico novo bomo dali v dar. Ob sedemdesetletnici Nove Gorice* (Marušič Branko ur.). Nova Gorica: Območno združenje Zveze borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja, str. 113–116.

Urbanizem in arhitektura Nove Gorice skozi oči slovenske strokovne publicistike. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, str. 41–67.

Kociancičevo zanimanje za goriško umetnost in njene umetnostnozgodovinske spomenike. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 15–24.

Znanstveni sestavek v leksikonu:

Bernik, Stane. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 2. Ljubljana, Založba ZRC, 2017.

Bucik, Avgust Andrej. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 3. Ljubljana, Založba ZRC [pred objavo].

Brezar, Vladimir. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 3. Ljubljana, Založba ZRC [pred objavo].

Uredniško delo:

Pomoč pri urejanju e-knjige MoMoWo: Women Designers, Craftswomen, Architects and Engineers between 1918 and 1945. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2017 (Women's Creativity, 1), <https://zalozba.zrc-sazu.si/sl/publikacije/women-designers-craftswomen-architects-and-engineers-between-1918-and-1945#v>.

Petra Kolenc:

Zakaj so Avčani v zameno za Avško lazno dobili Avško gmajno na Trnovski planoti. V: Mojca Perkon Kofol in Danila Zuljan Kumar (ur.), *Zahodna Banjška planota skozi čas: o ljudeh, jeziku, etnologiji, zgodovini, arheologiji, geografiji in botaniki zahodne Banjške planote*. Kanal: Občina Kanal ob Soči, 2017, str. 141–155.

Iz zgodovine turizma na območju zahodnega dela Trnovskega gozda do začetka 2. svetovne vojne. V: *Smučarska tradicija na Trnovsko-Banjski planoti. Vzpon, razcvet in zaton zimskih športov na Lokvah, Lazni ter v Čepovanu in Lokovcu*. Lokve: Društvo LO-KO, 2017, str. 10–29.

Štefan Kociančič in njegova prva navodila za urejanje knjižnic na Slovenskem. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 7–14.

Recenzija:

Stibilj, Matjaž: Bratstvo na delu: delovne enote cone A Julijske krajine. V: *Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja*, str. 333–334.

Intervju:

Spodbuda mehanizmu javno zasebnega partnerstva pri obnovi zgodovinskih stavb: [pogovor z Nevo Makuc, vodjo projekta Restaura pri ZRC SAZU]. V: *Novi Glas*, letn. 22, št. 18 (18. maj 2017), str. 3.

Uredniško delo:

Povzetki referatov znanstvenega simpozija Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice, Grad Kromberk, 22. in 23. maj 2017: brošura. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2017.

Goriški letnik: zbornik Goriškega muzeja. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, št. 41, 2017, (souredništvo s Tejo Gerbec in Andrejem Ferleticem).

Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici 14 (2017). Nova Gorica: ZRC SAZU.

Smučarska tradicija na Trnovsko-Banjski planoti. Vzpon, razcvet in zaton zimskih športov na Lokvah, Lazni ter v Čepovanu in Lokovcu. Lokve: Društvo LO-KO, 2017 [v tisku].

Zgibanka:

Lokve: --- kjer čas teče počasneje. Lokve: Turistično društvo, 2016 [i. e.] 2017.

Lokve: --- where time passes slower. Lokve: Turistično društvo, 2016 [i. e.] 2017.

Lokve: --- dove il tempo scorre più lentamente. Lokve: Turistično društvo, 2016 [i. e.] 2017.

●Špela Ledinek Lozej:

Walks through the multi-layered landscape of Šavrinikas' Istria: Eggs, books, backpacks and stony paths. *Landscape research*, 31. Jul. 2017, str. 1–13.

Preprodajalke med osrednjo Istro in obalnimi mesti. V: *Šavrinka* (ur. Ingrid Celestina in Suzana Todorovič). Koper: Libris, str. 67–77.

»Od Slemena do Krna je več planin, katere razne imena imajo, in v katerih se dober sir in skuta, po raznosti bolj ali manj tolste paše, in obilnosti kozjega in ovčjega mleka narejata.« Tolminske planine sredi 19. stoletja v zapisu Tomaža Rutarja. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 13 (2016), str. 28–32.

Raziskovalni film:

Zoccoli caldi. Udine: Università degli studi di Udine, Dipartimento di lingue e letterature, comunicazione, formazione e società, 2017. <http://www.ricercavisuale.org/2017/05/26/zoccoli-nuovi/>.

●Neva Makuc:

O raziskovanju časti v historični perspektivi. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 3–6.

Študija:

[Neva Makuc] 2017: 4. [Chapter]. Cooperation with a built heritage protection institution /conservation inspector and integrated revitalisation. V: T1.3.3. Handbook on Public-Private Partnership (PPP) in Built Heritage Revitalisation Projects. Project RESTAURA, str. 35–39. Priročnik je na voljo na spletni strani: <http://www.interreg-central.eu/Content.Node/RESTAURA/handy-ppp-handbook-.html>.

Daniela Angelina Jelinčič, Sanja Tišma, Neva Makuc, Aniko Noemi Turi, Mitja Steinbacher, Matjaž Steinbacher with contribution of Anna Wojtych, Dana Tombitášová and Domagoj Dodig 2017: Guidebook for Local Authorities on PPP in Heritage Revitalisation Strategies. Project RESTAURA (priročnik bo kmalu na voljo na spletni strani projekta).

Daniela Angelina Jelinčič, Sanja Tišma, Neva Makuc, Aniko Noemi Turi, Mitja Steinbacher, Matjaž Steinbacher with contribution of Anna Wojtych, Dana Tombitášová and Domagoj Dodig 2017: Priročnik za lokalne skupnosti o javno-zasebnem partnerstvu glede strategij za revitalizacijo kulturne dediščine. Projekt RESTAURA (priročnik bo kmalu na voljo na spletni strani projekta).

Znanstveni sestavek v leksikonu:

Bonomo (de) (tudi Bonòm, Bonomi, Bonhomo), patricijska in plemiška rodbina. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 3. Ljubljana, Založba ZRC [pred objavo].

●Branko Marušič (izbor):

Spomini Goričana Aloisa Lasciaca. V: *Koledar za leto 2017*. Gorica, GMD, 2016, str. 120–125.

V »sikstinsko kapelo primorskega antifašizma« sodi tudi Angelska gora 1942. V: *Primorski dnevnik*, 5. 1. 2017, št. 3.

Dr. Ivo Juvančič o Beneških Slovencih in njih sosedih. V: *Trinkov koledar 2017*, str. 76–81.

Okrutni zločin na Predmeji. Kaj pripoveduje slika Angelska gora 1942. V: *Svobodna beseda*, 2017, št. 16, str. 19.

Sedemdesetletna Nova Gorica. V: *Novi glas*, 2. 3., 9. 3., 16. 3., 23. 3. 2017, št. 8–11.

Dr. Karel Lavrič v Tolminu. V: *Tolminska knjiga*. Ljubljana: Slovenska matica 2016, str. 89–99.

Zdravstvena dejavnost na Goriškem v preteklosti. V: *Zbornik ob 60. letnici Splošne bolnišnice dr. Franca Derganca Nova Gorica*. Šempeter pri Gorici: Splošna bolnišnica dr. Franca Derganca, 2017, str. 22–28.

Mesto, ki bo sijalo preko meje. V: *Delo (Sobotna priloga)*, 22. 7. 2017, str. 18–19.

70. obletnica priključitve Primorska k matični domovini. Sosedje pretirano zazrti v preteklost. V: *Slovenska beseda*, 2017, št. 21, str. 12.

Antifašizem in antifašisti. V: *TIGR v zgodovini in zgodovinopisju*. Ljubljana: INZ, 2017, str. 41–47.

Narodu Gorico novo bomo dali v dar. V: *Narodu Gorico novo bomo dali v dar. Ob sedemdesetletnici Nove Gorice*. Nova Gorica: Območno združenje ZB, 2017, str. 11–18.

Predzgodovina Krajevne skupnosti Solkan. Iz govora na proslavi krajevnega praznika, 9. septembra 2017. V: *1001-Solkanski časopis*, 29. 9. 2017, št. 94.

Prawa polska w sztokholmskim memorandum dr. Henryka Tумы. V: *Europa Środkowa, Bałkany i Polacy. Studia Antoniemu Cetnarowiczowi*. Kraków: [s. n.], 2017, str. 169–176.

Zdravko Jelinčič, načrtovalec Nove Gorice. V: *Koledar za leto 2018*, Gorica, GMD, 2017, str. 116–120.

Štefan Kocijančič in Baudouin de Courtenay. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 25–28.

Ocena: Salvator Žitko, Avstrijsko Primorje v vrtincu nacionalnih, političnih in ideoloških nasprotij v času ustavne dobe (1861–1914). V: *Annale*, 17/2017, 1, str. 14–17.

●Danila Zuljan Kumar:

The Influence of Italian and Friulian on the Clausal Constructions of the Ter/Torre Valley Dialect of Slovenian. *Europa Orientalis* 35 (2016), str. 521–530.

Identity Changes in the Slovenian and Friulian Linguistic Communities in the Province of Udine, Italy. *Europeana Countryside* [v tisku].

Govori zahodne Banjske planote. V: Mojca Perkon Kofol in Danila Zuljan Kumar (ur.), *Zahodna Banjska planota skozi čas: o ljudeh, jeziku, etnologiji, zgodovini, arheologiji, geografiji in botaniki zahodne Banjske planote*. Kanal: Občina Kanal ob Soči, 2017, 331–344 [v tisku].

Sodobna kultura in umetnost kot dejavnik krepitve pripadnosti manjšinski skupnosti – Primer Beneške Slovenije. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 37–42.

Uredniško delo:

Zahodna Banjska planota skozi čas (souredništvo z Mojco Perkon Kofol). Kanal: Občina Kanal ob Soči [v tisku].

●Petra Testen:

Kobarid – Caporetto; ime kraja, ki je postal sinonim za katastrofalen poraz. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, 14 (2017), str. 33–36.

Samostojni znanstveni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji:

The Isonzo front one hundred years later: the case of the walk of peace (soavtor Tadej Koren). V: Jaroslav Láník in Tomáš Kykal (ur.), *Léta do pole okovaná 1914–1918. Sv. 2, 1915 – novi nepřátelé, nové výzvy*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha, 2017, str. 461–476.

Strokovni sestavek v leksikonu:

Banchig, Giorgio (Jurij Bankič). V: Barbara Šterbenc Svetina (ur.), *Novi Slovenski biografski leksikon*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, 2017, zv. 2: B–Bla, str. 97–98, portret.

Basailović, Miodrag (Mijo Basailović). V: Barbara Šterbenc Svetina (ur.), *Novi Slovenski biografski leksikon*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, 2017, zv. 2: B–Bla, str. 146–147, portret.

Drugi sestavni deli:

1917 – ženske na ulicah. Za kruh in narod. V: *Goriška*, 14. jun. 2017, letn. 16, št. 6, str. 15.

Uredniško delo:

Tadej Koren, Petra Testen (ur.), *A Béke Ösvénye az Alpoktól az Adriáig: az Isonzó-front úti-könyve*. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju; Budakeszi: Budakeszi Kultúra Alapítvány, 2017.

Tadej Koren, Petra Testen (ur.), *Pot miru od Alp do Jadrana: vodnik po soški fronti*. 3. izd. Kobarid: Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, 2017.

Drugo:

Grmadnik, Jerneja. Ženske so bile med vojno steber družbe. V: *Slovenska vojska*, mar. 2017, št. 3, str. 45. (informantka).

REDNA IN IZREDNA DEJAVNOST**☉Jasna Fakin Bajec**

Strokovno sodeluje z Društvom gospodinj in dramske skupine Planina pri Ajdovščini.

Je članica Sveta za turizem – posvetovalno telo župana Občine Ajdovščina za razvoj turizma v Zgornji Vipavski dolini.

Pomoč pri organizaciji znanstvenega simpozija Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice, Grad Kromberk, 22. in 23. maj 2017. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2017.

☉Alenka Di Batistta:

Strokovno sodelovanje s Fotoklubom Skupina 75 pri pripravi razstav.

Osvetlila je vlogo in pomen jezikoslovca in zgodovinarja Štefana Kociančiča pri raziskovanju likovne umetnosti na Goriškem.

☉Petra Kolenc:

Od leta 2015 je članica ožjega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

Strokovno sodeluje z društvom Planota (Lokve), kjer vodi sekcijo za kulturo v okviru katere nastaja knjižna zbirka *Besede s Planote*.

Sodeluje tudi s Krajevno skupnostjo Lokve, Krajevno skupnostjo Trnovo, Krajevno sku-

pnostjo Ravnica, Turističnim društvom Lokovec, Turističnim društvom Lokve ter z KTŠ društvom LO-KO (Lokve), kjer pripravlja strokovne vsebine povezane z zgodovino Trnovske planote.

Od avgusta 2017 je del delovne skupina za pripravo kandidature Poti miru – dediščina 1. svetovne vojne za vpis na Unescov Seznam svetovne dediščine.

☉Špela Ledinek Lozej:

Špela Ledinek Lozej je članica znanstvenega sveta Narodne in študijske knjižnice v Trstu, akcijske skupine 6 EUSALP ter od leta 2015 članica širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

☉Neva Makuc:

Od leta 2016 je dopisna članica Istituta Pio Paschini (Videm, Italija) ter Istituta per gli Incontri Culturali Mitteleuropei (ICM) (Gorica, Italija).

Sodeluje z odborom Kultura in izobraževanje Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje GO (EZTS GO) pri pripravljanju strategije za področje goriške kulturne dediščine.

Od leta 2015 je članica širšega uredniškega odbora *Goriškega letnika: zbornika Goriškega muzeja*.

Ob arhivskem raziskovalnem delu v Furlaniji-Juljski krajini nadaljuje z evidentiranjem različnega gradiva, pomembnega za zgodovino zahodnega slovenskega prostora, s posebnim oziroma na novoveško obdobje in rokopisno gradivo ter rekonstruiranjem genealogij plemiških rodbin na Goriškem.

☉Petra Testen:

Življenja in dela. Biografske študije. Testen, Petra (urednica 2015–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015–.

Življenja in dela. Kulturnozgodovinske študije. Testen, Petra (urednica 2013–). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013–.

Področna urednica Novega SBL za pop kulturo (skupaj z Ahacem Medenom) in »ženske kvote«.

☉ **Danila Zuljan Kumar:**

Koordinira delo na RP Nova Gorica, pripravila je program dela RP Nova Gorica za leto 2017 za Znanstveni svet ZRC SAZU ter vsebinski in finančni načrt dela za leti 2017 in 2018 za projekt *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa* za sofinancerja, to je MONG. Pripravila je polletno in letno finančno poročilo o projektu *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*. Sodeluje v strokovni skupini za pripravo novega načrta za kulturo v MONG.

Jezikovno je pregledala *Izvestje* ter različne dokumente, povezane z RP Nova Gorica,

Sodeluje pri organizaciji *Škrabčevih dnevov* ter *Gradnikovih večerov*.

Nadaljevala je z jezikoslovnimi raziskavami na območju zahodnih slovenskih narečji (banjškega podnarečja in terskega narečja).

Soizdajatelj:

Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica (skupaj z Območnim združenjem Zveze borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Nova Gorica, Goriškim muzejem in Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici).

Narodu Gorico novo bomo dali v dar. Ob sedemdesetletnici Nove Gorice. (Uredil Branko Marušič). Nova Gorica: Območno združenje ZB, 2017.

SODELOVANJE PRI TEKOČIH PROJEKTIH IN PROGRAMIH ZRC SAZU:

☉ **Petra Kolenc:**

SPECIALNA ZNANSTVENA KNJIŽNICA RAZISKOVALNE POSTAJE V NOVI GORICI (BIBLIOTEKA SAZU, Hn) TER KNJIŽNICA IN ARHIV DR. HENRIKA TUME

Vodila je specialno znanstveno knjižnico RP v Novi Gorici (COBISS Biblioteka SAZU, Raziskovalna postaja, Hn) ter skrbela za arhiv in knjižnico dr. Henrika Tume. Z zmenjavami, nakupi ter darovi je pridobila nove publikacije. V preteklem letu je bilo izposojenih 334 enot knjižničnega gradiva. Novo katalogiziranih v sistemu Cobiss pod Hn (SAZU) je bilo 169 enot. Inventariziranih je bilo tudi dodatnih

67 enot drobnega tiska goriškega (primorskega) domoznanstva (skupaj 493 enot) ter 121 enot preostalega (predvsem) periodičnega tiska, ki ga postopoma vključujemo v vzajemno katalogizacijo.

Gradivo Tumove knjižnice in arhiva je bilo v obdobju, ki ga zajema poročilo, uporabljeno pri pripravi naslednjih del:

Arnšek, Urška: Henrik Tuma in Ivan Šusteršič: primerjalna analiza konfederalističnih konceptov: diplomsko delo = Henrik Tuma and Ivan Šusteršič: comparative analysis of confederal concepts: graduation thesis [diplomsko delo]. Celje: U. Arnšek, 2016.

V Tolminu (1890–1894): odlomek iz knjige Henrika Tume *Iz mojega življenja*, 1997. V: Zdravko Duša(ur.), *Tolminska knjiga pesmi, zgodbe in pričevanja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2016, str. 101–113, [1] f. pril.

Debenjak, Matej: Poljedelsko društvo kolonov in malih posestnikov v Fojani [diplomsko delo]. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko: M. Debenjak, 2016.

Kolenc, Petra: prispevek *Prva slovenska navodila o urejanju knjižnic doma na Goriškem* na znanstvenem simpoziju *Knjižnice in knjige od Antike do danes*.

Kolenc, Petra: *Smučarska tradicija na Trnovsko-Banjški planoti: vzpon, razcvet in zaton zimskih športov na Lokvah, Lazni ter v Čepovanu in Lokovcu*. Lokve: Društvo LO-KO, 2017.

Henrik Tuma: Zemljepisno-jezikoslovni zapisi = Geographical-linguistic notes ; prevod v angleški jezik Marko Petrovich in Jaka Jarc. V: *Lives journal: liberty, verity, and spirit*. Leto 8, št. 11 (jul. 2017), str. 118–145.

ORGANIZACIJA SIMPOZIJEV

Znanstveni simpozij Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice, Grad Kromberk, 22.–23. 5. 2017

V sodelovanju RP ZRC SAZU (Petra Kolenc, Jasna Fakin Bajec) in Goriškega muzeja Kromberk Nova Gorica (Teja Gerbec, Andrej Ferletic, Marko Klavora, Ines Beguš) je med 22. in 23. majem 2017 na gradu Kromberk potekal znanstveni simpozij z naslovom *Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice*, ki je z zgodovinskega,

etnološkega, umetnostnozgodovinskega in urbanističnega vidika ovrednotil dediščino mesta, ki je pred sedemdesetimi leti začelo nastajati na kulturnem stičišču alpskega in mediteranskega sveta ter etničnem stičišču romansko-slovanskega sožitja. Kar 17 predavateljev različnih strok je svoje poglede strnilo v dvodnevni simpoziju, ki je osvetlil številne nove poglede na razvoj Nove Gorice. Znanstveni in strokovni prispevki bodo objavljeni v *Goriškem letniku: zborniku Goriškega muzeja št. 41* (2017).

Znanstveni simpozij 10. Škrabčevi dnevi, Univerza v Novi Gorici, 13. 10. 2017

V sodelovanju RP ZRC SAZU v Novi Gorici, Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in Fakultete za humanistiko Univerze v Novi Gorici je 13. 10. 2017 na Univerzi v Novi Gorici potekal jubilejni 10. Znanstveni simpozij Škrabčevi dnevi, ki se ga je udeležilo 21 referentov s 17 referati. Prispevki s simpozija bodo predstavljeni v zborniku 10. Škrabčevih dnevov v letu 2018.

MEDNARODNI IN NACIONALNI RAZISKOVALNI TER APLIKATIVNI PROJEKTI IN PROGRAMI

RESTAURA-Revitalising Historic Buildings through Public-Private Partnership Schemes, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

☉*Neva Makuc* (vodja projekta pri ZRC SAZU), Jasna Fakin Bajec, Petra Kolenc

Temeljno vodilo projekta je dejstvo, da je v srednjeevropskih državah veliko zgodovinskih stavb v slabem stanju. Pogosto ni dovolj javnih finančnih sredstev za obnovo in valorizacijo teh stavb, zato se kaže potreba po uveljavljanju novih rešitev, kakršne lahko ponuja zasebno-privatno partnerstvo. Poznavanje in obvladovanje tega mehanizma je v določenih državah zelo slabo, zato namerava projekt preizkusiti in promovirati sheme zasebno-privatnega partnerstva v štirih srednjeevropskih državah.

V projekt je vključenih deset partnerjev ter enajst pridruženih partnerjev s Poljske, iz Slovenije, Hrvaške in Slovaške. Slovenski projektni partnerji so ZRC SAZU, Mestna občina Nova Gorica in Fakulteta za poslovne vede (Ljubljana), pridruženi pa Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovenska škofovsko konferenca in Nadškofija Ljubljana. Ciljne skupine so različni deležniki iz javnega ter zasebnega sektorja. Med aktivnostmi, ki jih predvideva projekt, je tudi pilotna akcija, povezana z gradom Rihemberk. S pilotno akcijo, ki jo bo izpeljala Mestna občina Nova Gorica, bodo narejeni prvi koraki pri obnovi in revitalizaciji tega pomembnega kulturnega spomenika Goriške.

Sodelavci in sodelavke ZRC SAZU sodelujejo pri vseh delovnih paketih. 25. in 26. 1. 2017 so v Ljubljani organizirali transnacionalno srečanje projektnih partnerjev z internim usposabljanjem o pomenu revitalizacije kulturne dediščine ter strokovno ekskurzijo. Sodelujejo - in na slovenskem nivoju tudi koordinirajo - posvetovanja z deležniki, ključnimi za razvoj javno-zasebnega partnerstva in revitalizacijo kulture dediščine (ministrstva, občine, združenja, podjetja ipd.), na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju. Opravljena je bila poglobljena analiza stanja shem javno-zasebnega partnerstva na primeru revitalizacije zgodovinskih stavb v Sloveniji. Aktivno delujejo tudi pri številnih diseminacijskih dejavnostih in delujejo kot svetovalna točka za javno-zasebno partnerstvo. Sodelavci projekta sodelujejo tudi pri pripravi ključnih dokumentov (na primer *Priručnika o javno-zasebnem partnerstvu na področju revitalizacije materialne kulturne dediščine* in *Vodnika o javno-zasebnem partnerstvu na področju dediščinskih revitalizacijskih strategij*).

N. Makuc se je udeležila projektnih transnacionalnih srečanj z internim usposabljanjem in študijskim obiskom v mestu Hnusta na Slovaškem (10.–11. 5. 2017) ter v Novi Gorici (18.–19. 10. 2017).

UGB – Urban Green Belts – Smart integrated models for sustainable management of urban green spaces for creating more healthy

and liveable urban environments, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

● **Jasna Fakin Bajec** (vodja projekta pri ZRC SAZU), Petra Kolenc

Življenje v velikih mestih s parkom ali vrtom v bližini predstavlja vedno večjo prednost na trgu kupcev nepremičnin, saj bližina zelenih površin hkrati ponuja tudi kvalitetnejše življenje. Mestne zelene površine ne zagotavljajo zgolj prostočasnih dejavnosti oz. rekreativnih površin, temveč predstavljajo tudi »zračni filter«, ki zmanjšuje mestni hrup in vpliva na kvaliteto mestnega zraka. Če mestne zelene površine niso pravilno vzdrževane, lahko postanejo breme in vir konfliktov med prebivalci in pristojnimi organi. Zeleni pasovi, ki se širijo v manjših naseljih znotraj velikih mest, so tudi »pljuča« gosto naseljenih površin, ki lahko zagotovijo različne okoljske, socialne in gospodarske koristi. Za doseg tega pa tradicionalni pristopi odločujočih akterjev niso več dovolj učinkoviti. Da bi mestne zelene površine lahko trajnostno upravljali tudi v 21. stoletju, bodo sodelavci projekta Urbani zeleni pasovi (UGB) razvili orodja in strategije s poudarki na sodelovanju s prebivalci in drugimi odločujočimi akterji. S skupnimi močmi bo upravljanje mestnih zelenih površin učinkovitejše ter usmerjeno v razvoj integriranega sistema ravnanja z okoljem. To bo pripomoglo k večji biodiverziteti, izboljšanju kakovosti zraka, zmanjšanju mestnega hrupa, blažitvi vročinskih valov in k splošnemu izboljšanju kakovosti življenja v mestih. Pri projektu sodeluje deset partnerjev iz sedmih držav, ki bodo razvili inovativne metode in orodja (glede na možnosti uporabe zelene infrastrukture, sodelovanja z mestnimi skupnostmi in koncepti upravljanja na več ravneh), ki podpirajo integrirane modele pametnega upravljanja mestnih zelenih površin. V okviru projekta bodo opravljene pilotne akcije, ki bodo preverjale inovativne rešitve. Te bodo zbrane v priročniku, ki bo služil kot vodilo pri boljšem upravljanju zelenih površin v mestih.

ALPFOODWAY – A cross-disciplinary, transnational and participative approach to Alpine food cultural heritage, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada

za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Alpsko območje 2014–2020.

● **Špela Ledinek Lozej** (vodja projekta pri ZRC SAZU), Jasna Fakin Bajec

Alpski tradicionalni prehranjevalni načini so povezani z znanjem in veščinami pridelave in predelavi živil, s šegami in navadami uživanja hrane ter s skupnimi vrednotami, značilnimi za celotno alpsko območje. Projekt AlpFoodway – interdisciplinarni, transnacionalni in participativni pristop k dediščini alpske prehrane, si prizadeva za oblikovanje vzdržnega razvojnega modela za obrobna gorska območja, ki je zasnovan na ovrednotenju in ohranjanju prehranske dediščine alpskega območja ter na inovativnih orodjih trženja in upravljanja. Vsa alpska območja skušajo najti načine za učinkovito ohranjanje in vrednotenje dediščine, vendar so ta prizadevanja praviloma razdrobljena, geografsko omejena in nepovezana. Cilj projekta je zato razviti model skupnega upravljanja celotnega alpskega območja. Alpske skupnosti bodo z ovrednotenjem dediščine in njeno promocijo naredile prvi korak k vpisu alpske prehranske dediščine na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

MOMOWO – Women's Creativity since the Modern Movement, interdisciplinarni projekt, ki ga sofinancira Evropska komisija iz programa CREATIVE EUROPE, Culture sub-programme (larger scale cooperation projects) pri Evropski uniji 2014–2018.

● **Alenka Di Battista** (vodja projekta na ZRC SAZU doc. dr. Helena Seražin)

Projekt obravnava kulturni in družbeno-ekonomski pomen dosežkov žensk na področju arhitekture, notranjega in industrijskega oblikovanja, krajinske arhitekture in urbanizma, ki veljajo za tradicionalno moške poklice. Namen MOMOWO je strokovni in širši javnosti predstaviti pomemben del »anonimne« in zamolčane evropske kulturne dediščine 20. stoletja, ki so jo ustvarile ženske, dejavne na zgoraj omenjenih področjih. Projekt želi obenem tudi podpreti in ustrežneje ovrednotiti dosežke sedanje generacije ustvarjalnic in s tem pomagati utreti pot bodočim generacijam žensk v ustvarjalnih poklicih.

Pri projektu sodeluje sedem partnerjev, ki prihajajo iz Nizozemske, Francije, Španije, Portugalske, Italije in Slovenije. Edini slovenski partner je Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, ki pri raziskovanju redno sodeluje tudi z domačimi raziskovalci in ustanovami, kot so na primer Muzej arhitekture in oblikovanja, Center arhitekture Slovenije, Galerija Dessa itd. V letu 2017 je bila v okviru projekta med drugim izpeljana razstava *V ospredje: pionirke slovenske arhitekture, gradbeništva in oblikovanja* (Galerija Dessa, Ljubljana), *2. dan odprtih vrat ateljejev slovenskih arhitektk, gradbenic in oblikovalk* in *3. Mednarodni simpozij/delavnica* posvečena predstavitvi arhitektk, gradbenic in oblikovalk, ki so delovale med letoma 1969 in 1989 (Oviedo, Španija). V Atriju ZRC SAZU v Ljubljani je gostovala mednarodna potujoča arhitekturna razstava *MoMoWo. 100 del v 100 letih. Evropske ženske v arhitekturi in oblikovanju*, ki je predstavljala ustvarjalnost evropskih arhitektk in oblikovalk v preteklih sto letih. V avli Ministrstva za kulturo pa potujoča razstava *mednarodnega fotografskega natečaja MoMoWo Reportaže o domovih oblikovalk in arhitektk*.

NewPilgrimAge: 21th century reinterpretation of the St. Martin related shared values and cultural heritage as a new driver for community-sourced hospitality, mednarodni evropski projekt, sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, program transnacionalnega sodelovanja Srednja Evropa 2014–2020.

☉**Jasna Fakin Bajec** (vodja projekta na ZRC SAZU)

Glavni namen projekta je iskanje in preverjanje različnih pristopov, metod in sodobnih interpretacijskih orodij, kako dediščino sv. Martina približati mladim in malim podjetnikom na način, da jo bodo razumeli kot pomemben vir za iskanje možnih poti iz trenutnih socialnih, kulturnih, gospodarskih in okoljevarstvenih problemov. Partnerska mesta, ki ležijo ob Evropski kulturni poti (Sombotel, Maribor) ali njenih odsekih (Albenga, Trentino, Dugo Selo) bodo v okviru pilotnih aktivnosti oblikovale in testirale inovativna komunikacijsko-informacijska orodja za promocijo, ohranjanje in rabo dediščine. Hkrati se bo v okviru projekta oblikovalo model o načinah valorizacije kulturne dediščine oziroma njenih vrednot,

ki naj bi izražale želje, izkušnje, znanja in ideje lokalnega prebivalstva oziroma celotne skupnosti. Model bo vseboval praktične smernice o sodobnih pristopih in orodjih vključevanja skupnosti (zlasti mladih) v nastajanje, ohranjanje in trajnostno rabo neizkoriščenih dediščinskih potencialov. Partnerji bodo skupaj z lokalnimi deležniki in kulturnimi promotorji razvili lokalni akcijski načrt, s katerim bo mogoče določiti nadaljnje strateške korake za vzdržno upravljanje kulturne dediščine in opolnomočenje lokalnih skupnosti. Projekt bo postavil temelje za kvalitetnejšo in bolj aktivno transnacionalno mrežo mest, povezanih z dediščino sv. Martina, ki bo obogatena s skupno blagovno znamko in skupno prepoznavno strategijo.

Mapiranje urbanih prostorov slovenskih mest v zgodovinskem okviru. Modernistična Nova Gorica in njeni konteksti, aplikativni projekt ARRS (L6-8262) 2017–2020, ki ga financirajo ARRS (75 %), Mestna občina Nova Gorica (12 %) in Slovenska akademija znanosti in umetnosti (13 %).

☉**Alenka Di Battista** (vodja projekta na ZRC SAZU doc. dr. Helena Seražin)

Umetnostnozgodovinski projekt obravnava nastanek povojnega modernističnega mesta Nova Gorica, njegovo urbanistično zasnovano, vlogo in pomen njegovih javnih in arhitekturnih spomenikov ter razvoj mesta od nastanka do danes. V okviru projekta bodo opravljene temeljne umetnostnozgodovinske znanstvene raziskave povojnega urbanizma in modernistične arhitekture, ki bodo omogočile podrobne podlage za osnovanje smernic za boljše varovanje povojne dediščine na naših tleh ter pomagale podati temelje za pripravo ustreznih urbanističnih in konservatorskih načrtov podobnih urbanih naselij. Raziskovanje se bo namreč osredotočilo tudi na študij primerljivih, podobno zasnovanih mest zlasti na področju Slovenije in celotne bivše Jugoslavije. Rezultati projekta bodo tako pripomogli k umestitvi povojne dediščine v širši jugoslovanski in evropski kontekst, znotraj katerih doslej še ni bila (ustrezno) identificirana in ovrednotena, in bodo služili kot vzorčni primer za raziskovanje modernistične arhitekturne in urbanistične dediščine

drugih slovenskih mest, raziskovalne pristope pa bo moč aplicirati tudi na druga, podobno zasnovana evropska mesta.

Pri projektu sodeluje skupina mednarodno uveljavljenih znanstvenih raziskovalcev in mladih na začetku kariere z Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU in Univerze v Mariboru (FERI in Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete). V raziskave bodo vključene tudi nekatere lokalne institucije. To je tudi razlog, da A. Di Battista v času trajanja projekta deluje v prostorih RP ZRC SAZU Nova Gorica. Rezultati raziskave bodo strokovni in širši javnosti predstavljeni v obliki znanstvenih in strokovnih člankov, javnih predavanj, žepnic, strokovne umetnostne monografije, fotografske razstave in spletnega portala o mestu, ki ga bodo vzpostavili sodelavci na projektu s Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko (FERI) v Mariboru. Portal bo poleg vodnika po arhitekturnih in javnih spomenikih vključeval tudi predstavitev za Novo Gorico pomembnih osebnosti, tematske poti, digitalno vizualizacijo rasti mesta skozi čas, spletne razstave ipd.

V letu 2017 je stekla priprava spletnega portala o mestu Nova Gorica. Intenzivno so potekali tudi pogovori s predstavniki Mestne občine Nova Gorica o pripravi protokolarne monografije Mestne občine Nova Gorica. A. Di Battista se je osredotočila na zbiranje arhivskega gradiva in relevantne literature v domačih arhivih (Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Arhiv Republike Slovenije, Muzej arhitekture in oblikovanja) in knjižnicah (Narodna in univerzitetna knjižnica, Goriška knjižnica Franceta Bevka). Z referatom je sodelovala na znanstvenem simpoziju Dediščina mesta – 70 let Nove Gorice in prispevala članek za tematsko številko *Goriškega letnika*, št. 41, 2017, ki bo posvečena 70-letnici Nove Gorice.

Slovenska umetnostna identiteta v evropskem okviru (raziskovalni program Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta)
 ● Alenka Di Battista (vodja programa izr. prof. dr. Barbara Murovec)

Izhodišče za raziskave v okviru raziskovalnega programa predstavlja materialna in duhovna

umetnostna dediščina prostora današnje Slovenije. Osnovni cilj programa je prispevati znanstvene in strokovne rezultate, ki bodo prinesli nova spoznanja, temeljno poglobili in razširili vedenje o umetnosti in umetnostni zgodovini Slovenije in ju umeščali v ustrezen evropski kontekst, ob tem pa hkrati tudi skrbeli za ozaveščanje širše strokovne in laične javnosti o evropskem pomenu umetnostnih spomenikov in njihovem ustreznem varovanju. Raziskovanje po posameznih obdobjih se posveča vsem likovnim zvrstem, arhitekturi in urbanizmu od srednjega veka do 20. stoletja v vsakokratnih historičnih kontekstih znotraj evropskega prostora. V okviru programa je A. Di Battista 21. aprila 2017 uspešno zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom *Arhitekturno ustvarjanje med obema vojnama na Slovenskem. Revija Arhitektura in krog njenih sodelavcev* na doktorskem študijskem programu 3. stopnje Primerjalni študij idej in kultur Podiplomske šole ZRC SAZU. Sodelovala je pri pisanju gesel za *Novi Slovenski biografski leksikon* in pri raziskovanju umetnostnozgodovinskih spomenikov, ki bodo vključeni v Umetnostno topografijo Upravne enote Izola (v pripravi).

Historične interpretacije 20. stoletja (raziskovalni program Inštituta za kulturne in spominske študije)

● Jasna Fakin Bajec (vodja programa red. prof. dr. Oto Luthar)

Program se med drugim osredotoča na politike spomina (revizionizem, vpliv popularne kulture, vpliv institucij na popularne interpretacije zgodovine ...) in v primerjalni perspektivi obravnava spremembe v spominski krajini v srednji in jugovzhodni Evropi in s poglobljenim primerjalnim razmislekom o razsežnostih (re) apropiacije in izpogajanja spomina na različnih družbenih ravneh in v stičišču med lokalnim, nacionalnim, evropskim in globalnim. Jasna Fakin Bajec se je v letu 2017 ukvarjala s konceptom totalitarni režimi, predvsem z razumevanjem populističnih interpretacij o označevanju jugoslovankega socializma kot totalitarni režim ter analizo kulturnih praks, ki mesto Nova Gorica identificirajo kot mesto nastalo v totalitarnem sistemu in kaj slednje interpretacije pomenijo pri oblikovanju urbane identitete, promocije in razvoja.

Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in razpadom Habsburške monarhije (temeljni raziskovalni projekt)

☉ Neva Makuc (vodja projekta prof. dr. Boris Gollec)

Projekt je usmerjen k preučitvi mobilnosti posameznikov, skupnosti in skupin od poznosrednjeveškega obdobja do prvih let po koncu prve svetovne vojne. Ob tem je posebna pozornost namenjena identitetnim dinamikom posameznikov in skupin. Neva Makuc je v sklopu projekta začela z raziskovalnim delom na primeru življenjske usode in družbene mobilnosti Francesca Neuhausa, goriškega plemiča iz 17. stoletja. Raziskava je zahtevala arhivsko delo v več ustanovah v Italiji. Ob tem se je v raziskavo vključilo tudi koncept časti oziroma kulturo časti, ki je zaznamovala tudi habsburško-beneški obmejni prostor v novem veku.

Poleg tega je N. Makuc začela z natančnim preučevanjem še neobjavljenega vira, in sicer kongregacijske knjige jezuitske kongregacije Marijinega Vnebovzetja, ki je nastala v Ljubljani leta 1605. Med letoma 1605 in 1773 so bila v knjigo vpisana imena okrog 5.000 študentov. Vir vsebuje podatke o posameznikovem geografskem in socialnem izvoru ter pripise o poklicni in življenjski poti.

Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti (program)

☉ Neva Makuc (vodja doc. dr. Miha Preinfalk)

Nadaljevalo se je z evidentiranjem gradiva, shranjenega v arhivskih ustanovah in pomembnega za slovensko zgodovino, ter temeljnimi raziskavami novoveške zgodovine zahodnega narodnostnega ozemlja, in sicer na osnovi študije historiografskih in arhivskih virov, shranjenih v italijanskih arhivskih in drugih ustanovah. Raziskovalno delo je bilo med drugim usmerjeno v preučevanje zgodovine historiografije in kolektivnih identitet obmejnega prostora.

Materialna kulturna dediščina v slovenskih narčjih (program)

☉ Danila Zuljan Kumar (vodja izr. prof. dr. Jožica Škofic)

Projekt je namenjen ohranjanju slovenske kulturne dediščine. Trenutno se pripravlja tretja knjiga *Slovenskega lingvističnega atlasa* v dveh delih, in sicer *Karte in Komentarji*. Delo bo zajelo 100 vprašanj iz pomenskega polja »kmetijska opravila in orodja«, ki so bila zapisana v 417 kraji v Sloveniji, Italiji, Avstriji, na Madžarskem in Hrvaškem.

V okviru projekta je Danila Zuljan Kumar v Slovarred vnesla narečno gradivo za naslednja vprašanja: ralo, enojni plug, dvojni plug, črtalo (nož) pri plugu, držalo pri plugu, držalo pri cepu, seno, prva košnja, druga košnja, kopica za čez noč in kopica za čez zimo, ter zbrala gradivo za naslednje točke: Mirnik in Števerjan v Brdih, Gornja Černjeja in Breg v Beneški Sloveniji ter Zabrdra, Bela, Lepena in Pokrčce na Avstrijskem Koroškem. Zbranih in v sistem vnesenih je tako okoli 6000 leksemov, ki jih je začela Danila Zuljan Kumar morfološko analizirati ter komentarje pripravljati za izdajo.

Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks (program)

☉ Špela Ledinek Lozej (vodja izr. prof. dr. Jurij Fikfak)

V okviru programa je dr. Špela Ledinek Lozej preučevala prostore materialnega.

Bibliografije, mentalitete, epohe (program)

☉ Petra Testen (vodja red. prof. ddr. Igor Grdina)

Program je posvečen biografskim študijam, a obenem povezuje biografsko raven s preučevanjem mentalitet, hkrati pa z navezavo na pojem epoha ohranja stik s tradicionalnejšimi pojmovanji zgodovine.

Novi Slovenski biografski leksikon (program)

☉ Petra Testen (vodja red. prof. dr. Oto Luthar)

Pripravlja se drugi zvezek črke B in sestavlja ter piše naslednji zvezek za črke C, Č, Ć.

Ženske in prva svetovna vojna (projekt) (Filozofska fakulteta)

☉ Petra Testen (vodja red. prof. dr. Marta Verginella)

Projekt se pogloblja v usode posameznic, obenem pa analizira širše procese, kot npr. vpraša-

nje begunstva, zakonodaje, preživetvenih strategij itd. v obdobju prve svetovne vojne (zaključek projekta 30. 6. 2017).

RADIJSKI IN TV NASTOPI

● Jasna Fakin Bajec:

RTV SLO in RTV Koper. 5. 2. 2017. *Na obisku: Valček v primorskih šegah in običajih*, predstavitev pomena kulturnih društev pri ohranjanju kulturne dediščine, odnosu javnosti do dediščine in pomen dediščinskih simbolov med zamejci <http://4d.rtv slo.si/arhiv/na-obisku-oddaja-tv-koper-capodistria/174453231>

RTV Slovenija, 7. 2. 2017: Rosandić, Tanja (avtor, oseba, ki intervjuva), Fakin Bajec, Jasna (intervjuvanec), Makuc, Neva (intervjuvanec), Preinfalk, Miha (intervjuvanec): Sredstva za ohranjanje kulturne dediščine, oddaja *Prava ideja!, Dober nasvet*.

Radio Trst A, 2017: Nova Gorica – mesto totalitarnega režima.

● Petra Kolenc:

Radio Robin, 10. 2. 2017: Predstavitev UGB projekta.

Radio Trst A, maj 2017: Zgodba novogoriškega grba.

Radio Koper/Capodistria, 12. 3. 2017: Zakaj ima Nova Gorica v grbu vrtnico?

Goriški sprehodi, 24. 10. 2017: Snemanje oddaje o Novi Gorici in njenih zelenih površinah (pogovor z avtorjem Blažem Kosovelom).

● Špela Ledinek Lozej:

Radio Robin, 10. 5. 2017: AlpFoodway: predstavitev projekta v okviru informativnega programa.

Radio Robin, 15. 5. 2017: AlpFoodway: predstavitev projekta v okviru mozaične oddaje.

● Neva Makuc:

RTV Slovenija, 7. 2. 2017: Rosandić, Tanja (avtor, oseba, ki intervjuva), Fakin Bajec, Jasna (intervjuvanec), Makuc, Neva (intervjuvanec), Preinfalk, Miha (intervjuvanec): Sredstva za ohranjanje kulturne dediščine, oddaja *Prava ideja!, Dober nasvet*.

● Petra Testen:

Postojna, TV Studio Proteus, 13. 3. 2017, Intervju z Alenko Furlan Čadež o Gostovanju razstave 1915 – Ženske v zaledju soške fronte v Notranjskem muzeju v Postojni, oddaja *Odstrta dediščina*.

Koper, Regionalni RTV center Koper – Capodistria, 16. 5. 2017: Testen, Petra (intervjuvanec), Selišnik, Irena (intervjuvanec), Cergol Paradiž, Ana (intervjuvanec), Strle, Urška (intervjuvanec), Verginella, Marta (intervjuvanec), SUKIČ, Matej (oseba, ki intervjuva, urednik): oddaja (S-prehodi), <http://4d.rtv slo.si/arhiv/s-prehodi/174471768>.

Radio Trst A, 2017: Hišne pomočnice na Goriškem.

● Danila Zuljan Kumar:

Radio Robin, 9. 2. 2017: Nova številka Izvestja, posvečena 70-letnici Nove Gorice (skupaj z N. Makuc, J. Fakin Bajec, B. Marušič).

Radio Koper/Capodistria, 12. 10. 2017: 10. Škrabčevi dnevi.

Radio Robin, 12.10.2017: 10. Škrabčevi dnevi.

*Več informacij o tekočih projektih je na voljo na spletni strani ZRC SAZU.

Poročilo je sestavila Petra Kolenc.

Sodelavci Raziskovalne postaje ZRC SAZU Nova Gorica:

znanstvene sodelavke:

doc. dr. Danila Zuljan Kumar - Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša (tel. 05 335 73 21), koordinatorka dela

dr. Jasna Fakin Bajec – Inštitut za kulturne in spominske študije (tel. 05 335 73 25)

dr. Špela Ledinek Lozej – Inštitut za slovensko narodopisje (tel. 05 335 73 22)

dr. Neva Makuc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 23)

dr. Petra Testen – Inštitut za kulturno zgodovino (tel. 05 335 73 24)

dr. Alenka Di Battista – Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta (tel. 05 700 19 09)

višja strokovna sodelavka:

Petra Kolenc – Zgodovinski inštitut Milka Kosa (tel. 05 335 73 26)

prof. dr. Branko Marušič, znanstveni svetnik v pokoju (tel. 05 335 73 20)

*Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica z arhivom in knjižnico dr. Henrika Tume
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, tel./fax: 05 335 73 26*

Spletna stran: <http://rpng.zrc-sazu.si>

*Izvestje je del projekta *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*, ki ga sofinancirata Mestna občina Nova Gorica in Občina Brda.*

Izvestje je del skupne naloge sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici z naslovom *Zahodna slovenska narodnostna meja v luči sprememb časa*, ki se osredotoča na zgodovinske raziskave v zahodnem slovenskem prostoru, njegovo bivanjsko kulturo, na razumevanje pojmov tradicija in kultura, na preučevanje zahodnih slovenskih narečij in jezikovnega stika ter raziskovanje socialnopolitične, ekonomske in trajnostne vloge dediščine v sodobnem, globalnem svetu. Izsledki raziskav, ki jih objavljamo v domačih in tujih strokovnih ter znanstvenih publikacijah, so lahko temelj inovativnega kulturnega in gospodarskega razvoja širšega goriškega prostora. Letošnje *Izvestje* posvečamo dvestoti obletnici rojstva goriškega učenjaka Štefana Kociančiča (1818–1883).

IZVESTJE 14 – 2017

ISSN C504-2240

VSEBINA • Uvodnik • Članki: Neva Makuc *O raziskovanju časti v historični perspektivi* • Petra Kolenc *Štefan Kociančič (1818–1883) in njegova prva navodila za urejanje knjižnic na Slovenskem* • Alenka Di Battista *Zanimanje Štefana Kociančiča za goriško umetnost in umetnostne spomenike* • Branko Marušič *Štefan Kociančič in Baudouin de Courtenay* • Špela Ledinek Lozej *»Od Slemena do Krna je več planin, katere razne imena imajo, in v katerih se dober sir in skuta, po raznosti bolj ali manj tolste paše, in obilnosti kozjega in ovčjega mleka narejata.« Tolminske planine sredi 19. stoletja v zapisu Tomaža Rutarja* • Petra Testen, Tadej Koren *Kobarid – Caporetto; ime kraja, ki je postal sinonim za katastrofalen poraz* • Danila Zuljan Kumar *Sodobna kultura in umetnost kot dejavnik krepitve pripadnosti manjšinski skupnosti – primer treh sodobnih festivalov* • Jasna Fakin Bajec *Evropska kulturna pot su. Martina Tourskega tudi na Goriško in Kras* • *AlpFoodway* (Jasna Fakin Bajec) • *UGB* (Petra Kolenc) • **Poročilo:** Poročilo o delu sodelavcev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici od 1. 11. 2016 do 30. 11. 2017 •

<http://zalozba.zrc-sazu.si>